

T.C.

**ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI
ÇEVRE YÖNETİMİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ**

**TEHLİKELİ KİMYASALLARIN ULUSLARARASI
TİCARETİNDE ÖZEL UYGULAMALAR**

UZMANLIK TEZİ

ERTAN ÖZTÜRK

MART 2010

ANKARA

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iv
ÇİZELGE LİSTESİ	vi
ŞEKİL LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
I. TEHLİKELİ KİMYASALLARIN ULUSLARARASI TİCARETİNE GENEL BAKIŞ	1
II. TEHLİKELİ KİMYASALLAR VE PESTİSİTLER: PROBLEMİ ANLAMAK	3
A. TEHLİKELİ PESTİSİTLERİN İNSAN SAĞLIĞINA ETKİLERİ	3
B. TEHLİKELİ PESTİSİTLERİN ÇEVREYE ETKİLERİ	6
C. ZEHİR DÖNGÜSÜ: KUZEYİN ENDİŞESİ	8
III. KÜRESEL PESTİSİT PAZARI	10
A. KUZEY ŞİRKETLERİ TARAFINDAN TEHLİKELİ PESTİSİT ÜRETİMİ	11
B. GÜNEY ŞİRKETLERİ TARAFINDAN TEHLİKELİ PESTİSİT ÜRETİMİ	13
C. İHRACAT İKİLİ STANDARTLARININ GEREKÇESİ	13
IV. TEHLİKELİ KİMYASALLARIN TİCARETİ	16
A. KUZEY-GÜNEY BÖLÜNMESİ	16
B. ULUSLARARASI TİCARET SİSTEMİ İLE TEHLİKELİ KİMYASALLAR VE PESTİSİTLER	19
B.1. Tehlikeli Kimyasallar ve Dünya Ticaret Örgütü	21
B.2. Finansal Kuruluşlar ve Ticaretteki Tehlikeli Kimyasallar	22
V. TEHLİKELİ KİMYASALLAR VE PESTİSİTLERİN TİCARETİNDE ULUSLARARASI UYGULAMALAR	24
A. BMÇP LONDRA REHBERLERİ (1989'DAKİ DEĞİŞTİRİLMİŞ HALİ)	28
B. BMGTÖ ETİK KURALLARI (1989'DAKİ DEĞİŞTİRİLMİŞ HALİ)	29
C. ROTTERDAM SÖZLEŞMESİ	31
C.1. Tarihçe	31

C.2. Müzakereler: ÖBK'ya İlişkin Uzman Grubunun Fikirleri	33
C.3. Rotterdam Sözleşmesi Hükümleri	38
C.3.1. Sözleşmenin Amacı (Madde 1)	38
C.3.2. Belirlenmiş ulusal merciler (Madde 4)	38
C.3.3. Yasaklanmış veya büyük ölçüde kısıtlanmış kimyasallar için usuller (Madde 5)	39
C.3.4. Büyük ölçüde tehlikeli pestisit formülasyonları için usuller (Madde 6)	40
C.3.5. Kimyasalların Ek III'te listelenmesi (Madde 7)	41
C.3.6. Kimyasalların Ek III'ten çıkarılması (Madde 9)	42
C.3.7. Ek III'te listelenmiş kimyasalların ithalatına ilişkin yükümlülükler (Madde 10)	42
C.3.8. Ek III'te listelenmiş kimyasalların ihracatına ilişkin yükümlülükler (Madde 11)	44
C.3.9. İhracat bildirim (Madde 12)	45
C.3.10. İhraç edilen kimyasallara eşlik edecek bilgiler (Madde 13)	46
C.3.11. Bilgi alışverişi (Madde 14)	47
C.3.12. Sözleşme'nin uygulanması (Madde 15)	47
C.3.13. Teknik yardım (Madde 16)	48
C.3.14. Taraflar Konferansı (Madde 18)	48
C.3.15. Sekretarya (Madde 19)	50
C.3.16. Onaylama, kabul, tasdik veya katılım (Madde 25)	51

VI. TEHLİKELİ KİMYASALLAR VE PESTİSİTLERİN TİCARETİNDE BAZI ULUSAL UYGULAMALAR 52

A. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ	52
B. AVRUPA BİRLİĞİ	54
C. ÇİN HALK CUMHURİYETİ	57
D. İSVİÇRE	59
E. KANADA	62

VII. DEĞERLENDİRME VE TARTIŞMA 66

A. ÖN BİLDİRİMLİ KABUL USULÜ YASAL OLARAK BAĞLAYICI OLURSA FARK YARATABİLİR Mİ?	66
A.1. Gönüllü ÖBK Sisteminin Başarı ve Başarısızlıkları	67
A.2. Fark Yaratmak için Donatılmamış Rotterdam Sözleşmesi	68
A.2.1. Bağlayıcı ÖBK Usulü, Gönüllü olandan daha iyi midir?	68
A.2.2. Sanayinin Merkezdeki Rolü	70
B. TEHLİKELİ MADDELERDEN İNSAN SAĞLIĞININ VE ÇEVRENİN KORUNMASI: ROTTERDAM SÖZLEŞMESİ NASIL VE NE KADAR ETKİLİ OLABİLİR?	72
B.1. Başarılı Bir ÖBK Sistemine Doğru	72
B.1.1. Gelişmekte olan Ülkeler için Eğitim ve Teknik Destek	73
i. Güney Ülkelerdeki Kapasite Geliştirme Aktiviteleri için Özel Yükümlülükler	73
ii. Eğitim ve Yardımlar için Bölgesel Merkezler	75
iii. Kapasite Geliştirme Aktiviteleri için Finansal bir Mekanizmanın Kurulumu	78
iv. Sözleşmeye Taraf olmayanlar ile Ticaret: İhracat Yapan Tüm Ülkelerin Katılımının Teşviki	80
B.2. Tehlikeli Kimyasalların Ticareti ve Çevre: Karşılıklı Olarak Destekleyici Mi?	81

<i>B.2.1. Stockholm ile Basel Sözleşmelerinde Ticaret ve Çevre: Rotterdam Sözleşmesi'nden Daha İyi Bir Yaklaşım mı?</i>	84
<i>i. KOKlara ilişkin Stockholm Sözleşmesi</i>	84
<i>ii. Tehlikeli Atıklara ilişkin Basel Sözleşmesi</i>	85
<i>iii. Rotterdam, Stockholm ve Basel Sözleşmeleri Arasındaki Sinerji</i>	86
<i>iv. Rotterdam Sözleşmesi'nin Ardındaki Sebepler</i>	88
<i>v. Liberal Ekonomik Modelin Sorunları</i>	88
C. TEHLİKELİ KİMYASALLARIN TİCARETİNİ DÜZENLEYEN HUSUSLARA İLİŞKİN OLARAK TÜRKİYE'NİN MEVCUT DURUMU	90
VIII. SONUÇ	94
KAYNAKLAR	102
EKLER	110
EK-1 ROTTERDAM SÖZLEŞMESİNİN EKLERİ	110

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AK	Avrupa Komisyonu
BA	Birleşik Adlandırma
BİLGE	Bilgisayarlı Gümrük Etkinlikleri Veritabanı
BM	Birleşmiş Milletler
BMÇKK	Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı
BMÇP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı
BMGTÖ	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
ÇFB	Çevre Federal Bürosu (İsviçre)
ÇKA	Çevre Koruma Ajansı (ABD)
ÇUÇKA	Çin Ulusal Çevre Koruma Ajansı
DGÖ	Dünya Gümrük Örgütü
DNOC	Dinitro-orto-kresol
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
DTS	Dış Ticarete Standardizasyon
EDEXIM	Bazı Tehlikeli Kimyasalların İthalatı ve İhracatı için Veritabanı (AB)
EHY	Entegre Haşere Yönetimi
EKİÖ	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
EVD	Elektronik Veri Değişimi
FÇPKK	Federal Çevresel Pestisit Kontrolü Kanunu
FİFRK	Federal İnsektisit, Fungisit ve Rodentisit Kanunu (ABD)
FP 4.09	4.09 sayılı Faaliyet Politikası (Dünya Bankası)
GB	Gümrük Büroları
GİD	Gıda ve İlaç Dairesi (ABD)
GKKK	Gıda Kalitesinin Korunması Kanunu

GSMH	Gayrisafi Milli Hâsıla
GTİP	Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
HKÜK	Haşere Kontrol Ürünleri Kanunu
HMK	Hükümetlerarası Müzakere Komitesi
KAPEA	Kuzey Amerika Pestisit Eylem Ağı
KÇKK	Kanada Çevre Koruma Kanunu
KKS	Kimyasal Kayıt Servisi
KOK	Kalıcı Organik Kirleticiler
KRD	Karar Rehber Dokümanı
MGO	Muhasebe Genel Ofisi (ABD)
MTKUK	Muhtemel Toksik Kimyasalların Uluslararası Kaydı
ÖBK	Ön Bildirimli Kabul
PBB	Polibromlu Bifeniller
PCB	Poliklorlu Bifeniller
PCT	Poliklorlu Terfeniller
RKY	Resmi Kalkınma Yardımı
SKDZ	Sürdürülebilir Kalkınmaya dair Dünya Zirvesi
TK	Taraflar Konferansı
TÜGK	Tüketici Ürünleri Güvenliği ve Kalitesi
UPF	Uluslararası Para Fonu
UTUKB	Uluslararası Temel ve Uygulamalı Kimya Birliği
UYM	Ulusal Yetkili Mercii

ÇİZELGE LİSTESİ

ÇİZELGE 2.1. PESTİSİT KAYNAKLI AKUT ZEHİRLENMELERİN BAZI SEÇİLMİŞ ÜLKELERE
GÖRE DAĞILIMI _____ 4

ÇİZELGE 3.1. 2000-2001 YILLARI PESTİSİT TÜRLERİNE GÖRE DÜNYA PESTİSİT PAZARI __ 10

ŞEKİL LİSTESİ

ŞEKİL 2.1. BAZI ÜLKELERDEKİ İNTİHAR, GAZ ZEHİRLENMESİ VE BOĞULMA OLAYLARI İLE PESTİSİT KAYNAKLI ZEHİRLENMELER _____	5
ŞEKİL 2.2. DÜNYA GENELİNDE KASITSIZ ZEHİRLENMELERE BAĞLI ÖLÜMLER _____	6
ŞEKİL 2.3. ZEHİR DÖNGÜSÜ _____	8
ŞEKİL 3.1. 2001 YILI PESTİSİT TÜRLERİNE GÖRE DÜNYA PESTİSİT PAZARI _____	11
ŞEKİL 5.1. TEHLİKELİ KİMYASALLAR VE PESTİSİTLERİN ULUSLARARASI TİCARETİNE İLİŞKİN ULUSLARARASI ÇALIŞMALARIN TARİHÇESİ _____	27
ŞEKİL 5.2. ROTTERDAM SÖZLEŞMESİ'NE TARAF OLAN ÜLKELERİ GÖSTERİR HARİTA ____	33
ŞEKİL 5.3. YASAKLANMIŞ VEYA BÜYÜK ÖLÇÜDE KISITLANMIŞ KİMYASALLARIN SÖZLEŞME'NİN EK III'ÜNDE LİSTELENMESİNE İLİŞKİN USUL _____	40
ŞEKİL 5.4. BÜYÜK ÖLÇÜDE TEHLİKELİ PESTİSİT FORMÜLASYONLARININ SÖZLEŞME'NİN EK III'ÜNDE LİSTELENMESİNE İLİŞKİN USUL _____	41
ŞEKİL 5.5. İHRACAT BİLDİRİM MEKANİZMASI _____	45
ŞEKİL 6.1. KİMYASALLARIN İTHALATI VE İHRACATINA YÖNELİK ALINAN KARARLARA DAİR USUL (İSVİÇRE) _____	62
ŞEKİL 7.1. ROTTERDAM STOCKHOLM VE BASEL SÖZLEŞMELERİ ARASINDAKİ SİNERJİ ____	87
ŞEKİL 8.1. ROTTERDAM SÖZLEŞMESİ'NİN ÜLKEMİZ İÇİN YÜRÜRLÜĞE GİRME TARİHİNE KADAR YAPILACAK OLAN ÇALIŞMALAR _____	97

ÖZET

Dünya genelinde çok geniş bir kullanım alanına sahip olan kimyasallar, tarım, inşaat ile yapı, üretim ve hatta hizmet sektörlerinin vazgeçilmez hammadde ve ürün elemanıdır. Dünya kimya sanayisi bile ürettiği kimyasalın %26'sını kendi için kullanmaktadır. 1970'li yılların başından bugüne, dünyadaki tehlikeli kimyasal ve pestisit madde üretimi dikkat çekici bir biçimde artmıştır. Bu tür kimyasallar, su, hava ve toprağı kirletebilir, bu ortamlarda yaşayan canlıları yok edebilir ve insan sağlığını olumsuz yönde etkileyebilirler. Bazıları ise çevrede uzun süre kalıcıdır ve besin zinciri içerisinde birikmektedirler.

Gelişmekte olan ülkeler, tehlikeli kimyasalların getirdiği riskler konusunda yeteri kadar bilinçli değildir ve bu da bu ülkelerin tehlikeli kimyasal maddeler için tercih edilen son durak noktası olmalarına neden olmaktadır. Bu tür ülkelerin, ya tehlikeli kimyasalların yönetimi konusunda uygun çevresel tedbirleri yoktur ya da bu ülkeler bu tedbirleri uygulayacak düzeyde kapasiteye sahip değildir. Ayrıca gelişmekte olan ülkeler, bu tür kimyasal maddelerin çevreyle uyumlu bir şekilde yönetimi konusunda kabiliyet ve altyapı eksikliğine sahiptir.

Bununla birlikte, gelişmiş ülkelerde yasaklanmış olan pestisitleri kullanan gelişmekte olan ülkelere yetiştirilen ve üzerinde pestisit kalıntısı bulunan tarım ürünleri yine gelişmiş ülkeler tarafından ithal edilmektedir. Bu olay *zehir döngüsü* olarak bilinmektedir.

Tehlikeli kimyasalların çevreye ve insan sağlığına verdikleri zararlardan dolayı, sanayileşmiş çoğu ülke bu maddelerin kaydı, testi, üretimi, dağıtımını ve piyasaya arzı ile ilgili sıkı tedbirler almış ve birçok tehlikeli kimyasal maddenin ülke içi kullanımı yasaklanmış veya kısıtlanmıştır. Ancak, ulusal düzeyde uygulanan bu sıkı tedbirler, kimyasal maddelerin ihracatı sırasında çok etkisiz ve hafif kalmaktadır.

Bu ve buna benzer problemler, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki tehlikeli kimyasalların ticareti konusu ile ilgili olarak 1980'lerin sonunda uluslararası önlemler alınmasına sebep olmuştur.

Ülkemizde tehlikeli kimyasalların uluslararası ticaretine yönelik olarak yeknesak bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Özellikle, tehlikeli kimyasallar Türkiye'den ihraç edilirken herhangi ulusal düzeyde yasal bir düzenlemeye tabi değildir. Buna ek olarak, ülkemizde tehlikeli kimyasallar ve pestisitlerin üretimine, piyasaya arzına ve kullanımına ilişkin bir envanter bulunmamaktadır. Diğer yandan, Avrupa Birliği'ne üyelik yolunda, 21 Aralık 2009 tarihinde açılan Çevre Faslı çerçevesinde, tehlikeli kimyasalların uluslararası ticaretine ilişkin mevzuatın ilgili AB mevzuatına yakınlaştırılması ülkemizin taahhütleri arasında yer almaktadır. Bu konu, 2008 tarihinde yayımlanan Türkiye Ulusal Programı kapsamında da ele alınmaktadır.

Yukarıdaki bilgiler ışığında, bu tez çalışmasının içeriği, insan sağlığı ve çevre için tehlike arz eden kimyasalların ticaretinde uygulanan mevzuat çerçevesinde tebliğ, yönetmelik, direktif ve tüzükler gibi ulusal uygulamalarla birlikte; sözleşmeler ve buna benzer uluslararası özel uygulamaları kapsamaktadır. Bu tez ile birlikte ayrıca, tehlikeli kimyasalların ticaretindeki uygulamalar detaylı olarak incelenecek, Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından imzalanan ama henüz taraf olunmayan Rotterdam Sözleşmesi'ne Taraf olunması halinde bu durumun ülkemize neler getireceği ve bu konu hakkında ülkemiz adına nelerin yapılması gerektiği masaya yatırılacaktır.

Bu çerçevede bu tezin amacı, tehlikeli kimyasalların ticaretinde uygulanan ulusal ve uluslararası uygulamaların detaylı olarak değerlendirilmesi ve bu uygulamaların karşılaştırılması ile ulusal mevzuatımızın daha etkin uygulanabilmesi için mevcut eksikliklerin giderilmesine katkı sağlamaktır.

I. TEHLİKELİ KİMYASALLARIN ULUSLARARASI TİCARETİNE GENEL BAKIŞ

Son kırk yıldır, dünyadaki kimyasal madde üretimi gözle görülür bir biçimde artmıştır [1]. Bu maddelerden bazılarının çevreye ve insan sağlığına verdikleri zararlardan dolayı, sanayileşmiş çoğu ülke bu maddelerin kaydı, testi, üretimi, dağıtımını ve piyasaya arzı ile ilgili sıkı tedbirler almış [2] ve birçok tehlikeli kimyasal maddenin ülke içi kullanımını yasaklanmış veya kısıtlanmıştır [3]. Ancak, ulusal düzeyde uygulanan bu sıkı tedbirler, kimyasal maddelerin ihracatı sırasında oldukça etkisiz ve sonuçsuz kalmıştır [3].

Gelişmekte olan ülkeler, tehlikeli kimyasalların getirdiği riskler konusunda yeteri kadar bilinçli değildir ve bu da onları kimyasal maddelerin tercih edilen durak noktaları olmalarına neden olmaktadır. Bu tür ülkelerin, ya tehlikeli kimyasalların yönetimi konusunda uygun çevresel tedbirleri yoktur ya da bu ülkeler bu tedbirleri uygulayacak düzeyde kapasiteye sahip değildir. Ayrıca gelişmekte olan ülkeler, bu tür kimyasal maddelerin çevreyle uyumlu bir şekilde yönetimi konusunda kabiliyet ve altyapı eksikliğine sahiptir. Bu nedenlerle, tehlikeli maddelerin ihraç durakları olarak gelişmekte olan ülkelerin seçilmesi kaçınılmaz olmuştur. Özellikle, güney yarım küredeki çiftçilerin tehlikeli pestisitleri kullanması endişe verici bir hal almıştır [4]. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından hastanelerden alınan veriler, pestisit kullanımı nedeniyle, her yıl bir milyona yakın zehirlenme ve 25 bin ölüm vakası olduğunu göstermektedir. Bunun yanında, genel olarak gelişmekte olan ülkelerde yapılan araştırmalar, her yıl 25 milyon tarım işçisinin pestisitlerin kullanımından kaynaklı zehirlenmelere maruz kaldığını göstermektedir. Bununla birlikte, gelişmiş ülkelerde yasaklanmış olan pestisitleri kullanan ülkelerde yetiştirilen ve üzerinde pestisit kalıntısı bulunan tarım ürünleri yine gelişmiş ülkeler tarafından ithal edilmektedir. Bu olay, “zehir döngüsü” olarak bilinmektedir [3].

Bu ve buna benzer problemler, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki tehlikeli kimyasalların ticareti konusu ile ilgili olarak 1980'lerin sonunda küresel bir önlem alınmasına sebep olmuştur. Ülkelerin ilk tepkisi, tehlikeli kimyasallar ve pestisitlere ilişkin bilgi alışverişini sağlayan gönüllü iki uygulamanın benimsenmesi şeklinde olmuştur. Bunlar, 1985 yılında benimsenen Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (BMGTÖ) Pestisitlerin Dağıtımı ve Kullanımına ilişkin Uluslararası Etik Kuralları [5] ve 1987'de benimsenen Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın (BMÇP) Kimyasalların Uluslararası Ticaretinde Bilgi Alışverişi için Tadil Edilmiş Londra Rehberidir [6]. 1989 yılında, diğer ülkelerde yasaklanmış veya büyük ölçüde kısıtlanmış olan kimyasalları ithal eden ülkelerin bu kimyasalların gelecekte yapılacak olan ithalatlarını reddetmesine imkân sağlayan Ön Bildirimli Kabul (ÖBK) usulü tanıtılmıştır [7]. ÖBK sistemi 1998 yılında, "Bazı Tehlikeli Kimyasallar ve Pestisitlerin Uluslararası Ticaretinde Ön Bildirimli Kabul Usulüne Dair Rotterdam Sözleşmesi"nin kabul edilmesiyle birlikte yasal olarak bağlayıcı bir usul halini almıştır. Bu sözleşme 24 Şubat 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir [8]. 1989 ile 2004 yılları arasında, sözleşmeye nihai hali verilinceye kadar gönüllü olarak sürdürülen "Uluslararası Etik Kuralları" ve "Londra Rehberi" uygulamalarının işleyişine devam edilmiştir [9].

II. TEHLİKELİ KİMYASALLAR VE PESTİSİTLER: PROBLEMİ ANLAMAK

Tehlikeli kimyasallar, küçük dozları dahi çevreye ve insan sağlığına önemli ölçüde zarar veren sanayi kimyasalları ve pestisitler olarak tanımlanabilir [10]. Bu tür kimyasallar, su, hava ve toprağı kirletebilir, bu ortamlarda yaşayan canlıları yok edebilir. Bazıları, çevrede uzun süre boyunca kalıcıdır ve besin zinciri içerisinde birikebilir [11]. Sağlığa etkileri hem akut hem de kronik olabilir. Akut etkiler, deri yanıkları, felç, görüşte bulanıklık, körlük veya ölüm iken, kronik etkiler ise nörolojik ve üreme hasarları, endokrin bozukluğu, doğum kusuru, kanser, bağışıklık sistemi, ciğer, kalp ve böbrek hastalıklarıdır [12].

A. Tehlikeli Pestisitlerin İnsan Sağlığına Etkileri

Pestisitler, insan sağlığı üzerinde gözle görülür bir etkiye sahiptir. DSÖ'nün 1990 yılında Asya'da gerçekleştirdiğı araştırmaya göre, her yıl 25 milyon tarım işçisi pestisitlerin kullanımından kaynaklı zehirlenmelere maruz kalmaktadır. Bu sayı, toplam iş gücü verisi olarak kaydedilen 830 milyon işçinin %3'üne karşılık gelmektedir. Bu rakam, Endonezya'da %9, Kosta Rika'da %4,5 ve Bolivya'da ise %10'un üzerindedir [13].

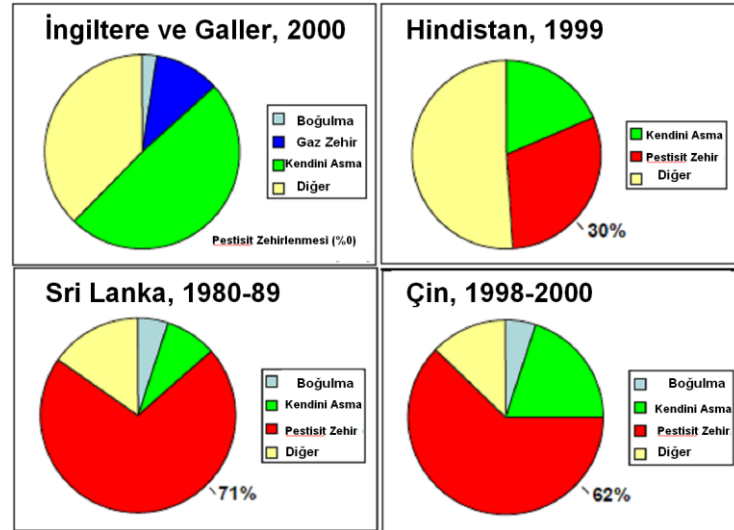
BMGTÖ'ye göre, dünyadaki pestisitlerin %80'inden fazlasının sanayileşmiş ülkeler tarafından kullanılmasına rağmen, pestisit kullanımı kaynaklı zehirlenmelerin %99'u gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir [14]. Yine DSÖ'nün 1990 yılında gerçekleştirdiğı başka bir çalışmanın çıktıları ise, pestisit kaynaklı akut zehirlenmelerinin büyük bölümünün gelişmekte olan ülkelerde gözlemlendiğini, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Kanada, Avustralya ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelerde ise bu sayının nispeten daha düşük olduğunu göstermektedir (Çizelge 2.1)

[15]. Bununla birlikte daha güncel veriler, pestisit kaynaklı zehirlenme olaylarının gelişmekte olan ülkelerdeki intihar, gaz zehirlenmesi ve boğulma olaylarından daha fazla sayıda olduğunu, gelişmiş ülkelerde ise bu durumun tam tersi olduğunu göstermektedir (Şekil 2.1, Şekil 2.2) [16]. Bunun nedeni birkaç etkenle açıklanabilir. İlk olarak, gelişmiş ülkeler tarafından yasaklanan ve DSÖ tarafından son derecede tehlikeli olarak sınıflandırılmış olan pek çok pestisit hala gelişmekte olan ülkeler tarafından kullanılmaktadır [3]. İkinci olarak, gelişmekte olan ülkelere, pestisitler güvenli uygulama veya depolama hakkında sınırlı eğitim almış veya hiç eğitim almamış insanlar tarafından kullanılmaktadır. Çiftçiler ve aileleri üzerinde yapılan çalışmalar, koruyucu giysi eksikliği, sprey ekipmanlarındaki sızıntı, pestisitlerin kullanımı ve karışımlarının çıplak el ile yapılması ve pestisitlerin gıdalarla aynı yerde saklanması sonucu pestisitlere maruz kalma riskinin arttığını göstermektedir [17]. Sonuçta, güney yarım küredeki ülkelere zehirlenme riski kuzey yarım küredekilere göre daha fazladır. Mesela, Latin Amerika'daki tarım işçileri, ABD'deki tarım işçilerinden 13 kat daha fazla pestisit zehirlenmesi yaşamaktadır [18]. Son olarak, güney yarım küre pestisit pazarı genellikle daha toksik olarak nitelenen herbisitlerin egemenliği altında bulunurken, gelişmekte olan ülkelerin çoğu herbisitlerin en büyük müşterisi konumundadır [19]. Herbisitler özellikle, kasıtlı ve kasıtsız zehirlenme kazalarından sorumludur [15] ve sinir sisteminin düzgün çalışması için gerekli olan enzimlerin salgılanmasını engellemektedir [2].

Çizelge 2.1. Pestisit Kaynaklı Akut Zehirlenmelerin Bazı Seçilmiş Ülkelere Göre Dağılımı [15]

Ülke	Akut Zehirlenmeler
	(%)
Endonezya	28.0
Brezilya	16.0
İngiltere	5.0
Avustralya	3.0
Kanada	2.4
Amerika Birleşik Devletleri	0.8

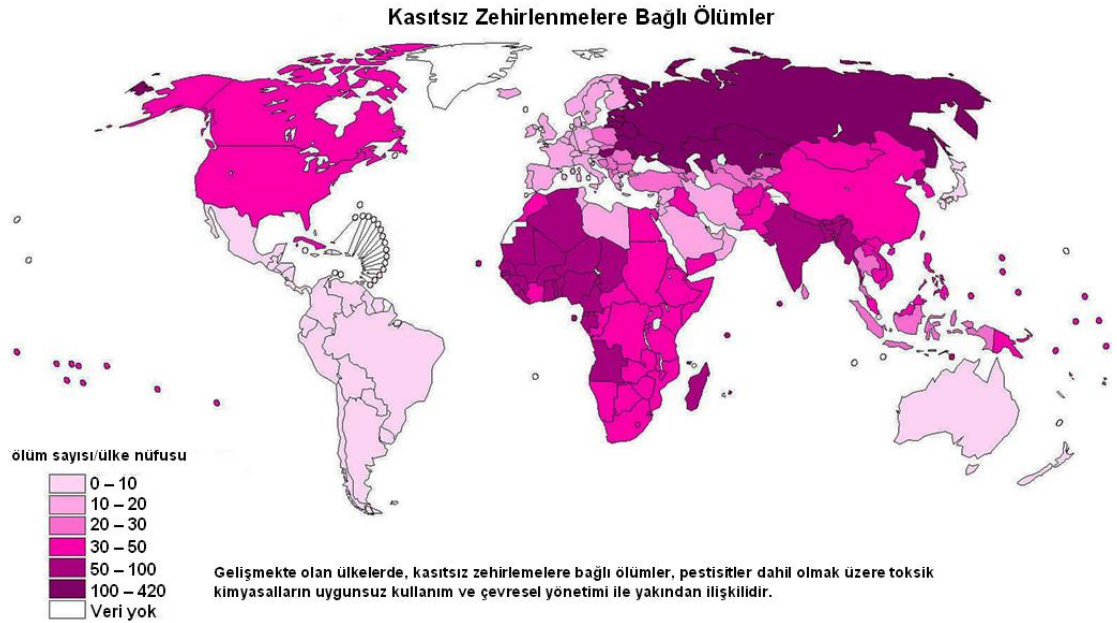
İnsektisitlerin dört ana grubu bulunmaktadır: organofosfatlar, organoklorlar, sentetik piretiroidler ve karbamatlar [20]. Organofosfatlar, genellikle memeliler için çok toksiktir [21]. Zehirlenme belirtileri, istifrah, karın ağrıları ve solunum yetmezliğidir [22]. Karbamatlar (karbofuran, aldikarb, karbaril [3]), vücuttan hızlı atılmalarına rağmen sinir sistemi zehir etkisi gösterir ve bunların çoğu da yine memeliler için toksiktir [23]. Ciddi zehirlenme etkileri, koma, nöbetler ile kalp ve solunumla ilgili sıkıntılardır [22]. Organoklorlar (DDT, aldrin, dieldrin, heptaklor, HCH, klordan [7]), akut olarak toksik değildir ancak, çevrede uzun süreli kalıcıdır ve besin zincirinde birikmeye eğilimlidir [10]. Bunun sonucu olarak, çevreyi ve insan sağlığını uzun süre olumsuz olarak etkileyebilirler. Hayvanlar üzerine yapılan müspet çalışmalar, organoklor maruziyetlerinin göğüs, pankreas ve meme kanseri gibi çeşitli kanserleri tetiklediğini göstermektedir [12]. İnsektisitlerin son grubu ise memelilerde düşük toksisite yaratan, uygulama ve karıştırma esnasında daha güvenli olan piretiroidlerdir [3].

Şekil 2.1. Bazı Ülkelerdeki İntihar, Gaz Zehirlenmesi ve Boğulma Olayları ile Pestisit Kaynaklı Zehirlenmeler [15]

İnsanların kötü beslendiği, kirlenmiş suların bulunduğu, sağlık kurumlarının yetersiz olduğu, yetersiz iskân şartlarına tabi olunan ve nüfusun büyük bir bölümünün hala kırsalda yaşadığı ve çiftliklerde çalıştığı olduğu güney yarım kürede özellikle

organoklorlu bileşiklerin insanların bağışıklık sistemlerini etkilediğine dair kanıtlar bulunmaktadır [12]. İnsektisitlerin son önemli grubu olan piretroidlerdir ise, düşük memeli toksisitesine sahiptir ve karıştırma ile uygulama sırasında spreyleme faaliyetleri için oldukça güvenli sayılan sentetiktir [3]. Ancak, döviz girişinin sınırlandırıldığı gelişmekte olan ülkeler tarafından bu maddelerin ithalatı zor olabilmektedir. Örneğin, sıtma için evlerde sprey olarak kullanılan piretroid esterlerin maliyetinin DDT'den dokuz kat daha fazla olduğu tahmin edilmektedir [24].

Şekil 2.2. Dünya Genelinde Kasıtsız Zehirlenmelere Bağlı Ölümler [16]

B. Tehlikeli Pestisitlerin Çevreye Etkileri

Her yıl, dünya çapında 2,5 milyon ton pestisitlerin tarım amaçlı tüketildiği ve bu miktarın sadece %0,3'ünün istenilen hedefe ulaştığı tahmin edilmektedir. Geriye kalan miktar ise çevreye karışmaktadır. Bir kere uygulandığında, pestisitler yüzey sularına karışmakta, yer altı sularına sızmakta ve uçucu olarak havaya intikal ederek bitkiler ile toprakta yaşayan organizmalara ulaşmaktadır [25]. Sadece bir yemek

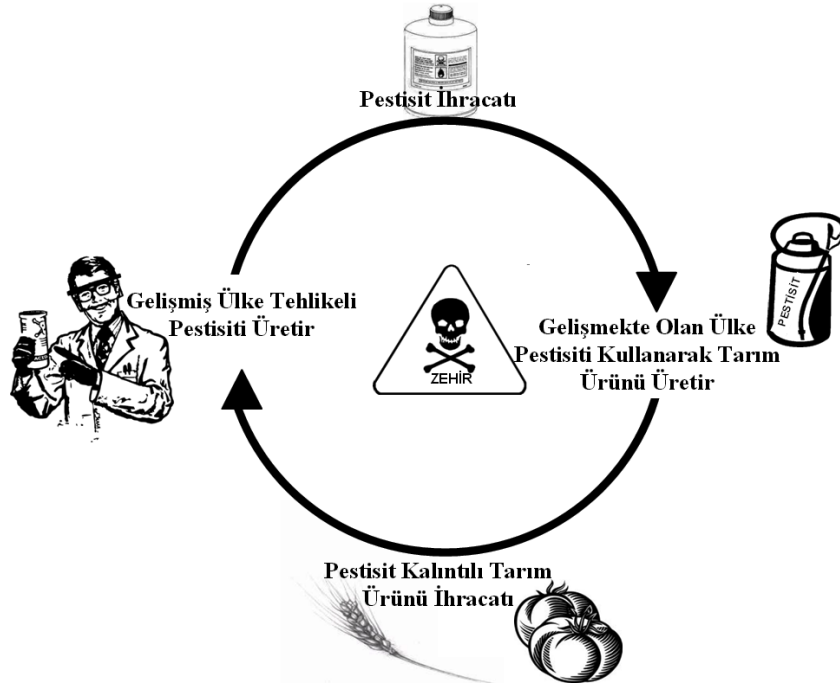
kaşığı kadar pestisit, 200 bin insanın bir günlük su ihtiyacını karşılayacak miktarda suyu kirletmeye yetebilecek olduğu düşünülürse [26], birçok ülkede içme suyu olarak kullanılan yer altı sularının pestisit kaynaklı olarak kirlenmesi insanları çok derinden etkileyebilir [3].

Pestisit kaynaklı toprak kirlenmesi, pestisitlerin bitkilere direk uygulanması, ekin kalıntıları, dökülen yapraklar veya köklerdeki birikimlerden kaynaklı olabilir. Organoklor gibi kalıcı pestisitler sulara sızabilir ve uzun vadede toprak verimliliğini ve toprakta yaşayan organizmaların üreme yetileri veya davranışlarına zarar verebilir [27]. Pestisitler ayrıca, uygulama sırasında havaya karışarak veya rüzgâr erozyonu sayesinde topraktan, bitkilerden ve yüzey sularından uçarak havayı kirletebilir [28]. Aldrin, klordan, DDT, dieldrin, heptaklor, mireks ve toksafen gibi organoklorlar ise, buharlaşma yolu, atmosferik döngü ve birikimi ile uzun mesafelere ulaşabilir ve rüzgâr ile sular sayesinde bölgesel ve küresel düzeyde taşınabilir. Bunların ayrıca yüksek sıcaklıklarda uçucu olmaları ve düşük sıcaklıklarda yoğunlaşmaları, dünyanın soğuk bölgelerinde (kuzey enlemler ve yüksek irtifalar) toprak ve suda en yüksek konsantrasyonlara ulaşmalarına neden olmaktadır [11].

Birçok organoklorlu bileşik, çevrede kalıcı olmaları ve besin zinciri içinde birikmeleri nedeniyle, er ya da geç doğal ortama karışabilmektedir. Mesela DDT, zamanla bünyesinde DDT birikimi olan balıklarla beslenen avcı kuşlarda, yumurta kabuğunun incelmeye, üreme bozukluğuna ve ölümlere neden olmaktadır [10]. Benzer biçimde, aldrin ve dieldrinin düşük dozlardaki devamlı oral maruziyeti, hayvanların karaciğerlerini etkilemekte ve enfeksiyonlara karşı savaşma kabiliyetlerinin azalmasına neden olmaktadır [11]. Bu maddelerin yüksek dozlardaki maruziyetlerinde ise hayvanların sinir sistemi etkilenmektedir [29]. Organofosfatlar ve karbamatlar da asetilklorinat enziminin salgılanmasını engelleyerek memelilerin ve kuşların sinir sistemlerini olumsuz yönde etkilemektedir [2]. Sentetik piretroidler genellikle memelilerde düşük toksisiteye sahiptir, ancak yararlı böcekler (örneğin arılar), balıklar ve sucul artropotlar (örneğin karidesler) üzerinde çok toksik olabilirler. Sentetik piretroidler ayrıca, su kuşlarının beslenme habitatları için de tehlikelidir [3].

C. Zehir Döngüsü: Kuzeyin Endişesi

Pestisit kaynaklı akut zehirlenmeleri, gelişmekte olan ülkeler için ağırlıklı olarak bir problem teşkil etmesine rağmen [30], düşük seviyeli pestisit maruziyetlerinin uzun vadeli sonuçları sanayileşmiş ülkelerde de zehirlenmelere neden olmaktadır. Bu tip maruziyetler, çoğu zaman çevresel kirlenme ve pestisit kaynaklı gıda kirlenmesinden kaynaklanmaktadır [15]. Gelişmiş ülkelerde kullanımı yasaklanmış veya büyük ölçüde kısıtlanmış olan pestisitleri kullanan güney yarım küre ülkelerinde yetiştirilen ve belli bir miktarın üzerinde kabul edilmeyen bir seviyede pestisit kalıntısı bulunan tarım ürünlerinin yine gelişmiş ülkeler tarafından ithal edilmesi ikinci bir problem olan “Zehir Döngüsü”nü (Şekil 2.3) gündeme getirmektedir [3].

Şekil 2.3. Zehir Döngüsü

1992 ve 1993 yıllarında ABD Gıda ve İlaç Dairesi (GİD) tarafından gerçekleştirilen pestisit izleme programından alınan bilgisayar kayıtlarına dayanan bir analizde, Çevresel Çalışma Grubu (bir Amerikan çevresel araştırma enstitüsü) 15 bine yakın

numunenin %5,6'sında ve ithal edilen gıdaların %7,4'ünde yasadışı kalıntılar tespit etmiştir [31]. Vücut ağırlıklarına göre, meyve gibi gıdaları daha fazla tüketmeye eğilimli ve vücut sistemlerine bu tip maddelerin daha fazla konsantrasyonlarının girmesine izin vererek hızlı bir doku büyümesine sahip olan çocukların daha büyük bir risk grubunda yer aldıkları söylenebilir [12].

Tüm ithal edilen gıdalarda test yapma gerekliliği, zehir döngüsünün kontrolünü daha problemli bir hale getirmektedir. ABD'de dahi, GİD ülke çapındaki taze gıdaların sadece %1'ini testlerden geçirebilmektedir [32]. 1980 yılından bu yana, ABD Muhasebe Genel Ofisi (MGO), GİD'in pestisit izleme programının eksiklikleri ile ilgili 22 adet detaylı rapor yayımlamıştır [31]. Zehir döngüsü olayı, gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere gerçekleştirdikleri toksik pestisit ihracatlarını düzenlemelerine sebep olmuştur [33]. Zehir döngüsünün, organoklorlu bileşikler gibi kalıcı pestisitler ile ilgili olması nedeniyle, güçlü eylemlerin (örneğin, çevresel kampanyalar, ithal edilen ürünlere ambargoların uygulanması) bu tür pestisitler üzerine odaklanması kaçınılmaz olmuştur. Bu da, güney yarım küredeki çiftçilerin organoklorlu bileşiklerin akut toksisitesinden daha fazla olan, ancak bu bileşiklerden daha az kalıntı bırakan organofosfatlar ve karbamatları kullanmasına neden olmaktadır [34].

Özetle, zehir döngüsü tehdidi, kalıcı pestisitlerin uluslararası ticaretinde ulusal ve uluslararası tedbirlerin alınmasına neden olmuştur. Kalıcı Organik Kirleticilere (KOKlar) İlişkin Stockholm Sözleşmesi [35] kalıcı pestisitlerin üretimi, kullanımı ve bertarafına yönelik sağlam tedbirler getirirken, Rotterdam Sözleşmesi ise pestisitler ve kimyasallar için bilgi değişimini sağlayarak, bunların ihracatında standartları iki katına çıkarmaktadır. Bu yaklaşım, kuzey yarım küredeki tarım kimyasalı üreten şirketlerin güney yarım küredeki ülkelere ihracat yaparken çevreyi ve insan sağlığını da göz önünde bulundurmasını sağlamaktadır. Bu kapsamda, tarım kimyasalı üreticileri ihracat yapmak istediklerinde Avrupa Birliği'nde (AB) 689/2008/EC sayılı "Tehlikeli Kimyasalların İthalatı ve İhracatı"na ilişkin Tüzüğe, ABD'de ise Federal İnsektisit, Fungisit ve Rodentisit Kanunu'na (FİFRK) uymak zorundadır [36].

III. KÜRESEL PESTİSİT PAZARI

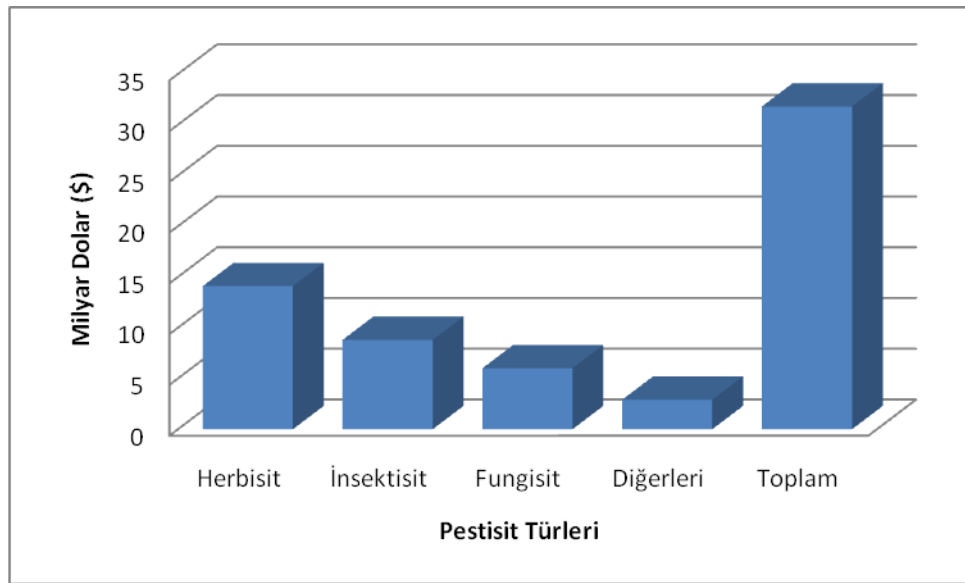
2001 yılının Temmuz ayında, tarım kimyasalı üreten 7 şirket yaklaşık olarak 30 milyar dolarlık (Çizelge 3.1 ve Şekil 3.1 [37]) küresel pestisit pazarının %73'ünü kontrol etmekteydi. Bu şirketlerin, 4'ü Avrupa, kalan 3'ü ise ABD şirketleridir [38]. Avantajlı pozisyonlarına rağmen bir dizi olumsuzluk bu şirketlerin kârlarını tehdit etmektedir. Bu olumsuzluklar:

- 1- Pestisitlerin çevresel kampanyaların hedefinde bulunması [38],
- 2- Küçük de olsa yeni ürün dalgalarının oluşma olasılıkları [3, 38],
- 3- Hâlihazırda pazarda bulunan maddelere dair yeni veri girişlerini hükme bağlayan yeni düzenlemeler [38].

Çizelge 3.1. 2000-2001 Yılları Pestisit Türlerine Göre Dünya Pestisit Pazarı (Milyar Dolar) [37]

Yıl	Dünya Pazarı	
Pestisit Türü	Milyar Dolar	%
2000		
Herbisit	14.3	44
İnsektisit	9.1	28
Fungisit	6.4	19
Diğerleri	3.0	9
Toplam	32.8	100
2001		
Herbisit	14.1	44
İnsektisit	8.8	28
Fungisit	6.0	19
Diğerleri	2.9	9
Toplam	31.8	100

Bu şirketler ayrıca, Kuzey Amerika ve Avrupa pazarlarındaki durgunlukla karşı karşıya kalmışlardır [39]. Bu engelle rağmen, şirketler gelişmekte olan ülkelere yaptıkları pestisit ihracatlarını ve güney yarım küredeki pestisit imalatlarını yükseltmektedirler. Ancak, gelişmekte olan ülkelerde tehlikeli pestisit üretenler yalnızca kuzey yarım küre şirketleri değildir. En büyük güney yarım küre pazarları olan Çin, Hindistan ve Brezilya’da bir dizi yerli firma da tehlikeli pestisit üretmekte ve hatta bazı durumlarda ihraç etmektedirler [3].

Şekil 3.1. 2001 Yılı Pestisit Türlerine Göre Dünya Pestisit Pazarı (Milyar Dolar) [37]

A. Kuzey Şirketleri Tarafından Tehlikeli Pestisit Üretimi

Girişte kaydedildiği gibi, kuzeyde bulunan yedi şirket küresel pestisit pazarının %73’ünü kontrol etmektedirler. Tüm bu şirketlerin, kendi ürünlerini gelişmekte olan ülkelerde formüle etmek ve üretmek için bağlı ortakları bulunmaktadır. Ayrıca bu şirketler, ana merkezlerinin bulunduğu ülkede yasaklanmış veya büyük ölçüde kısıtlanmış ve DSÖ tarafından son derece tehlikeli (Ia sınıfı), çok tehlikeli (Ib) veya orta derecede tehlikeli (II) olarak deklare ettiği [3] birçok ürününü de gelişmekte olan ülkelerde kurdukları ortaklıklarla üretmektedirler.

Alman bir firma, mesela, Kolombiya, Venezuela, Brezilya, Arjantin, Hindistan, Türkiye ve Fas gibi birçok gelişmekte olan ülkede tarımsal ürünleri için üretim tesislerine sahiptir [3]. Şirket, güneyde bulunan bağlı kuruluşlarının ürettiği veya gelişmekte olan ülkelere ihraç etmek için önemli miktarda tehlikeli pestisit üretmektedir. Bu tehlikeli pestisitler içinde, parakuat (II) [15], aldikarb (Ia), metil paratyon (Ia), fenamifos (Ib), metamidofos (Ib), metiyokarb (Ib), edifenfos (Ib), oksidemeton metil (Ib) ve triazofos (Ib) [3] bulunmaktadır. Bu ürünlerin hepsi veya bir kısmı şirket tarafından Arjantin, Brezilya, Kolombiya, Hindistan, Peru, Kore, Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Panama, Filipinler, Vietnam ve Taivan'a önerilmiştir. Aynı şirket, Hindistan'daki fabrikasında birçok ülkede yasaklanmış veya kısıtlanmış son derece tehlikeli olan metil paratyonu üretmektedir [3].

Diğer bir kimyasal devi Alman bir şirket, Malezya, Meksika, Brezilya, Çin ve Kore'nin de içinde bulunduğu toplam 38 ülkede faaliyetlerini sürdürmektedir [3]. Şirket bu ülkelerde, Almanya, ABD, İspanya gibi ülkelere gönderilen aktif maddeleri sentezlemektedir [3]. Son ürün niteliğindeki pestisitler ise pazara yakın yerlerde kurulan fabrikalarda formüle edilmektedir. Her ne kadar, üretimine dair bilgiler halka açık değilse de, ürünlerinin arasında terbufos (Ia) [26], forat (Almanya'da kullanımı yasaklı olan 1A sınıfı bir pestisit) [3] ve monokrotofos (Ib) [26] bulunduğu bilinmektedir.

İsviçre menşei bir şirket, beş kıtadaki bürolarıyla, İsviçre ve diğer ülkelerde kullanımı yasaklanmış bir herbisit olan parakuatı üretmek için Çin'de fabrikalara sahiptir [40]. Şirket bu herbisiti, 100'den fazla ülkeye satmakta ve bu satışların tutarının 430 milyon ABD doları bulduğu tahmin edilmektedir. Parakuatın birçok zehirlenme olayından sorumlu olduğuna dair kanıtların aksine, şirket bu kimyasalın güvenli bir şekilde kullanılabileceğini böylece olabilecek kazaların ve yutma yoluyla zehirlenme olaylarının önüne geçilebileceğini savunmaktadır [41]. Parakuatın yanı sıra, şirket gelişmiş ülkelerde kullanımı yasaklanmış olan diğer birçok kimyasalı da üretmektedir [3].

Bir ABD şirketi ise, 140'a yakın ülkede faaliyetlerini sürdürmekte ve Brezilya, Çin, Hindistan ve Kolombiya'nın da içinde bulunduğu 15 ülkede ise üretim yapmaktadır

[42-44]. Şirket ABD’de ve diğer birkaç ülkede yasaklanmış bir pestisit olan monokrotofosu Hindistan’da üretmektedir [26].

B. Güney Şirketleri Tarafından Tehlikeli Pestisit Üretimi

Kuzey şirketlerince, güneye ihraç edilen ve güneyde üretilen pestisitlerin yanı sıra, tehlikeli pestisitler gelişmekte olan ülkelerde yerli firmalarca da üretilmekte veya formüle edilmektedir [3]. En büyük güney pazarlarından olan Hindistan, Çin ve Brezilya önemli üreticilerdir. Küresel pestisit satışlarının sadece %5’ine sahip olan Çin, 1990’dan bu yana devlet tarafından korunan ulusal sanayinin gücü ile dünyanın en büyük ikinci tarım kimyasalı üretici ülkesidir [45]. Çin, ayrıca, pestisit ihraç etmektedir. 1999’da 147 bin ton pestisit ihraç ederek 1998 yılındaki ihracatının %35’i kadar fazla ihracat yapmıştır [26].

Hindistan’daki pestisit sanayi dünyada dördüncü, Asya-Pasifik bölgesinde ise Çin’den sonra ikinci en büyük sanayidir. Küresel marketteki satışların %1,5 ila 2’sine sahiptir. Hindistan’da üretilen bazı maddeler son derece ve çok tehlikeli özelliğe sahip olan kimyasallardır [46, 47].

Son olarak, Brezilya Latin Amerika’daki pestisit satışlarının %55’ine sahiptir [17]. İlgili çekici olarak, Brezilya yasaları kayıtlı olmayan kimyasalların diğer ülkelere ihraç edilmesine izin vermemektedir [48]. Bu arada, ulusal ve bölgesel yasalar da güney ülkelerince ülke içi kullanımı yasaklanmış veya kısıtlanmış olan kimyasalların yine güney şirketlerince Brezilya tarafından ithal edilmesine izin vermemektedir [3].

C. İhracat İkili Standartlarının Gerekçesi

1993 Pestisit İhracat Politikasında (FİFRK’yı açıklar), ABD Çevre Koruma Ajansı (ÇKA) kayıt edilmemiş pestisitlerin (yasaklı veya hiç kaydedilmemiş) diğer ülkelere ihraç edilmesine gerekçe olarak üç adet fikir öne sürdü [33]. İlk olarak ABD, pazardaki tek ihracatçı olsa dahi onun tek taraflı olarak bazı ihracatları yasaklaması diğer ülkelerde bu tür ürünlerin kullanılmasını engellemeyecektir. İkincisi, ABD

tarafından üretilen pestisitlerin uluslararası ticarete yasaklanmasından ziyade tüm pestisitlerin güvenli yönetimi üzerine odaklanması daha etkili olabilecektir. Üçüncü olarak, ABD'ye özel ÇKA'nın risk/yarar analizine dayanan düzenleyici kararları gibi nitelenen, diğer ülkelerde söz konusu bir pestisit kullanılması ciddi sağlık ve çevresel tehdit oluşturacağına dair küçük bir belirti olsa bile dahi, bu olay o pestisit ABD'de kayıtlı olmasını gerektirecektir [3].

Micheal Holley'in işaret ettiği gibi, tüm ülkelerin pestisitlerin teşkil ettiği risklerin değerlendirilmesi için benzer kapasiteye sahip olmaları halinde [33] ve ihraç edilecek olan maddeye dair daha güvenli bir kimyasal veya kimyevi olmayan bir alternatifinin bulunması halinde, bu değerlendirmeler makul sayılabilecektir. Ancak, gelişmekte olan ülkeler genellikle ithal ettikleri maddelerin bertarafı ve güvenli kullanımını temin etmek için gerekli olan detaylı risk analizi değerlendirmeleri yapmak adına çok sınırlı bir kapasiteye sahiptirler ve bu ülkeler daha güvenli alternatif maddeleri finansal olarak karşılayamamaktadırlar. Pestisitlerin insan sağlığı ve çevrenin korunmasını teminen yasaklanması ile ihraç eden ülkede kullanılmak üzere kayıt ettirilmemesi birbirine karıştırılmamalıdır. Birinci durumda, prensip gereği ihracat gerçekleştirilmemelidir. Eğer bir madde kuzey yarım küre ülkelerinde kullanılmayacak kadar tehlikeli ise, aynı maddenin güneyde kullanılmasının en az aynı derecede tehlikeli olduğunun düşünülmesi gerekmektedir. Pestisit kaynaklı zehirlenmelerin büyük bir bölümünün gelişmekte olan ülkelerde gerçekleştiği gerçeğinin yanında, pestisitlerin kuzey ülkelerde daha fazla kullanılıyor olması bu iddiayı desteklemektedir [3, 33].

Bütün bir risk analizi, ürünün kullanılacağı ülkenin fiziki ve çevresel koşulları hesaba katılarak yapılmalıdır. Bu bakış açısı BMGTÖ Etik Kuralları'nda yansıtılmıştır. Bu kurallara göre, kullanılacak olan pestisitlerin yararı, davranışı, kaderi, tehlikesi ile risklerinin ilgili bölgeler veya ülkelerdeki kullanımının tümüyle değerlendirilmesi adına üretici, her bir pestisit ve pestisit ürününü yeterince ve etkili bir biçimde önerilmiş usullere ve test metodlarına göre test ettirmelidir [5].

Güneydeki ülkelerde ortaklıkları bulunan tüm çok uluslu şirketleri göz önüne alarak, kendi ürünlerini kullanacak olan ülke ve bölgenin fiziki ile çevresel koşullarına göre test ettirmeleri zahmetli olmayacaktır [3].

Özet olarak, ikili standardın tasfiye edilmesi güneydeki tehlikeli pestisitlerden kaynaklı problemlerin çözümü gibi görünse de, bu pratikte problemlili olabilir, çünkü kuzeydeki büyük şirketler ve birkaç yerel işletme tehlikeli pestisitleri geliştirmekte olan ülkelerde üretmektedirler. Rotterdam Sözleşmesi'nin sadece tehlikeli kimyasalların uluslararası ticareti ile ilgilenmesi, yabancı ve ulusal üreticilerin kimyasalları ithal etmek yerine güneydeki üretimi artırmalarına neden olacaktır. Bu yüzden, tehlikeli kimyasalların üretimine yasak konulmadıkça, problemin çözülmesi çok zor olacaktır [3].

IV. TEHLİKELİ KİMYASALLARIN TİCARETİ

Tehlikeli kimyasalların ve pestisitlerin, gelişmiş bir ülkeden gelişmekte olan bir ülkeye transferi hızlı bir süreç değildir. Bu bölüm, bu tür transfere kısa bir genel bakış sunarak, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki eşitsizliklerin ve uluslararası ticaret sisteminin giderek kürselleşmesine dair analizine odaklanmaktadır [3].

A. Kuzey-Güney Bölünmesi

Kökeni ve sömürge tarihinden ayrı olarak, “Kuzey”in gelişmiş ve “Güney”in az gelişmiş ülkeler olarak tanımlanması ve bunların arasında ekonomik ve teknolojik olarak büyük farklar bulunduğu yaygın olarak kabul edilmektedir [49, 50]. Bu fark, sadece tehlikeli maddelerin kontrolü için sahip olunan kapasite farkından değil ayrıca çevresel olarak alınan ekonomik ve politik kararlar arasındaki farklılıklardan da kaynaklanmaktadır. Bunun anlamı, her ne kadar güneydeki ülkeler tarafından tehlikeli kimyasalların ithalatının çevresel ve insan sağlığı açısından önemli olduğu bilinse de, bu ülkeler maddelerin daha güvenli biçimde kullanılmalrı için gerekli yetiyeye sahip değildirler. Bu ülkelerin problemlerinin daha çok ekonomik ve sosyal olduğu düşünülürse, tehlikeli maddelerin ithalatının gerçekleştirilmesi bu ülkeler için kaçınılmaz hale gelmektedir. Tehlikeli kimyasallar ve pestisitler konusunda, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinin tarımsal ihracata dayanması, kullanım hususunda genellikle bu maddelerle sınırlı seçimler yapılmasına neden olmaktadır [3].

Bunun yanı sıra, gelişmekte olan ülkeler sıtma ve sarıhumma gibi haşere kaynaklı hastalıkların kontrolü için yine düşük maliyetli pestisitleri kullanmayı tercih

etmektedirler. Ne yazık ki, bu ülkeler tarafından ucuzluğu yüzünden tercih edilen bu tür pestisitler genellikle çok daha toksik özelliklere sahiptirler [3].

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki bu eşitsizlik, Kuzey-Güney arasındaki tehlikeli kimyasalların ve pestisitlerin transferini hızlandırmaktadır. Bu tür maddelerin ticaretini yasaklamak, gelişmekte olan ülkelerin çevresel açıdan daha koruyucu standartları geliştirmeleri için ve güney ülkelerinin kendi çiftçilerinin sağlıklarını ve çevreyi bu tür maddelerden korumayı isteyip istememeleri konusunda karar vermelerine yardımcı olacaktır. Ticarete konu olan maddelerin doğası ve bu maddelerin çoğunun kuzey ülkelerinden ithal edilmesi veya kuzey ülkelerince üretilmesi ve güneydeki ülkelerde teşvik edilmesi sebebiyle, tehlikeli kimyasallar ve pestisitlerin kuzeyden güneye transferi yalnızca güneydeki ülkelerin değil, bunun yanında kuzey ülkelerinin de etik sorunu olarak kabul edilmektedir. Bu transfer konusu her iki taraf açısından da bir ikileme neden olmaktadır. Bir kuzey şirketi için, tehlikeli kimyasalların ticareti yoluyla fayda sağlanması veya para kazanılması ile daha düşük çevresel standartlara sahip olunması arasındaki seçim ve rekabeti kaybetme olasılığıyla yüz yüze kalınması, en kötü durumda, bu şirketi iflasa götürebilecektir. Gelişmekte olan bir ülke için ise bu seçim daha zordur. Bazı gelişmekte olan ülkeler için, bu ikileme çevrenin korunması ile nüfuslarının hayatta kalması arasındadır. En az gelişmiş ülkeler için en dramatik durum ise, halkının temel ihtiyaçlarını karşılamak ve yoksullukla baş etmek için zaruri kaynakları elde etmek adına öldürücü maddelerin ülke sınırları içine girmesine izin vermeleridir. Tehlikeli atıkların ihracatı ise gelişmekte olan ülkeler için seçimsizliğin bir göstergesidir. 1989'da, Afrika'nın en yoksul ülkesi olan Gine-Bisa iki İngiliz firması ile 5'er yıllık bir kontrat imzalayarak 15 milyon ton tehlikeli atığı ülkenin Gayrisafi Milli Hâsılasının (GSMH) 4 katına denk gelen 600 milyon ABD doları karşılığında almayı kabul etmiştir [51]. Önceki Ticaret ve Turizm Bakanlığı basit bir biçimde "paraya ihtiyaçlarının olduğunu" bu anlaşmaya gerekçe olarak göstermiştir [52].

Durum diğer gelişmekte olan ülkeler için de problemlidir. Sanayinin önemli bir bölümünü teşkil eden ve uluslararası ile yerel pazarı yaşatabilmek için tehlikeli kimyasallara muhtaç olan hükümetler sosyal, ekonomik ve politik krizleri önlemek adına çabuk kararlar vermeye yüz yüze kalmaktadırlar. Seçenek, gelecek için fayda sağlayacak olan uzun vadeli çevresel koruma ile ekonomik ve sosyal problemleri

bastırmak arasında bulunmaktadır. Sert çevresel önlemlerin ve çevresel mevzuatları yürütmek için daha az güç uygulanması ile ortaya çıkacak olan olumsuz sosyal ve ekonomik darbeleri atlatmak için daha az ekonomik ve teknolojik kaynaklara sahip olan güney ülkeleri için daha tek taraflı görünen duruma, kuzey ülkelerinin de göğüs germesi gerekmektedir. Sebeplerden biri olan bu durum, niye tüm ülkelerin tehlikeli kimyasallar ve pestisitlerin olumsuz etkilerinden çevrenin korunması adına sorumlu olmaları gerektiğini göstermektedir. Bu da, doğruyu yapabilmek için daha iyi kaynaklar bulunması adına kuzeye daha büyük bir sorumluluk yüklemektedir. Robert Jackson'ın ortaya koyduğu gibi, “olayları şekillendiren yetkililer ve en büyük gücü omuzlarında taşıyanların sorumluluktan kaçmak gibi bir seçenekleri bulunmamaktadır” [53].

Kuzey'in, gelişmekte olan ülkelerdeki çevrenin korunmasına yönelik önemli bir görev veya sorumluluk (Dünya Zirvesi'nde ABD Delegasyonu'nun ileri sürdüğü gibi, gelişmiş olan ülkelerin küresel çevre üzerine veya güçlü ekonomik ve teknolojik kapasitelerine şu anki ve tarihsel olarak baskın olup olmamasına bağlı olduğu) [54] sahibi olduğu düşüncesi, Haziran 1992'de Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (BMÇKK)'da [54] kabul edilmiştir. BMÇKK'da, gelişmiş ülkeler, güney yarımküredeki ülkelerin Gündem 21'i uygulamaları için Resmi Kalkınma Yardımına (RKY) GSMH'lerinin %0,7'sine denk gelen bir katkı yapacaklarını taahhüt etmişlerdir. Bu katkının verilmesi ile, gelişmekte olan ülkelerdeki tehlikeli kimyasalların yönetimi konusunda (19ncü Bölüm) küresel bir eyleme yönelik detaylı bir programın hazırlanmasının hedeflendiği belirtilmiştir [55]. Bu taahhüt, en gelişmiş devletler tarafından sağlanan katkıların hayal kırıklığı yaratmasına rağmen, Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde Eylül 2002'de gerçekleştirilen Sürdürülebilir Kalkınmaya dair Dünya Zirvesi'nde (SKDZ) de yinelenmiştir [56].

Buna ek olarak, 170'ten fazla devletin Rio Bildirisi'ni imzaladıkları BMÇKK'da, “Devletler önemli olumsuz sınırlar arası çevresel etkiye sahip olabilecek faaliyetler üzerine muhtemelen etkilenmiş devletlere önceden ve tam zamanında haber ve ilgili bilgiyi sağlayacak ve bu devletlere erken bir aşamada ve güvenle başvuracaktır” ilkesi teyit edilmiştir [54]. Bu ilke, daha önce söylendiği gibi, ikili standardı ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır ancak ikili standardın ortadan kalması pratikte problemlili

olabilecektir. İlk olarak, gelişmekte olan ülkeler tarım ürünlerinin ihracatını sürdürmek ve haşere kaynaklı hastalıkları önlemek için pestisit kullanmaktadırlar. Mevcut alternatiflerin pahalı olması nedeniyle, bazı tehlikeli pestisitlerin ithalatının yasaklanması gerçekçi bir seçim değildir. Bu yüzden, Entegre Haşere Yönetimi (EHY) gibi uygulamaya yönelik daha güvenli alternatifler fevkalade önem arz etmektedir [27]. İkinci olarak, ikili standardın ortadan kaldırılması, güney yarımkürede çok uluslu şirketlerin ve birkaç yerli üreticinin üretimlerini artırması için teşvik olabilecektir. Buradan anlaşılacağı gibi, sorun sadece tehlikeli kimyasallar ve pestisitlerin uluslararası ticareti ile ilgili değil, bu maddelerin üretimi ile de ilgilidir [3].

B. Uluslararası Ticaret Sistemi ile Tehlikeli Kimyasallar ve Pestisitler

Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler arasında mevcut olan farkın dışında, tehlikeli kimyasallar ve pestisitlerin kuzeyden güneye transferini tartışmasız teşvik eden ve hızlandıran bir başka güçlü etki ise çok taraflı ticaret sistemi ve liberal ekonomik modelidir. Özellikle 20 senedir, serbest ticaret ve çevrenin korunması arasındaki ilişki çok tartışmaya konu olmuştur [57]. Tehlikeli maddelerin (örneğin, tehlikeli kimyasallar ve atıkların) kuzeyden güneye transferi ve ticari liberalizmin teşvik ettiği bu transferin yolları hakkında ticaret ve çevre literatüründe kapsamlı bir çalışmanın bulunmasının hala zor olması şaşırtıcıdır [58, 59]. Tehlikeli atıkların küresel transferi ile ilgili bir konu hakkında gerçekleştirilen makul bir çalışmada, Jennifer Clapp, doğrudan tehlike transferi problemi ile ilintili bir ticaret ve çevre tartışmasında üç özel soru üzerinde yoğunlaşmaktadır [60]. İlki, çevresel yasaların ülkelerin ticaretteki rekabeti üzerindeki darbesidir. Örneğin, zayıf çevresel standartların tehlikeli maddelerin gelişmekte olan ülkelere ticareti üzerine bir etkiye sahip olup olmadığı gibi. İkincisi ise, çevresel yasaların sanayi yerleşkelerinin yerlerinin değiştirmesidir. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerdeki zayıf çevresel standartların sanayileşme aktivitelerinin kuzeyden güneye transferini belirleyip belirmediği gibi. Son konu ise, çevreyi korumak adına ticareti yasal olarak kısıtlayan çok taraflı çevresel anlaşmalardaki ticari tedbirler ile ticaret kuralları arasındaki uyumluluk konusudur [3].

İlk analiz ile ilgili olarak, Clapp toksik atıklar ve pestisitler gibi tehlikeli maddelerin ithalatına ilişkin yerel zayıf yasaların etkisine değil, özellikle ülkelerin ihracatlarına ilişkin yerel çevresel yasaların etkilerine odaklanmıştır [3]. Bir başka deyişle analiz, gelişmekte olan ülkelerdeki zayıf çevresel standartların etkilerinin ne olduğundan çok, çevresel standartların sanayileşmiş ülkelerin uluslararası pazarda rekabetini etkileyip etkilemediği değerlendirmektedir [3]. Bir pestisit veya bir kimyasalın kullanımının kuzey ülkelerinde yerel yasalarla yasaklanması ama ihracatına izin verilmesi, tehlikeli kimyasalların zayıf çevresel standartlara sahip olan gelişmekte olan ülkelere transfer edilmesine açık bir davettir. Tehlikeli kimyasalların alıcı ülkelerdeki ve bazı durumlarda küresel düzeyde çevre ve insan sağlığını olumsuz etkilediğine ilişkin kanıtlar mevcuttur. Özellikle kalıcı pestisitlerin kuzey ülkelerine tarım ürünleri üzerinde kalıntılar halinde geri dönmesi bu küresel etkiyi anlatan önemli örnekler arasındadır [3].

Cevap bekleyen ikinci soru ise, serbest ticaretin ve yatırımların kirlilik limanları yaratıp yaratmayacağıdır. Örneğin, kuzey firmaları gelişmekte olan ülkelerin oldukça zayıf çevresel standartlara sahip olmasını avantaj olarak düşünüp bu ülkelerde tesisler kurmaktadır. Bu konu özelinde, Clapp, ticaret ve çevre literatürünün çoğunun en tehlikeli sanayilerin zengin ülkeden fakir ülkeye transfer olmasının gelişmiş ülkelerdeki sıkı çevresel yasaların varlığından kaynaklandığını işaret ederken, çevresel nedenlerle yerlerini değiştirmeyen firmaların ise istisnalar olduğunu söylemektedir [60].

Ticaret ve çevre literatürünün son konusu ise, çevresel anlaşmalar ile ticari anlaşmalar arasındaki uyumluluktur. Bu bakımdan, Clapp'ın değindiği gibi, literatür, tehlike transferi probleminde oynanan küresel liberal ticaret rolünden çok temelde yasal görünüme odaklanmıştır [60]. Çevresel koruma için imzalanan DSÖ anlaşmalarına yönelik yasal çalışmaları bir yana bırakarak, tehlikeli kimyasallar ve pestisitlerin gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere ihracatının büyük küresel ekonomik örgütler (örneğin, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (UPF) ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)) tarafından teşvik edilmesiyle neyin amaçlandığı burada dikkate alınmaktadır [3].

B.1. Tehlikeli Kimyasallar ve Dünya Ticaret Örgütü

Temel amacının serbest ticareti teşvik etmesi olduğu gerçeği dışında, ticareti kısıtlama tedbirleriyle çevreyi korumayı amaçlayan üye devletlerinin bu yöndeki kabiliyetlerini sınırlandıran DTÖ, tehlikeli pestisitlerin güneye transferini teşvik etmektedir [61]. Tarımsal malların en büyük ihracatçısı gibi, gelişmekte olan ülkeler de pestisitlerin güvenli yönetimi yetisine sahip değilken bile bu kimyasalları kullanmaya isteklidirler.

Sanayileşmiş çiftçilik, geniş çaplı ve sermaye yoğun çiftliklere eğilimlidir. Bu mono kültürler, asgari ekin döngüsüne sahiplerdir veya ekin döngüsüzdürler. Bunlar, yararlı ekin etkileşimlerini önler, toprak canlılarının ve yararlı böceklerin yok olmalarını tetikler ve çiftlik hayvanları tarafından üretilen gübre gibi çiftlikteki diğer karşılıksız ilişkileri engeller. Bu etkenler ekinlerin; böcekler, yabancı otlar, haşereler ve hastalıklar karşısında daha savunmasız hale gelmelerine ve bu yüzden yüksek pestisit kullanımına neden olurlar. Bunun yanında, sanayileşmiş tarım canlılarda pestisitlere karşı direncin artmasına neden olabilir [62] ve bu da daha güçlü pestisitlerin gerekeceği anlamına gelmektedir [61].

DTÖ anlaşmaları, pestisitlere çok daha az bağımlı olan küçük çaplı üreticileri olumsuz etkileyen, tarım sektöründeki ticari kısıtlamaları önleyen sanayileşmiş çiftçiliği teşvik etmektedir. Bu nedenle, gümrük tarifelerini, ithalat kontrollerini, maliyetleri ve aile çiftliği programlarını düşüren veya engelleyen anlaşmalar ucuz ithalatlar için açık pazarların oluşması ile sonuçlanmaktadır ve küçük çaplı çiftçiler rekabet edemezler [3].

Küçük çaplı çiftçiler, bu yüzden işletmelerini genişletmek ve haşerelerin kontrolünü teminen kimyasal kullanımını artırmak için baskı altında tutulmaktadır. Aynı zamanda, ticaret kuralları büyük çaplı ve yüksek derecede pestisite bağlı tarım gibi yabancı yatırımın kullanılmasına ve ihracat adına bağlı ortaklıkların kurulmasına müsaade etmektedir [3]. Bu problemin çözümü olarak tarım sektöründe korumacı yaklaşımlı tedbirlerin alınması olarak görülebilir. Ancak, liberalleşen tarımsal ticaretin iki yönü bulunmaktadır. Bir yandan, gelişmekte olan çoğu ülke tarım ürünlerinin ihracatına güvenirken, tarımsal pazarı tahrif eden kuzey ülkelerce alınan

korumacı tedbirlerin gelişmekte olan ülkelerdeki durumu daha kötü bir hale getirmektedir [3]. Bu yüzden, DTÖ sektörün liberalizme katkısında bulunarak, üçüncü dünya ülkelerindeki üreticilerin ürettikleri için adil ücret elde etmelerini sağlamaktadır [3]. Ancak bu, gelişmekte olan ülkelerin çiftçilerini korumakta gelecekte güçlük çekeceği ve uluslararası pazarda rekabet edebilmeleri adına kimyasal ve pestisit kullanımı için ilave teşvikler sağlayacağı anlamına gelmektedir. Bu durum, çiftçilerin içinde buldukları koşulları iyileştiren durumlardaki görevlerini sınırlandıran yapısal reformlara finansal kaynak sağlayan ve haşere kontrolü için çevreye duyarlı tekniklerin daha çok kullanılmasını teşvik etme olasılığını artıran uluslararası finansal kuruluşlar tarafından güçleştirilmektedir. Bu sebeple, gelişmekte olan ülkelerde tarımsal sektör daha az tahrif edilirken, haşere kontrolüne ilişkin daha güvenli yolların teşvik edilmesinin iyileştirilmesi ile pestisit kullanımının zaruri olduğu durumlarda kimyasal pestisitlerin güvenli yönetilmesi eşit derecede önem arz etmektedir [3].

B.2. Finansal Kuruluşlar ve Ticaretteki Tehlikeli Kimyasallar

Uluslararası finansal kuruluşlar, finansal programlarında pestisit kullanılmasını teşvik etme yoluyla tehlikeli kimyasalların ticaretini desteklemektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik büyümenin anahtarı olarak tarımsal ihracatın önemine binaen bu ülkelerde pestisitlerin kullanımı ve satışını destekleyen Dünya Bankası ve UPF gibi kuruluşlar yapısal uyum programlarını uygulamaya koymaktadırlar [3]. BMGTÖ'nün değindiği gibi, bütçelerin açık vermesi, doğrudan ve dolaylı devlet destekleri ve genellikle ulusal ve yerel hükümetlerce uygulanan ve pestisitlerin kötü ve fazla kullanımını destekleyen bazı politikalar, kalkınma bankalarını çoğu zaman etkilemektedir [63]. Yapısal uyum Dünya Bankası tarafından finanse edilmektedir. Örneğin, şu durumları kapsayabilir: nakit ekin üretimi ve geleneksel olmayan ekin ihracatı yoluyla yabancı döviz girdisini sağlamak için ulusal taahhütler; tarımsal ticaretin liberalizmesi; ihracat bazlı tarım için devlet desteği ve teşvik hükümleri; yerel çiftçilere verilecek mevcut kredilerin azaltılması; ve tarımsal departmanlar ve devlet hizmetlerindeki kaynak ve eleman sayısında küçülme [64].

Sosyal hizmetler ve finansal destekten yoksun ve küçük çaplı üretim yapmakta olan çiftçiler [3] üzerindeki olumsuz etkisinin dışında, bu tür programlar çevreye zarar vermektedirler. Çünkü, geleneksel olmayan ekin üretimi ve nakit ekinlerin genellikle haşereler ve hastalıklar için daha hassas olmaları, bunların büyük hacimlerde toksik kimyasallara ihtiyaç duymasına neden olmaktadır [3]. Gelişmekte olan ülkelerdeki pestisit kullanımı üzerinde muhtemel etkisi bulunan Dünya Bankası 1998’de 4.09 sayılı Faaliyet Politikası (FP 4.09) yürürlüğe koydu. FP 4.09’un, sentetik kimyasal ve pestisite olan güveni azaltmak ve haşere yönetiminde biyolojik ve çevresel kontrol metotlarının dahil olduğu tüm projelerinin uygulamak gibi amaçları bulunmaktadır [65]. Tarımsal projelerde, bu politika çiftçi hedefli, ekolojik bazlı Entegre Haşere Yönetimini (EHY) teşvik etmektedir [65].

FP 4.09’a göre, Dünya Bankası sadece EHY yaklaşımı çerçevesindeki maddelerin kullanımı için finansal destek sağlamaktadır [3]. FP 4.09 BMGTÖ tarafından Ia, Ib ve II sınıfına koyduğu son derece tehlikeli pestisit formülasyon ürünleri [3] için finansal kaynak sağlamamaktadır [65]. Çiftçilere pestisit sağlanması sırasında, Dünya Bankası BMGTÖ tarafından koyulan standartlara uymak zorundadırlar [3]. Ancak, gerçekte, pestisit kullanımını artıran kötü dizayn edilmiş pek çok proje bulunmaktadır. Bu projelerde, Dünya Bankası çalışanları, çiftçilerin BMGTÖ’nün rehber dokümanlarına erişimini sağlayamamışlardır. Örneğin, ya çiftçiler koruyucu ekipmanların ücretlerini karşılayamamışlar ya da tropik sıcaklarda bu tip ekipmanların kullanımının pratik olmadığını anlaşılmıştır [66]. Buna ek olarak, Dünya Bankası çalışanları tarafından yeterli biçimde izleme ve kontrol yapılmadığı için iyi haşere yönetimi uygulama tasarımları amaçlarını gerçekleştirilememişlerdir [3]. Küresel Pestisit Kampanyasındaki katılımcıların raporladıkları gibi, “Kuzey Amerika Pestisit Eylem Ağı (KAPEA) 1997 ila 2000 yılları arasındaki onaylanmış tüm Dünya Bankası projelerini incelemiş ve pek azının EHY’den bahsettiğini belirlemiştir” [67]. Başka bir çalışmada ise KAPEA, genel itibari ile FP 4.09 uygulamasına ilişkin olarak “ekolojik bazlı tarımsal sistemlere dair zayıf ilerlemenin olduğunu ve pestisit kullanımının azaltılmasının sınırlı kaldığını” gözlemlemiştir [3]. Bu yüzden, Haşere Yönetimi Faaliyet Politikasındaki iyi niyetine karşın, Dünya Bankası geliştirmekte olan ülkelerdeki pestisit kullanımını hala teşvik etmektedir [3].

V. TEHLİKELİ KİMYASALLAR VE PESTİSİTLERİN TİCARETİNDE ULUSLARARASI UYGULAMALAR

Tehlikeli kimyasalların uluslararası ticaretine küresel ilk etki Birleşmiş Milletler (BM) tarafından tanıtılan iki gönüllü uygulama ile başlamıştır. Bunlar, BMGTÖ tarafından 1985'te yayımlanan "Pestisitlerin Dağıtımı ve Kullanımına ilişkin Uluslararası Etik Kuralları" (Etik Kuralları) ve BMÇP tarafından 1987'de yayımlanan "Uluslararası Ticaretteki Kimyasallara ilişkin Bilgi Değişimi için Londra Rehberleri"dir (Londra Rehberleri).

Londra Rehberleri'nin tehlikeli kimyasallara ilişkin geniş bir kategoriye (örneğin, sanayi kimyasalları ve pestisitler) [6] kapsamına rağmen, her iki gönüllü uygulama da Etik Kuralları gibi pestisit bazlı problemler için benimsenmişti. 1970'lerin ortalarından bu yana, pestisitler iki nedenden dolayı problemin odak noktası olarak kabul edilmiştir. Birinci neden, kuzeyde yasak olan ama güneye ihraç edilen pestisitlerin gelişmekte olan ülkelerde ölümlere ve çevresel bozulmaya neden olmasıdır. İkincisi ise, gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere bu pestisitlerin kullanılması ile üretilen tarımsal gıdaları ithal etmesidir [5, 68, 69]. Londra Rehberlerinin benimsenmesi, 1970 ve 1980'lerde meydana gelen kimyasal temelli kazalar ile bağlantılıydı [70, 71]. Bu kazalar, kimyasal güvenliğinin artırılması konusunda gerekliliğin küresel boyutta önem kazanmasına neden olmuştur. Özellikle, uluslararası bilgi alışverişi diğer tedbirler arasında daha büyük önem arz etmişti [72].

Tehlikeli maddelerin ticaretindeki problem 1970'lerin ortasından beri BMÇP'nin gündeminde yer almaktadır. Özellikle, çevresel gruplar ile gelişmekte olan ülkeler dünya ticaret sistemindeki haksızlıklara ışık tutmak için çözümler bulmak için çalışıyorlardı. İlk tartışmaların birçoğu, kuzeyde yasaklanmış ve büyük ölçüde kısıtlanmış olan maddelerin güneydeki zayıf yasaların etkisinde olan pazarlara ihraç

edilmesi üzerine olmuştur. 1976'da BMÇP, kimyasal tehlikelere ilişkin bilgilerin hazırlanması ve dağıtımına yönelik olarak Muhtemel Toksik Kimyasalların Uluslararası Kaydını (MTKUK) yayımladı (Şekil 5.1) [70]. 1977'de, Kenya Hükümeti'nin gelişmekte olan ülkelerin yasaklanmış tehlikeli kimyasalların "Çöplüğü" olduğuna dair konuşmasına yanıt olarak, BMÇP Yönetim Konseyi, tehlikeli kimyasalları ithal eden ülkenin yetkili mercisinin haberi dışında gönderilen maddelere izin verilmemesi prensibine dayanan bir çözümü uygun bulmuştur [73]. 1978'de BMÇP Yönetim Konseyi MTKUK'daki ihracat yapan ülkelerin kısıtlamaları, yasaklamaları ve yasaları hakkında bilgileri talep etti.

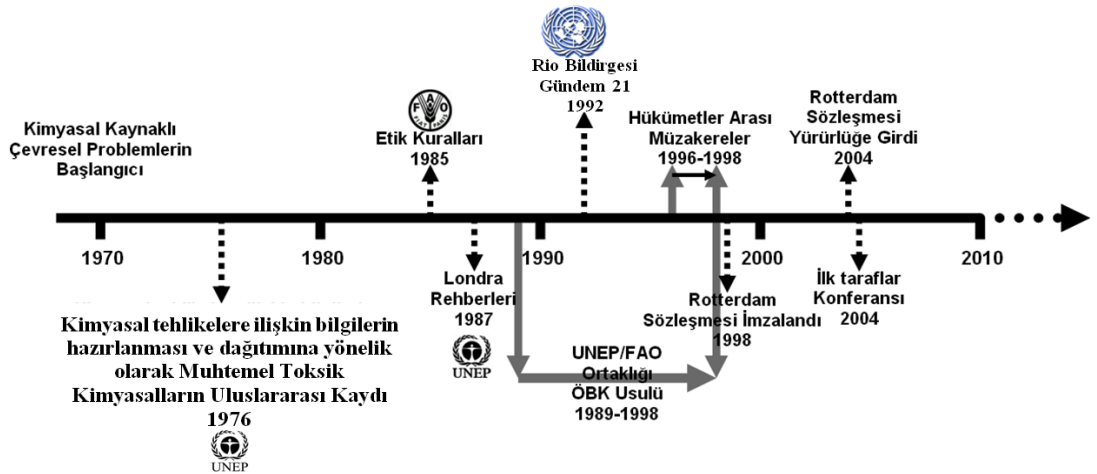
Gelişmekte olan ülkeler, BM Genel Kurulundan önce aynı gündemi ortaya koydular [70]. 1979'dan başlayarak her yıl, BM Genel Kurulu kuzeyde yasaklanmış veya büyük ölçüde kısıtlanmış olan ürünlerin ihracatına dair limitleri destekleyen güçlü çözümleri ve tehlikeli kimyasallara ilişkin bilgi alışverişini benimsedi [3]. Bu çabalar, Venezuela'nın yaptığı bir teklife dayanan ve 1982'de benimsenen "Sağlığa ve Çevreye Zararlı Olan Ürünlere Karşı Korunma" çözümü ile doruğa ulaşmıştır [73]. Bu çözüm, tüketimine ithal eden ülke tarafından izin verilmesi veya böyle ürünlerin ithal eden ülke tarafından talep edilmesi sırasında, sağlığı ve çevreyi olumsuz etkileyebilecek riskler taşıyan ve yerel pazarda kullanımı ve/veya satışı yasaklanmış olan ürünleri için geçerliydi. Ayrıca, özellikle farmosetikler ve pestisitler gibi kimyasalları, büyük ölçüde kısıtlayan veya yerel tüketimi ve/veya satışı için onaylamayan tüm ülkelerin ithal eden ülkedeki insan sağlığı ve çevrenin korunmasını teminen bu tür ürünler için tüm bilgileri sağlamaları zorunlu koşulmuştu [74]. Sonuç olarak, kullanımı ve/veya satışı yasaklanmış veya kısıtlanmış veya iç piyasadan çekilmiş olan ürünlerin sağlam dayanaklı bir listesi oluşturulmuştu [74].

BM'de ön izin prensibi hakkında yapılan politik bildirimlerle karşılaşılması ile, en büyük pestisit ihracatçısı olan ülkeler Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (EKİÖ) çatısı altında, çok daha sıkı yasaların geliştirilmesini engellemek için bilgi alışverişine dair kendi rehberlerini oluşturma stratejisi benimsediler [73]. 1977 BM çözümüne ve ABD ile Kanada'nın girişimlerine cevap olarak, EKİÖ 1980'de kimyasalların ihracatına ilişkin bilgi alışverişine dair rehberlerin hazırlanmasına yönelik olarak özel bir çalışma grubu oluşturdu [75]. Dört yıl sonra, BM Yönetim Konseyi "Yasaklanmış veya Büyük Ölçüde Kısıtlanmış Kimyasalların İhracatına

İlişkin Bilgi Alışverişine dair” bir tavsiye kararı yayımladı. EKİÖ, üye devletlerinin “ulusal ve küresel boyutta çevresel kaliteyi geliştirme ve koruma” [76] sorumluluklarını tekrarlayarak, üye devletlerini bir kimyasalın yasaklanması veya büyük ölçüde kısıtlanmasına yönelik alınan kontrol tedbirleri ile ilgili tüm bilgileri ithalat yapan ülke ile paylaşmaya davet etti. Ancak örgüt, “ihracatçı ülkelerde kullanımı yasaklanmış veya büyük ölçüde kısıtlanmış olan kimyasalların ithalatı ile ilgili risklerden insan ve çevrenin korunmasına dair öncelikli sorumluluğun” ithalatçı ülkede olduğunu vurgulamaktadır [3]. Buna ek olarak, bu tavsiye kararı ihracattan önce bildirim yapılmasına (bu tavsiye kararının “niyeti” ile ilgilisi olmasına rağmen) gerek olmadığını söylemekteydi. Önemli olan, ihracat yapan ülkenin uygulaması gereken usulün “ihracatı ertelememesi veya kontrol altına almaması”dır [3].

İhracatçı ülkelerden beklendiği gibi, EKİÖ’nün tavsiye kararı (1982’den beri taslak olarak hazır) BMÇP ve BMGTÖ’nün sonraki düzenleyici çabalarını derinden etkilemiştir. 1982’de, BMÇP muhtemel zararlı kimyasallara ilişkin bilgi alışverişine dair rehberlerin hazırlanması için bir grup uzmanı görevlendirdi. İlk başta, gelişmekte olan ülkelerin ticaret yasalarına uyulmasını istemeleri ve pestisit ihraç eden ülkelerdeki uzmanların ihracat bildirim formunun en zayıf halini reddetmelerine rağmen, uzmanlardan oluşan bu grup taslak rehberlerin hazırlanmasına yönelik çalışmalar esnasında fikir ayrılığına düştüler. Sonuçta, EKİÖ’nün tavsiye kararına dayanan rehber prensiplerinin model olarak seçilmesi ve İngiltere tarafından önerilen “Geçici Bildirim Tasarısı” oy birliğiyle kabul edildi [73]. Bu tasarı kapsamında, MTKUK, kontrol eylemlerine yönelik bir veri tabanı kuracak ve yönetecekti. Yani, bir kimyasalın yasaklanması ve büyük ölçüde kısıtlanması için ülkelerce alınan kararların kaydedilmesi ve bu kararların BM üye ülkelerine bildirilmesi için bir veri tabanı kurulacaktı. Bilgi alışverişi, tehlikeli maddelerin kontrolü konusunda bilinci yükseltecekti [70]. BMÇP Yönetim Konseyi tarafından benimsenen Geçici tasarıdan hemen sonra, BMÇP daha kalıcı bir sistem kurulması için bir grup uzmanı görevlendirdi. Bu sistem 1987’de Londra Rehberlerinin yayımlanması ile başarıldı (Şekil 5.1). Londra Rehberleri kimyasalların çevre ile uyumlu yönetimini teşvik etmek için bazı genel taahhütlerin eklenmesi ile geçici tasarının tekrarı olarak değerlendirildi [6, 70].

Pestisitlerin temel odak noktası olması sebebiyle, bilgi alışverişi konusu BM'nin pestisitlere ilişkin aktivitelerini yürütmesi görevini yapmakta olan BMGTÖ tarafından üstlenildi. "Gıda üretimi konusunda kendisine verilen görevle, BMGTÖ gelişmiş ülkelerde tarımsal projelerin uygulanmasında büyük bir tecrübeye sahiptir ve 1970'lerden 10 yıl sonra pestisitlerin gereğinden fazla kullanımının teşvik edilmesini eleştirmesi, pestisit yönetim programlarının örgüt tarafından başlatılmasına neden olmuştur" [70]. 1985'te, BMGTÖ "Pestisitlerin Dağıtımı ve Kullanımına ilişkin Uluslararası Etik Kurallarını" yayımladı (Şekil 5.1). Etik Kurallarının ilk taslakları ön bildirimli kabule ilişkin hükümleri içermektedir. Yine de, sanayi ve EKİÖ üye ülkelerinin baskısı nedeniyle hükümler kaldırıldı. EKİÖ üye devletlerinin baskı nedeni ise, BMGTÖ tarafından koyulan bu hükümler ile BMÇP ve EKİÖ gibi uluslararası örgütlerin tavsiye kararlarının birbiri ile örtüşmesinin gerekli olmasıdır. Güneyin ÖBK hükümlerini yeniden eski haline getirme çabaları EKİÖ'nün tavsiye kararından alınan "ön bildirim gerekliliği ihracatı ertelememeli veya kontrol altına almamalıdır" ibaresinin silinmesi ile sonuçlanmıştır [68, 73].

Şekil 5.1. Tehlikeli Kimyasallar ve Pestisitlerin Uluslararası Ticaretine İlişkin Uluslararası Çalışmaların Tarihçesi

Özetle, Etik Kuralları ile Londra Rehberleri, ne gelişmekte olan ülkelere bazı tehlikeli kimyasalların ve pestisitlerin gelecekteki ithalatını yasaklaması için bir

olanak sunmakta ne de ithalat yapacak olan ülke için ön kabulü gerektirmektedir [68]. Ancak, gelişmekte olan ülkelerin ve bir grup sivil toplum örgütünün ısrarı nedeniyle [70], ÖBK usulü her iki uygulamaya da 1989'da dahil edilmiştir [68]. Kimyasal üreticileri, ÖBK'ya son derece karşıydılar. Ancak, bu üreticiler bazı tehlikeli kimyasalların ihracatına tamamen yasaklama getirilmesi gibi daha güçlü yaptırımlarla karşılaşmaktan korktukları için ÖBK'yı kabul etmek zorunda kalmışlardır [68].

BMGTÖ ve BMÇP tarafından müştereken yürütülen ÖBK usulüne göre, hükümetler çevre ve insan sağlığını koruma nedeniyle bir kimyasalı yasaklamak veya büyük ölçüde kısıtlamak için aldıkları düzenleyici faaliyetlerini bu iki kuruluşun yetkili organlarına bildirmekle yükümlü tutulmuşlardır [5, 6]. Bu organlar gelecekte, taraf ülkelerin belirlediği ve kimyasalların ithalat ve ihracatlarının risklerini değerlendirecek ve bu doğrultuda karar verecek olan Ulusal Yetkili Merciler (UYM) olacaklardı [5, 6]. Toplanan bu bilgilerin dağıtılmasıyla hedeflenen, katılımcı ülkelerdeki düzenleyici faaliyetlerin ve bu faaliyetlerin altında nelerin yattığına dair diğer yetkili merciler arasında bir bilinç geliştirmek ve ÖBK usulüne eklenmesi için kimyasalların belirlemektir. ÖBK'nın kapsamındaki maddelere göre [6], her katılımcı ülke bir kimyasalın gelecekteki ithalatını kabul edip etmediğini bildirmek ve bu kararından ihracatçıları da haberdar etmek zorundadır. gönüllü uygulamaları daha iyi anlamak için, Etik Kuralları ve Londra Rehberlerini detaylı olarak gözden geçirelim.

A. BMÇP Londra Rehberleri (1989'daki Değiştirilmiş Hali)

Londra Rehberleri, bilimsel, teknik, ekonomik ve yasal bilgilerin alışverişi yoluyla kimyasalların çevre ile uyumlu yönetimini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Etik Kuralları ile çakışmayı önlemek için, girişte "kural" terimi "uluslararası olarak pestisitlerin yönetimi için başlıca rehber" olarak tanımlanmıştır. Rehberler üç farklı tedbiri birbirinden ayırmaktadır: bilgi alışverişi, yasaklı veya büyük ölçüde kısıtlı kimyasallar için ihracat bildirim ve isteğe bağlı olan ÖBK usulü [6].

Bilgi alışverişi ile ilgili olarak, devletler bir kimyasal yasaklamak veya büyük ölçüde kısıtlamak için koydukları düzenleyici faaliyetleri MTKUK'ya bildirmek zorundaydılar [3]. Bu da, diğer katılımcı ülkelerin aynı kimyasalın taşıdığı riskleri değerlendirmelerine olanak sağlamaktaydı (Madde 6). Uygulanabilir olduğu kadar, bildirim işleyen UYM entegre haşere yönetim teknikleri gibi alternatif tedbirlere dair bilgileri de sağlamalıydı (Madde 6.d). Yasaklanmış veya büyük ölçüde kısıtlanmış olan bir kimyasalın ihracatının gerçekleşmesi durumunda, ihracatın doğası gereği ithalat yapan ülkenin UYM'sine ihraç edilen veya edilecek olan kimyasala ilişkin ilgili bilgileri sağlamak için adımlar atılmalıydı (ihracattan önce yapılması gerekli değildir) (Madde 8). Son olarak, ÖBK usulü, katılımcı ülkelere yasaklı veya büyük ölçüde kısıtlı olan kimyasalların gelecekteki ithalatları için kararlarını resmi yollarla kaydetme ve ihracatçı ülkelerin bu karara saygı göstermeleri için fırsat tanımaktaydı (Madde 7.1). Ek II'ye göre, kimyasallardan birinin on veya daha fazla ülkede yasaklanması veya büyük ölçüde kısıtlanması bu kimyasalın otomatik olarak ÖBK'ya tabi olmasını sağlıyordu. Eğer o kimyasal beş veya daha fazla ülkede yasaklanmış veya büyük ölçüde kısıtlanmış ise bu ülkelerin söz konusu kimyasalın insan sağlığı ve çevresel sebeplerle yasaklama ve kısıtlama kriterlerine uyup uymadığının belirlenmesi amacıyla resmi olmayan bir danışmaya başvurmasını önermekteydi [6]. Ocak 1992'den bu yana, herhangi bir devlet ÖBK sistemi için bireysel başvuruda bulunabilmektedir [77].

B. BMGTÖ Etik Kuralları (1989'daki Değiştirilmiş Hali) [5]

Etik Kurallarının amacı, pestisitlerin dağıtımını ve kullanımı ile sorumlu olan tüm kurum/kuruluş, özel ve tüzel kişilerin kuralların gönüllü standartlarına ve sorumluluklara uymasını sağlamaktır (Madde 1.1). Diğer olaylar arasında, yanlış kullanımdan kaynaklı zehirlenme kazalarını engellemeyi, insanlar ve çevre üzerine olabilecek olumsuz etkilerin azaltılması da dahil olmak üzere pestisitlerin güvenli ve etkili kullanımını destekleyen uygulamaları teşvik ediyordu (Madde 1.5). Tıpkı Londra Rehberleri gibi, bilgi alışverişi, ihracat bildirim ve ön bildirimli kabul olaylarını ayırmaktaydı. Bilgi alışverişine göre, insan sağlığı ve çevreyi korumak adına herhangi bir hükümetin aldığı bir pestisit kullanımının yasaklama ve büyük ölçüde kısıtlama kararı BMGTÖ'ne bildirilmek zorundaydı. Sonrasında, BMGTÖ bu

kararı diğerk ülkelerin ulusal yetkili mercilerine (UYM) bildiriyordu (Madde 9.1). İhracat bildirimini hakkında, bir pestisitinin kullanımının yasaklanması veya büyük ölçüde kısıtlanması kararı alan bir ülke tarafından o pestisite dair bir ihracat yapılması durumunda, ithalat yapan ülkenin UYM'sine bu ihracata ilişkin bilgilerin ihracatçı ülke tarafından sağlanması adına gerekli adımlar atılmalıydı (Madde 9.3). İhracata ilişkin bilgilere dair hükümler, düzenleyici eylemin alınmasından sonraki ilk ihracatta uygulanacak ve düzenleyici eyleme dair yeni bilgilerin ve koşullara ilişkin büyük bir gelişme olduğu takdirde tekrar sağlanacaktı. Londra Rehberlerindeki gibi, ihracat bildiriminin ihracat gerçekleşmeden yapılması gerekiyordu (Madde 9.5). Son olarak, insan sağlığı ve çevre sebepleri ile yasaklanan ve büyük ölçüde kısıtlanan pestisitler ÖBK usulüne tabi idi [5] ve pestisitleri ihraç eden ülkelerin, katılımcı ülkelerin ithalat kararlarına ters düşmeyecek biçimde ihracatlarını gerçekleştirmeleri gerekmektedir (Madde 9.11.2).

Londra Rehberlerinden ayrı olarak, BMGTÖ Etik Kuralları bilgi alışverişi prensibinin ötesindeydi. Kurallar, (1) özellikle tropikal iklimlerdeki küçük çaplı kullanıcıların durumunda pestisitlerin kullanımı ve uygulanması için rahat olmayan ve pahalı koruyucu ekipmanların kullanımından uzak durulması konusunda (Madde 3.5), (2) hükümetlerce ve pestisit sanayicilerince entegre haşere yönetimi sistemlerinin ve güvenli, etkili, uygun maliyetli metotların geliştirilmesi ve teşvik edilmesini (Madde 3.8), (3) ihracatçı ülkelere ve uluslararası örgütlerce gelişmekte olan ülkelerdeki personele test verilerinin değerlendirilmesi ve yorumlanması konularında eğitim vermelerini (Madde 4.4) ve (4) pestisit üreticilerince her bir pestisiti itibar edilen usul ile test metotlarıyla yeteri kadar ve etkili bir biçimde pestisitinin kullanılacağı ülkenin ve bölgenin koşullarını da dikkate alarak test ettirmelerini sağlamaktaydı (Madde 4.1.1). Kurallar ayrıca, sanayiden pestisitlerin olası zararlı etkilerini düşürmek adına daha az toksik formülasyonlara eğilmesini (Madde 5.2.2.1) ve yasalar veya yönergelerde kullanımının güvenli olmadığı belirtilen ürünlerini geri almaları veya satışını durdurmalarını (Madde 5.2.3) talep etmekteydi [3, 5].

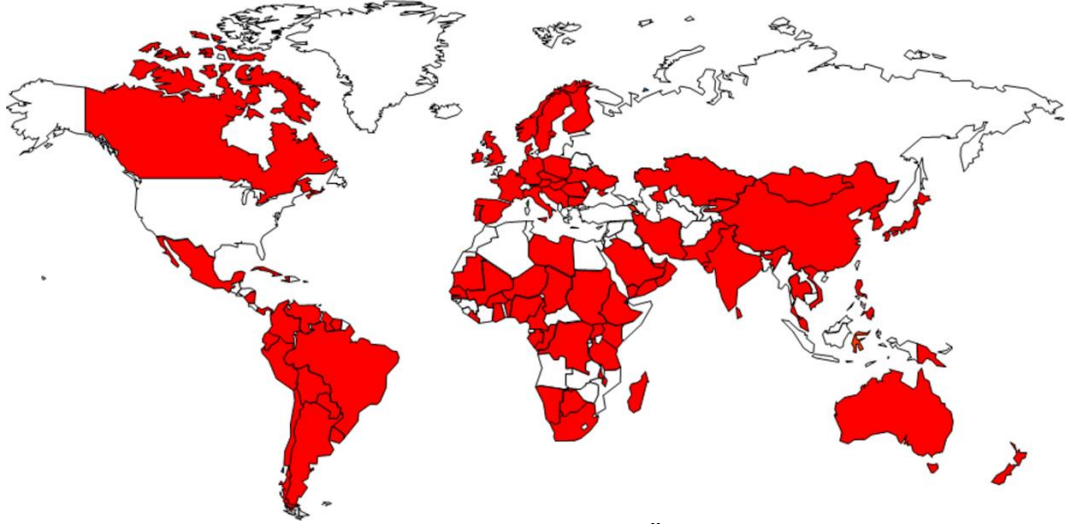
C. ROTTERDAM SÖZLEŞMESİ

C.1. Tarihçe

ÖBK usulünün Etik Kurallarında ve Londra Rehberlerinde tanımlanmasından çok kısa bir süre sonra, gelişmekte olan ülkeler, bazı Avrupa devletleri (Belçika ve Hollanda), Avrupa Komisyonu (AK) ve kamu menfaati güden gruplar ÖBK usulünün gönüllü bir uygulama olmasından çok bağlayıcı olması gerektiğini savunmuşlardır [70]. Gelişmekte olan ülkeler 1970'lerin sonundan bu yana, ithalat yapan ülkelerin yasaklanmış veya büyük ölçüde kısıtlanmış olan kimyasalların ithalatını reddetmelerini sağlayan Birleşmiş Milletler sistemi içindeki çözümü olan ÖBK'ya destek vermişlerdir [3, 72]. Daha önce vurgulandığı üzere, ÖBK usulünün başlangıç noktaları Londra Rehberleri ve 1989'daki Etik Kurallarıydı. Bu yüzden, "ÖBK" teriminin her zaman kullanılmamasına ve 1990'lardan önce muhtemel taahhütlerin yasal statüsüne dair fazlaca tartışmanın yapılmamasına (gönüllü bir sistemin başarıya ulaşma olasılığının zor olmasına) rağmen, güney ÖBK'nın bağlayıcı olması gerektiğini savunmaktaydı [70].

Avrupa Birliği (AB), Haziran 1986'dan bu yana ÖBK usulü ile gözle görülür bir biçimde ilgilenmektedir. Bu sebepten, AB Komisyonu bazı tehlikeli kimyasalların ihracatına ilişkin bir tüzük teklifinde bulundu [3]. Bu teklif, 1986'nın ilk yarısında AB'nin başkanlığını yürütmüş olan ve 1985'ten bu yana (gönüllü) ÖBK için ulusal yasal mevzuat uygulayan Hollanda tarafından Avrupa Parlamentosuna taşındı [78]. Komisyonun, "sadece ithalatına önceden izin veren devletlere tehlikeli kimyasalların ithalatının gerçekleştirilmesi gerekmektedir" ibaresi [78] ve ÖBK'yı "ön bildirimli seçenek" terimi [73] ile tanımlaması kayda değer bir gelişme olarak nitelenmiştir. Bu hüküm ÖBK'nın zayıflatılmış bir hali gibi düşünülse de, EKİÖ ve BMÇP'nin rehberliği ile sunulan tasarıyı dayanak göstererek üç büyük Avrupa Birliği ihracatçısı olan Almanya, İngiltere ve Fransa bu hükme de itiraz ederek, Komisyonun teklifini zayıflatmayı başarmışlardır [3]. Nihai doküman olan 1734/88 sayılı Konsey Tüzük, Londra Rehberlerinin bildirim ve bilgi alışverişi hükümlerini içermekte ama ÖBK'ya atıfta bulunmamaktaydı. Temmuz 1990'dan önce ÖBK olgusu Tüzükte "ön bildirimli seçenek" olarak irdelenmiştir [3].

1980'lerde, sadece birkaç Avrupa ülkesi ön bildirimli kabul prensibini tercih etmişti. Ancak, usulün 2455/92 sayılı Konsey Tüzüğü ile tüm AB üye devletlerinde zorunlu hale gelerek bağlayıcı bir anlaşma niteliği kazanması ile, ilk başta ÖBK'ya karşı olan büyük kimyasal ihracatçısı olan ülkeler (yani, Almanya, Fransa ve İngiltere) başta olmak üzere usul tüm üye devletlerin ilgi odağı haline geldi. Bu olayla, AB üyesi olmayan kimyasal ihracatçısı olan diğer devletler de ÖBK'nın hükümlerine uymak zorunda kalmışlardır. Gelişmekte olan ülkeler, AB ve bazı Avrupalı ülkelerin bu koalisyonu sonucu, BMÇP Yönetim Konseyi ÖBK için yasal olarak bağlayıcı bir aracın muhtemel kullanımının nasıl olacağına dair 1991'de bir karara vardı. Bu 1992'de gerçekleştirilen Dünya Zirvesinde de (BMÇKK) tekrar gündeme getirildi. Bu zirvede, devletler toksik kimyasallar alanında bir hedef belirlediler. Bu hedefe göre, "2000 yılına kadar, mümkünse, ÖBK usulünden kazanılan tecrübenin de hesaba katılarak, Değiştirilmiş Londra Rehberleri ve BMGTÖ Uluslararası Etik Kurallarındaki yasal bağlayıcı araçlar yoluyla muhtemel zorunlu uygulamalar da dahil olmak üzere, ÖBK usulüne tam katılım ve usulün uygulanması" sağlanılması öngörülüyordu [55]. Bir konferansın müzakere edilmesine dair resmi düşünce 1994'te yapılan 107'nci toplantısında BMGTÖ Konseyi tarafından dile getirildi. Bu toplantıda, BMGTÖ Sekreteryası'nın BMÇP ile birlikte ÖBK'ya ilişkin BMGTÖ/BMÇP Programı altında çalışarak, taslak bir ÖBK Konferansı oluşturulmasına karar verildi. Aynı şekilde, BMÇP Yönetim Konseyi 1995'teki 18'inci toplantısında İcra Direktörünü BMGTÖ ile birlikte ÖBK'ya ilişkin uluslararası yasal bağlayıcı olan bir araç hazırlanmasını teminen hükümetler arası bir müzakere komitesini 1997'nin sonundan önce tertip etmesi için görevlendirmişti [79]. 1996'da, BMGTÖ ve BMÇP Ortak Programı müzakereleri başlattı ve Mart 1998'de, doksan beş hükümet Uluslararası Ticaretteki Bazı Tehlikeli Kimyasallar ve Pestisitler için Ön Bildirimli Kabul Usulüne İlişkin Rotterdam Sözleşmesi'nin metnini nihai hale getirdi (Şekil 5.1). Anlaşma, Eylül 1998'de Hollanda'nın Rotterdam kentinde gerçekleştirilen bir Diplomatik Konferansta benimsendi ve 24 Şubat 2004 tarihinde yürürlüğe girdi (Şekil 5.1) [3]. Taraflar, BMGTÖ ve BMÇP'nin geçici dönemde gönüllü ÖBK'ya ilişkin çalışmaların yürütmesi için anlaştilar [9]. Şuan Rotterdam Sözleşmesi'ne Taraf olan ülke sayısı (Şekil 5.2) büyük bir katılım ile 131'e ulaşmıştır.

Şekil 5.2. Rotterdam Sözleşmesi'ne Taraf Olan Ülkeleri Gösterir Harita (2010)
(Kırmızı Renk Taraf Olan Ülkeleri Temsil Etmektedir)

C.2. Müzakereler: ÖBK'ya İlişkin Uzman Grubunun Fikirleri

Rotterdam Sözleşmesi'nin hızlı bir biçimde sonuçlandırılmasının bir başarı olarak görülmesine rağmen, Gönüllü ÖBK uygulamasının yasal olarak bağlayıcı bir sisteme dönüşmesi için zamanlamanın doğru olduğu konusunda herkes hemfikir değildi. Müzakerelerin başlatılmasından hemen önce, 1991'den 1995'e kadar, ÖBK'ya ilişkin BMGTÖ/BMÇP Ortak Uzmanlar Grubu uygulamanın yasal bağlayıcı bir anlaşmaya dönünceye kadar gönüllü bir uygulama olarak kalması gerektiğini vurguladı [3, 70]. Londra Rehberlerinin Uygulanmasına mahsus oluşturulan BMÇP Uzmanlar Grubunun 1994'te ÖBK'yı bağlayıcı olarak önerdiğinde[70], BMGTÖ/BMÇP Ortak Uzmanlar Grubu'nun izlenimlerini sunmasının istenmesi sonucu, grup "mevcut gönüllü usule dair problemlerin çözümü ve sistemin daha da geliştirilmesi için daha fazla bir zamana ihtiyaç duyan zorunlu bir aracın geliştirilmesi adına zamanlamanın doğru olmadığına" ilişkin bir görüş beyan etmişlerdi. Ayrıca bu beyanda, "bu aşamada zorunlu bir sistemin zarar verici ve pahalı olabileceği de" belirtilmişti [3, 70].

Yine de, ÖBK'nın yasal olarak bağlayıcı bir araç olmasının yakın olduğu düşünülse de, bu uzmanlar grubu, bu sistemin başarı ile uygulanması için bazı temel sorunların çözüme kavuşması gerektiğini savunmaktaydı [3]. Problemlerin çözümü için:

- 1- Sadece ÖBK usulünün uygulanması için değil daha kapsamlı bir kimyasallar yönetimi tasarısı için gelişmekte olan ülkelere önemli eğitimlerin verilmesi ve teknik destek programlarının sağlanması ve
- 2- Usul kapsamında alınan ithalat kararlarına tüm ihracat yapan ülkelerin katılımı adına tedbirlerin alınması gerekiyordu [3, 70].

Müzakere komitesi gönüllü uygulamadan elde edilen tecrübelerin hesaba katılacağını varsaysa da [3, 55], uzmanlar grubu, Rotterdam Sözleşmesi kapsamına alınmayacak ama başarılı bir ÖBK'nın elde edilebilmesi için gerekli olan iki önemli konuya dikkat çekti. ÖBK usulündeki tüm ihracat yapan ülkelerin katılımına ilişkin olarak, ilk başta taraf olmayan ülkelerin taraf ülkelere tehlikeli kimyasal ticaretinde bulunamayacağına dair bir korkuya sebep olan bir hüküm yer almaktaydı. Bu hüküm, ancak, Hükümetler arası Müzakere Komitesi'nin dördüncü toplantısında (HMK 4) kaldırıldı [3]. Bunun sonucunda, taraf olmayan ülkelere ithalat yapmak isteyen taraf ülkeler ithalat sırasında ihracatçıdan bir bildirim almayacak ve ÖBK'ya tabi kimyasalların gelecekteki ithalatlarını reddetme şansı bulamayacaklardı. Bu da, bu anlaşmaya taraf olmaya ülkeler için anlaşmaya katılım adına bir özendiricilik yaratmayacaktı. En büyük tehlikeli atık üreticisi olmasına rağmen, ABD 1992'den beri yürürlükte olan Basel Sözleşmesine taraf olmaması yüzünden muhtemel risk çok yüksekti [60]. ABD ayrıca, en büyük pestisit ihracatçıları arasında bulunmaktaydı ve ulusal yasaları Rotterdam Sözleşmesi'nden daha sıkı değildi [3, 36]. Buna ek olarak, HMK 1'de BMÇP İcra Direktörü Elizabeth Dowdeswell'in belirttiği gibi, yasal olarak bağlayıcı bir ÖBK anlaşması gerekli idi çünkü, "uyumluluk zorunlu olmadığı takdirde, dengesiz çözümlerin üretilmesi hassas hale gelecekti" [3] ve taraf olmayan ülkelerle ticarete ilişkin bir hüküm anlaşma için vazgeçilmez bir element olacaktı.

HMK'da taraf olmayan ülkelerle ilgili ticaret konusunda sınırlı yorumların yapılması nedeniyle, delegeler ilgili maddenin silinmesi kararını aldılar. Müzakerelerin başından beri, ABD yetkili grubu gönüllü ÖBK usulünün basitçe bir yasal bağlayıcı bir araca dönüştürülmesini isterken, AB üye devletleri kaynaklı grup ise anlaşmanın tehlikeli kimyasalların yönetimi için bir çerçeve oluşturması gerektiğini savunuyorlardı [3]. Bu gruplar arasında bir anlaşmaya varılamaması sonucu, müzakereler dar bir yaklaşımla çözülmeye çalışıldı [79]. Bu olay, taraf olmayan ülkelerle olan ticarete dair hüküm ve entegre haşere yönetimi gibi kimyasalların

yönetimine ve tehlikeli kimyasalların testi, üretimi ve dağıtımına ilişkin yükümlülüklerin tartışılması için muhtemel kapıların kapanmasına neden olmuştur [3].

Ancak, BMGTÖ/BMÇP Ortak Uzmanlar Grubunun ilk önerilerine uygun olarak, gelişmekte olan ülkelerin Rotterdam Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmeleri adına kapasite geliştirmeye yönelik olarak ciddi yükümlülükler sağlamaktaydı. Gelişmekte olan ülkelere para ve teknoloji transferi konusu kuzey ile güney arasındaki başka büyük bir ayrılık konusuydu. Gelişmekte olan ülkeler Sözleşmenin uygulanması için finansal ve teknolojik yardım talep ederlerken, gelişmiş ülkeler ise finansal araçların kendileri tarafından sağlanması yerine gönüllü iştiraklerden sağlanmasını istemekteydiler [3]. Finansal kaynaklar ve mekanizmalar konusu sadece HMK 3'te gündeme gelmiştir ancak bir anlaşmaya varılamamıştır [3]. Bu konu HMK 4'te tartışılmadı ve anlaşmanın benimseneceği Diplomatik Konferanstan önceki son toplantı olan HMK 5'te de çözümsüz kalmıştır. Sözleşmenin benimsenmesinden önce anlaşmaya varmak için son şans olarak verilen bu toplantıda, Komite Başkanının önerisi ve delegelerin kabul etmesi ile taslak metinden finansal mekanizmalara ilişkin içeriğin kaldırılmasına ve Sözleşme'ye nihai halinin verilmesi için gerekli konulara odaklanılmasına karar verilmiştir. Bu istenmeyen sonuç, Rotterdam Sözleşmesi'nin kapasite geliştirmeye ve teknik yardıma yönelik gönüllülük esasına dayanan finansal bir mekanizmaya dahi sahip olmasını engellemiştir [79].

Finansal bir mekanizmanın eksikliğini yanında, Sözleşme'nin teknik yardım ve kapasite geliştirmeye yönelik sağlam yükümlülükleri bulunmuyordu. HMK 4'te, müzakereciler gelişmekte olan ve geçiş ekonomisine sahip olan taraflara Sözleşmeyi uygulamaları için teknik yardımın sağlanmasına yönelik olarak bir maddenin dâhil edilmesini talep ettiler. Metne ayrıca, "kimyasalların düzenlenmesi için gelişmiş programları bulunan Taraflar, kimyasalların yaşam döngüleri boyunca yönetimi için diğer Tarafların altyapılarını ve kapasitelerini geliştirmeleri adına eğitimler de dahil olmak üzere teknik yardım sağlamalıdır" ibaresi eklenmiştir [3]. HMK 5'te, güneyden gelen bazı delegeler gelişmekte olan ülkelerin teknik ve finansal ihtiyaçlarını belirlenmesi konusunda görüşlerini bildirmişlerdir ancak Komite Başkanı buna itiraz ederken bu gibi ihtiyaçlara nihai metinde örtülü olarak

değiniilmesi gerektiğini vurgulamıştır [3]. Metin hiçbir değişiklik yapılmadan onaylanmıştır.

Finansal yardım ve kapasite geliştirme hükümlerine yönelik olarak ciddi değerlendirmelerin yapılamaması, gelişmekte olan ülkeler arasında tıpkı diğer konularda olduğu gibi bir birlikteliğin olmamasından kaynaklanıyor olabilirdi [3]. Etik Kurallarında ve Londra Rehberlerinde ÖBK'nın tanımlanması konusunda gündeme gelen güçlü güney koalisyonu Rotterdam müzakerelerinde kaybolmuştu. Sadece birkaç gelişmekte olan ülke, ihracatçılara yönelik yükümlülüklerin azaltılması konusunda görüş beyan etmiştir. Bazı yorumcular, bu değişimin sebebinin, bazı gelişmekte olan ülkelerin pestisit ihraç eden ciddi ülkeler arasına girmelerinden ve ihracatçılara yönelik yükümlülükleri yerine getiremeyecek olma korkularından kaynaklandığını açıkladılar [3]. Güneyin, ihracat yapan veya ithal eden ülkeler olarak açıkça bölünmemesi, bu savın tamamen doğru olmadığını göstermektedir.

HMK 3'te, pestisit ihracatçısı iki ülke Brezilya ve Arjantin ile Kamerun, Gana, Nijerya, Şili, Uruguay ve Fas, gelişmekte olan ülkeler için ihracat bildirimine dair bir hükmünün gerekli olduğunu vurguladılar ve savundular [7]. Bu görüş, böyle bir maddenin Sözleşmenin imzalanmasından önce metne dâhil edilmesi gerektiğine ilişkin uyarıda bulunan Afrika Grubu tarafından da desteklenmiştir. Bunun aksine, başka bir ihracatçı ülke olan Kolombiya ise ilgili hükmün metinden silinmesini savunmuştur [3]. HMK 3'ye yine, büyük üretici ve ihracatçılardan olan Çin, ithalatçı ülkeler tarafından bir cevabın verilememesi durumunda, ithalatçı ülkelerin menfaatini düşünerek, ÖBK kapsamındaki kimyasalların ihracatına izin veren bir "Hükümet Eylemi"nin yeterli olacağını savunmuştur. Çin Hükümeti delegasyonu, yalnızca ithalatçı ülke UYM'sinin ithalata izin vermesine dair bir hükmün kabul edilmesini önermiştir [3, 7]. HMK 4'te, Kolombiya ve Birleşik Devletler, ÖBK kapsamındaki bir kimyasalın gelecekteki ithalatına dair bir cevabın verilmesinde başarısızlık yaşanması durumunda ithalatçı ülkenin menfaatine yönelik bir maddenin konulma fikrini öne süren Yeni Zelanda'yı desteklemişlerdir. Brezilya ve Panama, böyle bir hükmün silinmesinin mühim sağlık tehlikeleri yaratacağı ve gelişmekte olan ülkelerin cevabı sağlamaya yönelik kapasitelerinin bulunmadığını söyleyen İran ve Jamaika delegasyonlarının görüşlerini desteklemişlerdir [3]. Son olarak, HMK

5'te, Arjantin ile Filipinler, Panama ve Endonezya, bölge sayısına göre ÖBK usulünü harekete geçirmek için bir bildirim yeterli olduğu konusunda anlaşmaya varmışlardır. Bunun yanında, Hindistan (güneydeki büyük üretici ve ihracatçılarından) ile Birleşik Devletler, Kanada ve AB, kimyasalların ÖBK listesine alınması için küresel bir desteği temin edecek ve geniş bir ilgiyi yansıtacak olan birden fazla bölgenin gerektiği konusunda anlaşamaya varmışlardır [3, 79].

Bu az sayıdaki örnekler, güneydeki ihracatçıların bile kendi aralarında bölündüğünü göstermektedir. Ancak, "Güneydeki İhracatçılar" teriminin anlamını netleştirmek önem arz etmektedir. Çoğu yorumcu bile, pestisit üreten ve ihraç eden ulusal sanayiye sahip olan ile kendi sınırlarından tehlikeli maddeler ihraç eden ve üreten uluslararası şirketlere ev sahipliği yapmakta olan "Güneydeki İhracatçılar" arasında ayırım yapamamaktadırlar. Bu ayırım yapılmadığı takdirde, Afrika ülkelerinin bile pestisit ihraç eden ülkeler gibi düşünülmesi kaçınılmaz olmaktadır [17, 80].

Daha önce belirtildiği gibi, Çin, Hindistan ve Brezilya, pestisit üreten önemli ulusal sanayiye ve çok uluslu şirketlere sahiptirler. Kolombiya ve Meksika gibi ülkeler, bunun tersine, ya bir tane önemli ulusal üreticiye sahiptirler ya da büyük çok uluslu şirketlere ev sahipliği yapmaktadırlar [3, 38, 81]. Asıl soru ise, hangi sebeplerden ötürü ikinci grupta yer alan ihracatçılar kimyasal sanayinin menfaatlerini korumaktadırlar. Bu bakımdan Kolombiya'nın durumu çok ilgi çekicidir çünkü, hem Kolombiya delegasyonu müzakereler boyunca çok aktifti hem de ihracatçıların menfaatlerini koruyan başlıca ülkeler arasındaydı. Ancak, Kolombiya'nın ihracatçı olması bu davranışını açıklamaya yetmemiştir. Gerçekte, Kolombiya hükümetini temsilen gelen delegasyon içinde, Rotterdam Sözleşmesi'nin çevresel bir anlaşma olmasına rağmen, Kolombiya Çevre Bakanlığında bir temsilci bulunmuyordu. Bunun yerine, Dışişleri Bakanlıkları ve Kimyasal Sektör temsilcileri bulunmaktaydı [3]. Kolombiya delegasyonunun insan sağlığı ve çevreden çok kimya sanayisini korumaya yönelik pozisyon benimsemesinin ardında ülkelerinde önemli bir ekonomi sektörü halinde olan kimyasal sektöründeki yabancı yatırımların kaybedilmesi korkusu yatmaktaydı. Bu sebeple, Kolombiya'nın bu durumu, güney ülkelerinin kısa ve orta vadedeki çevresel ve sağlıksal endişeler konusunda hayal kırıklığı yarattıklarını belirten örnekler arasındadır. Bu durum ayrıca, yabancı işletme ve yatırımların daha cazip pazarlara yönelmelerine neden olan daha sıkı standartların

konulma korkusu ile bir ülke tarafından “yasal donma” işlevinin gerçekleştirilmesine de örnek teşkil etmektedir [82].

C.3. Rotterdam Sözleşmesi Hükümleri [7]

Rotterdam Sözleşmesi için görevlendirilen müzakere komitesi baya dar bir çerçevede değerlendirilmişti. Bunun sonucu olarak, anlaşma metni hemen hemen gönüllü bir ÖBK tasarısı olarak tamamlanmıştı. Bunun yanında, tezin bundan sonraki bölümünde, BMGTÖ Etik Kuralları ve BMÇP Londra Rehberleri içinde pratikte işletilen anlaşmanın içerdiği yeni hükümler açıklanacaktır. Sözleşme'nin tezin içinde geçen ilgili Eklerine, tezin sonundaki Ekler kısmından ulaşılabilir (Ek-1).

C.3.1. Sözleşmenin Amacı (Madde 1)

Rotterdam Sözleşme'sinin amacı, kimyasalların özelliklerine ilişkin bilgi alışverişini kolaylaştırarak, ithalatı ve ihracatıyla ilgili ulusal karar verme sürecini oluşturmayı sağlayarak ve bu kararları Taraflara duyurarak; bazı tehlikeli kimyasalların, insan sağlığına ve çevreye verebilecekleri olası zararlardan korunmayı ve bu tür kimyasalların çevreyle uyumlu bir biçimde kullanılmalarını teminen uluslararası ticaretinde Taraflar arasında paylaşılmış sorumluluğu ve işbirliği çabalarını artırmaktır.

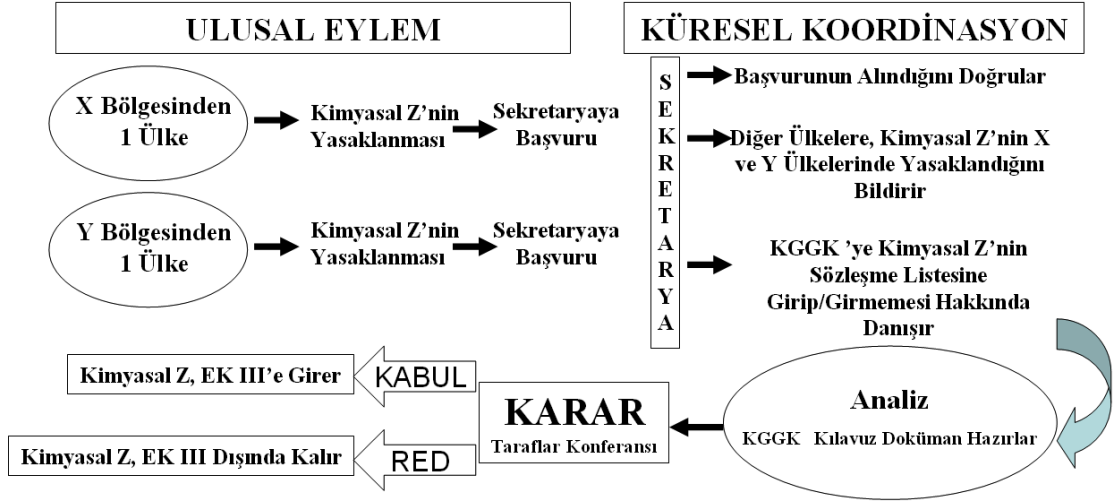
C.3.2. Belirlenmiş ulusal merciler (Madde 4)

Her bir Taraf, bu Sözleşme'nin gerektirdiği idari görevlerin kendileri adına yürütülmesi için yetkilendirilecek bir veya daha fazla ulusal merci belirleyecektir. Her bir Taraf, belirlenmiş mercii veya mercilerin görevlerini etkin bir biçimde yerine getirebilmeleri amacı ile yeterli kaynağa sahip olduklarından emin olmak için araştırma yapacaktır. Her bir Taraf, bu Sözleşme'nin kendisi için yürürlüğe giriş tarihinden geç olmayacak bir tarihte, belirlediği mercii veya mercilerin isim ve

adreslerini Sekretarya'ya bildirecektir. Taraflar, belirlenmiş merci veya mercilerin isim ve adres değişikliklerini gecikmeksizin Sekretarya'ya bildireceklerdir.

***C.3.3. Yasaklanmış veya büyük ölçüde kısıtlanmış kimyasallar için usuller
(Madde 5)***

Nihai bir düzenleyici eylemi benimseyen her bir Taraf, bu gibi eylemini Sekretarya'ya yazılı olarak bildirecektir. Bu gibi bildirimler, mümkün olduğu kadar kısa sürede, her halükarda, nihai düzenleyici eylemin yürürlüğe girişinden sonra 90 günden geç olmayacak bir tarihte, mevcut olduğu hallerde Sözleşme'nin ekinde (Ek D) talep edilen bilgileri içerecek şekilde yapılacaktır. Her bir Taraf, Sözleşme'nin kendisi için yürürlüğe girdiği tarihte, Tadil Edilmiş Londra Rehberi veya Uluslararası Etik Kuralları çerçevesinde, her bir Tarafın daha önce bildirimde bulunduğu, yeniden bildirimleri gerekmeyen nihai düzenleyici eylemler dışında, söz konusu tarih itibariyle yürürlükte olan nihai düzenleyici eylemlerini yazılı olarak Sekretaryaya bildirecektir. Sekretarya, mümkün olan en kısa sürede, her halükarda, bildirim aldıktan sonra 6 aydan geç olmayacak bir tarihte, bu bildirimlerin talep edilen bilgileri içerip içermediğini doğrulayacaktır. Yapılan bildirimlerin talep edilen bilgileri içermesi halinde, Sekretarya alınan bilgilerin bir özetini gecikmeksizin diğer Taraflara gönderecektir. Bildirimin talep edilen bilgileri içermemesi halinde, Sekretarya bildirim yapan Taraf'ı gereğince bilgilendirecektir. Sekretarya her altı ayda bir, talep edilen bilgilerin tamamını içermeyen bildirimlerdeki bilgiler dahil olmak üzere, alınan bilgilerin bir özetini Taraflara ileticektir. Sekretarya, kriterlerin karşılandığının doğrulandığı herhangi bir kimyasala ilişkin iki Ön Bildirimli Kabul bölgesinin her birinden en az bir bildirim aldığı anda, bu bildirimleri Kimyasal Gözden Geçirme Komitesi'ne (KGGK) gönderir. Kimyasal Gözden Geçirme Komitesi, bu bildirimlerde yer alan bilgileri gözden geçirecek ve belirlenen kriterlere göre söz konusu kimyasalın Ön Bildirimli Kabul usulüne konu olup olmaması ve dolayısıyla Sözleşme'nin ilgili ekinde (Ek III) listelenip listelenmemesi hususunda Taraflar Konferansı'na (TK) tavsiyede bulunacaktır (Şekil 5.3).

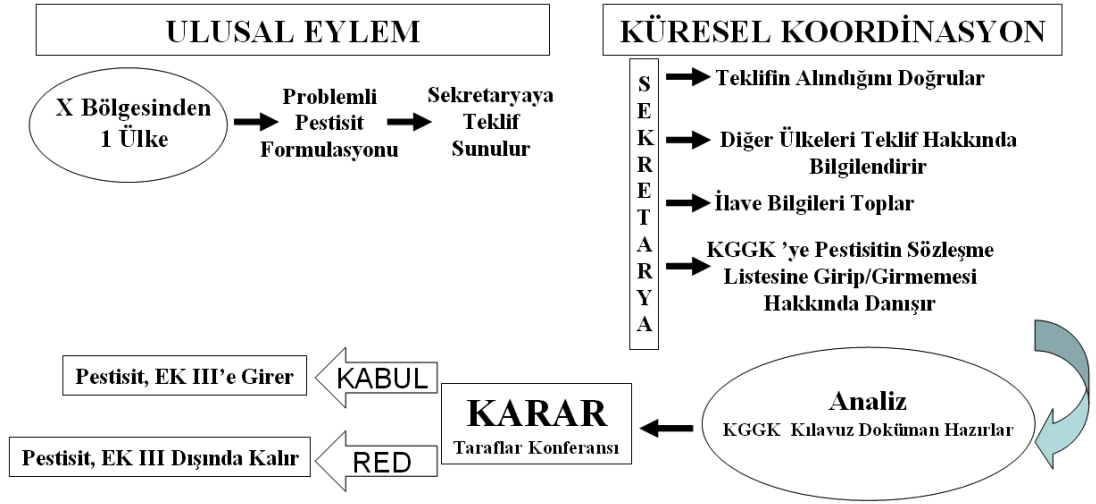

Şekil 5.3. Yasaklanmış veya Büyük Ölçüde Kısıtlanmış Kimyasalların Sözleşme'nin Ek III'ünde Listelenmesine İlişkin Usul

C.3.4. Büyük ölçüde tehlikeli pestisit formülasyonları için usuller
(Madde 6)

Kendi sınırları içinde büyük ölçüde tehlikeli pestisit formülasyonlarının kullanım şartlarından kaynaklanan sorunlar yaşayan gelişmekte olan veya geçiş ekonomisine sahip olan Taraf, büyük ölçüde tehlikeli olan pestisit formülasyonlarının Ek III'te listelenmesi için Sekretarya'ya teklifte bulunabilir. İlgili Taraf, böyle bir teklif oluştururken, konu ile ilgili herhangi bir teknik uzmanlık kaynağından yararlanabilir. Bu teklif, Ek IV'ün 1nci bölümündeki gerekli bilgileri içerecektir. Sekretarya, mümkün olan en kısa sürede, her halükarda, teklifi aldıktan sonra 6 aydan geç olmayacak bir tarihte, bu teklifin Ek IV'ün 1nci bölümünde talep edilen bilgileri içerip içermediğini doğrulayacaktır. Yapılan teklifin talep edilen bilgileri içermesi durumunda, Sekretarya alınan bilgilerin bir özetini derhal diğer Taraf'lara gönderecektir. Teklifin talep edilen bilgileri içermemesi halinde, Sekretarya teklifi yapan Taraf'ı gereğince bilgilendirecektir. Sekretarya, gönderilen teklife göre, Ek IV'ün 2nci bölümünde belirlenen ilave bilgileri toplayacaktır. Büyük ölçüde tehlikeli bir pestisit formülasyonu için şartların yerine getirilmesi durumunda, Sekretarya teklifi ve ilgili bilgileri Kimyasal Gözden Geçirme Komitesi'ne gönderecektir. Kimyasal Gözden Geçirme Komitesi teklifte yer alan ve toplanan ilave bilgileri gözden geçirecek ve Ek IV'ün 3ncü bölümünde belirlenen kriterlere göre, söz

konusu büyük ölçüde tehlikeli pestisit formülasyonunun Ön Bildirimli Kabul usulüne konu olup olmaması ve dolayısıyla Ek III’de listelenip listelenmemesi hususunda Taraflar Konferansı’na tavsiyede bulunacaktır (Şekil 5.4).

Şekil 5.4. Büyük Ölçüde Tehlikeli Pestisit Formülasyonlarının Sözlüşme'nin Ek III'ünde Listelenmesine İlişkin Usul

C.3.5. Kimyasalların Ek III'te listelenmesi (Madde 7)

Kimyasal Gözden Geçirme Komitesi, Ek III'te listelenmesi için tavsiye kararı aldığı her bir kimyasal için taslak bir karar rehber dokümanı hazırlayacaktır. Karar rehber dokümanı, asgari olarak, Ek I veya durumuna göre Ek IV'te belirlenen bilgilere dayanmalı ve kimyasalın nihai düzenleyici eyleme konu olan kategoriden farklı bir kategorideki kullanımına ilişkin bilgileri de içermelidir. Söz konusu tavsiye, taslak karar rehber dokümanı ile birlikte Taraflar Konferansı'na gönderilecektir. Taraflar Konferansı, söz konusu kimyasalın Ön Bildirimli Kabul usulüne konu olup olmaması, dolayısıyla Ek III'te listelenip listelenmemesi hususunda karar verecek ve taslak karar rehber dokümanını onaylayacaktır. Taraflar Konferansı'nca, bir kimyasalın Ek III'te listelenmesi kararı alındığında ve ilgili karar rehber dokümanı onaylandığında, Sekretarya derhal bu bilgileri tüm Tarafalara iletacaktır (Şekil 5.3 ve 5.4).

C.3.6. Kimyasalların Ek III'ten çıkarılması (Madde 9)

Taraflardan birinin, bir kimyasalın Ek III'te listelenmesine dair karar sırasında mevcut olmayan bilgileri Sekretarya'ya iletmesi ve bu bilgilerin, Ek II veya duruma göre Ek IV'teki ilgili kriterlere uygun olarak söz konusu kimyasalın listelenmesinin artık ispat edilemediğini göstermesi halinde, Sekretarya bu bilgileri Kimyasal Gözden Geçirme Komitesi'ne gönderecektir. Kimyasal Gözden Geçirme Komitesi aldığı bu bilgileri gözden geçirecektir. Kimyasal Gözden Geçirme Komitesi, Ek II veya duruma göre Ek IV'teki ilgili kriterlere göre Ek III'ten çıkarılması için tavsiye kararı aldığı herhangi bir kimyasal için revize edilmiş taslak bir karar rehber dokümanı hazırlayacaktır. Konu ile ilgili herhangi bir tavsiye, revize edilmiş taslak bir karar rehber dokümanı ile birlikte Taraflar Konferansı'na gönderilecektir. Taraflar Konferansı, kimyasalın Ek III'ten çıkarılıp çıkarılmayacağına ve revize edilmiş taslak karar dokümanının onaylanıp onaylanmayacağına karar verecektir. Taraflar Konferansı, bir kimyasalın Ek III'ten çıkarılacağına ilişkin karar aldığı anda ve revize edilmiş taslak karar rehber dokümanını onayladığında, Sekretarya derhal bu bilgileri tüm Taraflar'a iletacaktır.

C.3.7. Ek III'te listelenmiş kimyasalların ithalatına ilişkin yükümlülükler (Madde 10)

Her bir Taraf, Ek III'te listelenmiş kimyasalların ithalatı hususunda güncel kararların yerine getirilmesini sağlayan uygun yasal veya idari tedbirleri uygulayacaktır. Her bir Taraf, mümkün olan en kısa sürede, her halükarda, Sözleşme'de belirtilen karar rehber dokümanının gönderilme tarihinden sonraki dokuz aydan geç olmayacak bir tarihte, söz konusu kimyasalın gelecekteki ithalatına ilişkin cevabını Sekretarya'ya gönderecektir. Bir Taraf, bu cevabında değişiklik yaparsa, revize edilmiş cevabını derhal Sekretarya'ya sunacaktır. Sekretarya, belirtilen sürenin sona ermesi durumunda, henüz cevap göndermemiş herhangi bir Taraf'a hitaben derhal yazılı talepte bulunacaktır. İlgili Taraf, herhangi bir cevap oluşturamıyorsa, Sekretarya uygun olduğu hallerde, Sözleşme'de belirtilen süre içerisinde cevap vermesi için Taraf'a yardım edecektir. Konu ile ilgili bir cevap aşağıdakilerden herhangi birisini içerecektir:

- (a) Yasal veya idari tedbirlere uygun nihai bir kararı:
- (i) İthalatın kabulü;
 - (ii) İthalatın reddi; veya
 - (iii) Yalnızca belli koşullara tabi ithalatın kabulü; veya
- (b) Aşağıdakileri içeren geçici bir cevap:
- (i) Belli koşullara tabi veya değil, ithalatın kabulüne veya geçici bir süre zarfında ithalatın reddine dair geçici bir karar;
 - (ii) Nihai kararın etkin değerlendirme aşamasında olduğuna dair bir beyan;
 - (iii) Sekretarya'dan veya nihai düzenleyici eylem bildiriminde bulunmuş Taraf'tan ilave bilgi talebi;
 - (iv) Kimyasalın değerlendirilmesi hususunda Sekretarya'dan yardım talebi.

Nihai bir karara, yasal veya idari tedbirlerin dayandığı bir açıklama da eşlik etmelidir. Her bir Taraf, bu Sözleşme'nin kendisi için yürürlüğe girişinden daha geç olmayacak bir tarihte, Ek III'te listelenen her bir kimyasala ilişkin cevabını Sekretarya'ya iletacaktır. Herhangi bir Taraf, Tadil Edilmiş Londra Rehberi veya Uluslararası Etik Kuralları çerçevesinde söz konusu cevapları vermiş ise, bu cevapları tekrar göndermesine gerek yoktur. Her bir Taraf, yasal veya idari tedbirlere uygun olarak kendi yetkileri çerçevesinde verdiği cevaplara, ilgililerin erişimini mümkün kılacaktır.

Bir kimyasalın ithalatının reddi veya şartlı kabulüne dair bir karar alan herhangi bir Taraf, henüz gerçekleştirilmemiş eş zamanlı olarak aşağıdakileri de yasaklayacak veya aynı şartlara tabi tutacaktır;

- (a) Kimyasalın herhangi bir kaynaktan yapılan ithalatını ve
- (b) Yurtiçi kullanım amacı ile kimyasalın yurtiçi üretimini.

Sekretarya her 6 ayda bir, aldığı cevaplara ilişkin tüm Tarafları bilgilendirecektir. Bu bilgiler, mümkünse, kararların dayandığı yasal veya idari tedbirlerin bir açıklamasını içerecektir. İlâveten, Sekretarya bir cevabın gönderilmesinde yaşanan herhangi bir aksaklık durumunda Tarafları bilgilendirecektir.

**C.3.8. Ek III'te listelenmiş kimyasalların ihracatına ilişkin yükümlülükler
(Madde 11)**

İhracat yapan her bir Taraf:

- (a) Kendi yetkileri çerçevesinde, Sekreteryaya tarafından gönderilen cevapların ilgililere iletilmesi için uygun yasal veya idari tedbirleri uygulayacak;
- (b) Cevap hakkında Sekreteryaya'nın Tarafları ilk bilgilendirmesinden sonraki 6 aydan geç olmamak üzere, kendi yetkileri çerçevesinde ihracatçıların cevaplara ilişkin kararlara uymalarını sağlayacak uygun yasal veya idari tedbirleri alacak;
- (c) Talep olduğunda ve uygun olduğu hallerde, ithalat yapan Taraflara aşağıdaki hususlar için tavsiyede bulunacak ve yardım edecektir:
 - (i) Sözleşmeye uygun olarak tedbir almalarına yardımcı olmak amacıyla ilave bilgilerin temin edilmesi;
 - (ii) Kimyasalların yaşam döngüleri boyunca güvenli yönetimi için kapasitelerinin ve yeterliliklerinin güçlendirilmesi.

Herhangi bir Taraf, ithalatçı Tarafın cevap göndermede başarısız olduğu veya geçici karar içermeyen bir ara cevap gönderdiği istisnai durumlarda, Ek III'te listelenen bir kimyasalın kendi sınırlarından ihraç edilmemesini aşağıdaki durumlar dışında sağlayacaktır:

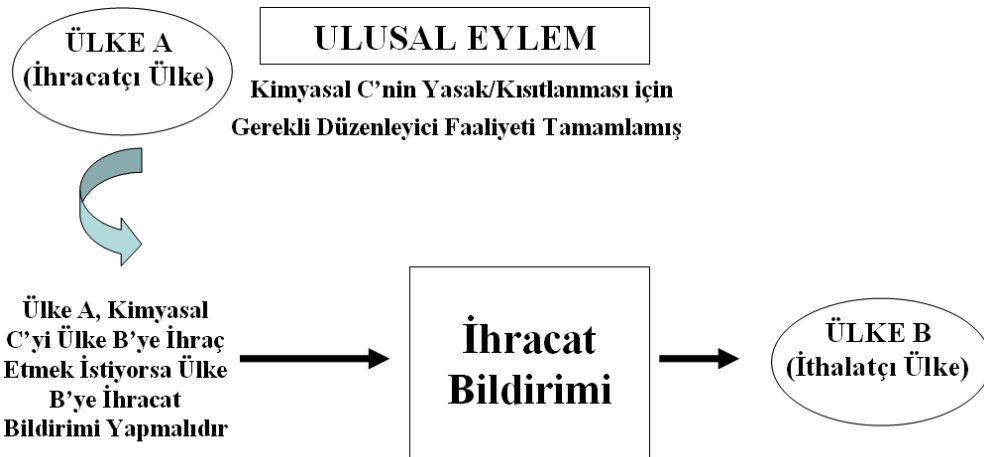
- (a) İthalat esnasında, söz konusu kimyasal, ithalatçı Tarafta bir kimyasal olarak kayıtlı ise; veya
- (b) Söz konusu kimyasalın, ithalat yapan Tarafta daha önceden kullanıldığına veya ithalat yapan Tarafa ithal edildiğine dair kanıt var ise veya kullanımının yasaklanmasına ilişkin düzenleyici bir eylem yoksa; veya
- (c) İhracat yapan Taraf'ın, ithalat yapan Taraf'ın belirlenmiş ulusal mercii aracılığıyla, ithalata ilişkin açıklamalı kabulü aranmış ve alınmışsa. İthalat yapan Taraf böyle bir talebe altmış gün içerisinde cevap verecek ve bu kararını Sekreteryaya'ya derhal bildirecektir.

Bir Taraf'ın cevabı göndermede başarısız olması veya geçici bir karar içermeyen ara bir cevabı göndermesi durumunda, İhracat yapan Taraflar bu paragrafta belirtilen

yükümlülüklerini, Sekreteryaya'nın Tarafları ilk bilgilendirdiği tarihi takip eden 6 aylık sürenin bitmesinden geçerli olmak üzere bir yıl süreyle uygulayacaktır.

C.3.9. İhracat bildirim (Madde 12)

Herhangi bir Taraf, yasaklanmış veya büyük ölçüde kısıtlanmış bir kimyasalı, kendi sınırlarından ihraç ediyorsa, ithal eden Taraf'a bir ihracat bildirim yapacaktır. İhracat bildirim Ek V'te düzenlenmiş bilgileri içerecektir (Şekil 5.5). İhracat bildirim, ihracat yapılacak kimyasal hakkındaki nihai düzenleyici eylemin kabulünden sonraki ilk ihracattan önce yapılacaktır. Bundan sonraki ihracat bildirimleri, herhangi bir takvim yılı içerisindeki ilk ihracattan önce yapılacaktır. İthalat yapan Taraf'ın belirlenmiş ulusal mercii tarafından, ihracat öncesi bildirimle ilişkin şartlardan vazgeçilebilir. İhracatı yapan Taraf, ihracata konu kimyasalın büyük ölçüde kısıtlanması veya yasaklanması ile sonuçlanan nihai düzenleyici bir eyleme ilişkin değişikliği benimsemesinin ardından, güncellenmiş bir ihracat bildirim sağlayacaktır. İthalat yapan Taraf, nihai düzenleyici eylemin benimsenmesinden sonra aldığı ilk ihracat bildirimini teyit edecektir. İhracat yapan Taraf, ihracat bildiriminin alındığına ilişkin teyidi otuz gün içerisinde alamadığı takdirde, ikinci bir bildirim yapacaktır. İhracat yapan Taraf, ithalat yapan Taraf'ın ikinci bildirim almasını temin etmek amacıyla makul çabayı sarf edecektir.

Şekil 5.5. İhracat Bildirim Mekanizması

Herhangi bir Taraf'ın Sözleşme ile belirlenen yükümlülükleri aşağıdaki durumlarda sona erecektir:

- (a) Kimyasal Ek III'te listelenmiş ise,
- (b) İthalat yapan Taraf, 10ncu Madde'nin 2nci paragrafı uyarınca Sekreteryaya'ya bir cevap göndermiş ise,
- (c) Sekreteryaya, Sözleşme uyarınca Taraflara bu cevabı dağıtmış ise.

C.3.10. İhraç edilen kimyasallara eşlik edecek bilgiler (Madde 13)

Taraflar Konferansı, Dünya Gümrük Örgütü'nü, uygun olduğu ölçüde, Ek III'te listelenmiş kendi halindeki kimyasallar veya kimyasal grupları için özel Uyumu Sağlanmış (Armonize) Sistem Gümrük Kodları tahsis etmesi amacıyla teşvik edecektir. Her bir Taraf, böyle bir kimyasala bir kod tahsis edilmesi durumunda, bu kimyasalın ihracatı sırasında nakliyat belgesinin ilgili kodu taşımasını talep edecektir. İthalat yapan Taraf'ın herhangi bir şartına hanel getirmeksizin, her bir Taraf, gerek Ek III'te listelenmiş gerekse kendi sınırları içinde yasaklanmış veya büyük ölçüde kısıtlanmış olan kimyasalların ihracatında, ilgili uluslararası standartları da dikkate alarak, bu kimyasalların insan sağlığı veya çevreye olan risklerine ve/veya tehlikelerine ilişkin yeterli bilgilerin ulaşılabilirliğini sağlayan etiketleme şartlarına tabi tutulmasını talep edecektir. İthalat yapan Taraf'ın herhangi bir şartına hanel getirmeksizin, her bir Taraf, kendi sınırları içinde çevresel veya sağlık nedeniyle etiketlemeye tabi olan kimyasalların ihracatında, ilgili uluslararası standartları da dikkate alarak, bu kimyasalların insan sağlığı ve/veya çevreye olan risklerine ve/veya tehlikelerine ilişkin yeterli bilgilerin ulaşılabilirliğini sağlayan etiketleme şartlarına tabi tutulmasını talep edebilir. Yukarıda belirtilen ve mesleki amaçlı kullanılan kimyasallarla ilgili olarak, ihracatçı her bir Taraf, ithalatçı her bir Taraf'a mevcut en güncel bilgilerin yer aldığı ve uluslararası kabul görmüş formata uygun bir güvenlik bilgi formunun gönderilmesini temin edecektir. Etiket ve güvenlik bilgi formunda yer alan bilgiler, uygulanabilir olduğu ölçüde ithalatçı Taraf'ın kullandığı resmi dillerden birinde veya birkaçında hazırlanacaktır.

C.3.11. Bilgi alışverişi (Madde 14)

Her bir Taraf, mümkün olduğunca ve bu Sözleşme'nin amaçlarına uygun olarak aşağıdakileri kolaylaştıracaktır:

- (a) Bu Sözleşme'nin kapsamına giren kimyasallarla ilgili, toksikolojik, ekotoksikolojik ve güvenlik bilgileri de dahil olmak üzere, bilimsel, teknik, ekonomik ve yasal konularda bilgi alışverişi;
- (b) Bu Sözleşme'nin amacı ile ilgili yerel düzenleyici eylemlere ilişkin kamuya açık bilgilerin sağlanması; ve
- (c) Kimyasalın bir veya birden fazla kullanımını oldukça sınırlayan yerel düzenleyici eylemler hakkında bilginin, diğer Tarafalara doğrudan veya Sekretarya vasıtası ile mümkün olduğunca sağlanması.

Bu Sözleşme'ye uygun olarak bilgi alışverişi yapacak olan Taraflar, karşılıklı olarak mutabık kaldıkları herhangi bir gizli bilgiyi saklayacaklardır. Bu Sözleşme'nin amaçları bakımından, aşağıdaki bilgiler gizli olarak addedilmeyecektir:

- (a) Ek I ve IV'te belirtilen bilgiler;
- (b) Güvenlik bilgi formunda yer alan bilgiler;
- (c) Kimyasalın son kullanma tarihi;
- (d) Tehlike sınıflandırması, riskin niteliği ve ilgili güvenlik tavsiyeleri dahil olmak üzere koruyucu önlemlere ilişkin bilgiler; ve
- (e) Toksikolojik ve ekotoksikolojik testlerin özet sonuçları.

Bu Sözleşme'nin amaçları bakımından, kimyasalın üretim tarihi genellikle gizli olarak düşünülmecektir. Ek III'te listelenmiş kimyasalların kendi sınırlarından transit hareketlerine ilişkin bilgi talebinde bulunan herhangi bir Taraf, bu talebini tüm Tarafları gereğince bilgilendirecek olan Sekretarya'ya raporlayabilir.

C.3.12. Sözleşme'nin uygulanması (Madde 15)

Her bir Taraf, bu Sözleşme'nin etkili biçimde uygulanması için, ulusal kurumlar ve altyapılarının kurulması ve güçlendirilmesini teminen gerekli olabilecek tedbirleri

alacaktır. Bu tedbirler, ulusal idari veya yasal tedbirlerin gerektiği ölçüde benimsenmesini veya değiştirilmesini ve aşağıdakileri kapsayabilir:

- (a) Kimyasallar için güvenlik bilgilerini de içerecek şekilde, ulusal kayıtlar ve veritabanlarının kurulması;
- (b) Kimyasal güvenliği teşvik etmek için sanayici tarafından yapılan girişimlerin desteklenmesi;
- (c) Gönüllü anlaşmaların teşvik edilmesi.

Her bir Taraf, uygulanabilirliğine göre, kimyasalın elleçlenmesi ve kaza yönetimi ile, Ek III'te listelenmiş kimyasalların, insan sağlığı veya çevre için daha güvenli olan ikamelerine ilişkin bilgilere, kamunun uygun şekilde erişimini temin edecektir. Taraflar, bu Sözleşme'nin alt bölge, bölge ve küresel düzeyde uygulanmasında, doğrudan veya uygun olduğu hallerde yetkili uluslararası kuruluşlar aracılığıyla, işbirliği yapmayı kabul ederler. Bu Sözleşme'deki hiç bir hüküm, Tarafların, Sözleşme'de belirtilen hükümlerden daha katı şekilde çevre ve insan sağlığını koruyan, bu Sözleşme hükümleri ile uyumluluğu ve uluslararası hukukla uygunluğu sağlayan önlemleri alma haklarını kısıtlama şeklinde yorumlanmayacaktır.

C.3.13. Teknik yardım (Madde 16)

Taraflar, özellikle gelişmekte olan ve geçiş ekonomisine sahip ülkelerin ihtiyaçlarını dikkate alarak, bu Sözleşme'nin uygulanabilmesi için kimyasalların yönetimine dair gerekli altyapı ve kapasitenin geliştirilmesini teminen, teknik yardımın teşviki hususunda işbirliği yapacaklardır. Kimyasalların düzenlenmesine ilişkin gelişmiş programları bulunan Taraflar, kimyasalların yaşam döngüleri boyunca yönetimi için diğer Tarafların altyapılarını ve kapasitelerini geliştirmeleri adına eğitimler de dahil olmak üzere teknik yardım sağlamalıdır.

C.3.14. Taraflar Konferansı (Madde 18)

Bu Sözleşme ile bir Taraflar Konferansı kurulmuştur. Taraflar Konferansı'nın olağan toplantıları, Konferans tarafından belirlenecek düzenli aralıklarla yapılacaktır.

Taraflar Konferansı'nın olağanüstü toplantıları, Konferans tarafından gerekli görülebilecek diğer zamanlarda veya herhangi bir Taraf'ın, Tarafların en azından üçte birinin desteğini almış yazılı talebi olması durumunda yapılacaktır. Taraflar Konferansı bu Sözleşme'nin uygulanması hususunda sürekli gözden geçirme ve değerlendirmede bulunacaktır. Taraflar Konferansı, Sözleşme ile kendisine verilen görevleri yerine getirecek ve bu amaçla:

- (a) Sözleşme'nin uygulanması için gerekli gördüğü takdirde alt organları oluşturacaktır;
- (b) Uygun olan hallerde, yetkili uluslararası ve hükümetler arası kuruluşlar ve sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapacaktır; ve
- (c) Sözleşme'nin amaçlarının gerçekleştirilmesi için gerekli olabilecek herhangi bir ek eylemi dikkate alacak ve üstlenecektir.

Taraflar Konferansı, Kimyasal Gözden Geçirme Komitesi olarak adlandırılan, bu Sözleşme ile komiteye verilen görevlerin yerine getirilmesi amacıyla bir alt organ oluşturmuştur. Bu doğrultuda:

- (a) Kimyasal Gözden Geçirme Komitesi üyeleri Taraflar Konferansı'na atanacaktır. Komite üyeliği, kimyasallar yönetiminde hükümetlerce belirlenmiş sınırlı sayıda uzmanları kapsayacaktır. Komite'nin üyeleri, gelişmiş ve gelişmekte olan Taraflar arasında dengeyi sağlayacak şekilde adil coğrafi dağılım esası ile atanacaktır;
- (b) Taraflar Konferansı, Komite'nin görev tanımını, organizasyon ve işleyişini kararlaştıracaktır ve
- (c) Komite tavsiyelerini oy birliği ile almak için her türlü çabayı gösterecektir. Oy birliği sağlanmasa için her türlü çaba harcanmış, yine de oybirliğine ulaşılamamışsa, bu tür tavsiyeler, son çare olarak mevcut ve oy kullanan üyelerin üçte iki çoğunluğuyla benimsenecektir.

Birleşmiş Milletler, onun uzmanlaşmış ajansları ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ile bu Sözleşme'ye Taraf olmayan herhangi bir Devlet, Taraflar Konferansı'nın toplantılarında gözlemci sıfatıyla temsil edilebilir. Bu Sözleşme kapsamındaki konularda yeterliliği olan, herhangi bir kurum veya kuruluş, ister ulusal veya uluslararası, isterse resmi veya sivil toplum kuruluşu olsun, Sekreteryaya'ya Taraflar Konferansı'nın bir toplantısında gözlemci sıfatıyla temsil edilmek istediğini iletmiş

ise, mevcut Tarafların en az üçte biri itiraz etmedikçe, kuruluşun talebi kabul edilebilir. Gözlemcilerin kabulü ve katılımı, Taraflar Konferansı'nca benimsenen usul kurallarına tabi olacaktır.

C.3.15. Sekretarya (Madde 19)

Bu Sözleşme ile bir Sekretarya kurulmuştur. Sekretarya'nın görevleri şunlar olacaktır:

- (a) Taraflar Konferansı ve alt organlarının toplantıları için düzenlemeler yapmak ve onlara talep edildiği şekilde hizmet sağlamak;
- (b) Taraflara, özellikle gelişmekte olan ve ekonomileri geçiş halindeki Taraflara, talepleri halinde, bu Sözleşme'nin uygulanmasında yardım sağlamak;
- (c) Diğer ilgili uluslararası organların sekretaryaları ile gerekli koordinasyonu sağlamak;
- (d) Taraflar Konferansı'nın genel rehberliğinde, kendi görevlerini etkin biçimde yerine getirebilmek için gerekli olabilecek idari ve akdi düzenlemeleri imzalamak; ve
- (e) Bu Sözleşme'de belirlenen diğer sekretarya görevlerini ve Taraflar Konferansı'nca belirlenebilecek bu tür diğer görevleri yerine getirmektir.

Sözleşme için sekretarya görevleri, UNEP İcra Direktörü ve FAO Genel Müdürü'nün aralarında kabul edeceği ve Taraflar Konferansı tarafından onaylanacak olan böyle düzenlemelere tabi olarak, UNEP'in İcra Direktörü ve FAO'nun Genel Müdürü'nün müşterek girişimi ile yürütülecektir. Taraflar Konferansı, Sekretarya'nın görevlerini istenilen şekilde yerine getirmediğini tespit ederse, Konferans'ta mevcut ve oy kullanan Tarafların dörtte üçlük çoğunluğu ile Sekretarya görevlerinin başka bir veya birden fazla yetkili uluslararası kuruluşa tevdi edilmesine karar verebilir.

C.3.16. Onaylama, kabul, tasdik veya katılım (Madde 25)

Bu Sözleşme, Devletlerin ve bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşlarının onay, kabul veya tasdikine tabi olacaktır. Sözleşme, Sözleşme'nin imzaya kapatıldığı tarihten sonraki günden itibaren, Devletlerin ve bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşlarının katılımına açık olacaktır. Onaylama, kabul, tasdik veya katılım belgeleri Saklayıcıya (Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri - Madde 29) tevdi edilecektir. Bu Sözleşme'ye Taraf olan herhangi bir bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşu, hiçbir üyesi Taraf olmasa dahi, Sözleşmeden kaynaklanan tüm yükümlülüklerle bağlantılı olacaktır. Bir ya da daha fazla üye Devleti bu Sözleşme'ye Taraf olan bu tür kuruluşların olması durumunda, kuruluş ve onun üye Devletleri Sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerinin performansı için sorumluluk paylaşımlarına karar vereceklerdir. Bu gibi durumlarda, kuruluş ve üye Devletleri Sözleşme'ye dayalı haklarını eşzamanlı kullanma yetkisine sahip olmayacaklardır. Bir bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşu, onay, kabul, tasdik veya katılım belgesinde bu Sözleşme kapsamındaki konulara ilişkin olarak kendi yetkisinin kapsamını bildirecektir. Bu gibi kuruluşlar, ayrıca yetkileri kapsamındaki ilgili herhangi bir değişiklik konusunda, Tarafları bu hususta bilgilendirecek olan, Saklayıcıya bilgi verecektir.

VI. TEHLİKELİ KİMYASALLAR VE PESTİSİTLERİN TİCARETİNDE BAZI ULUSAL UYGULAMALAR

Uluslararası Ticaretteki Kimyasallara ilişkin Bilgi Değişimi için Londra Rehberleri, Pestisitlerin Dağıtımını ve Kullanımına ilişkin Uluslararası Etik Kuralları ve Uluslararası Ticaretteki Bazı Tehlikeli Kimyasallar ve Pestisitler için Ön Bildirimli Kabul Usulüne İlişkin Rotterdam Sözleşmesi gibi uluslararası uygulamaların yanı sıra, bazı ülkeler de sınırları içinde ürettikleri kimyasallar ve pestisitlerin ihracatına ve dış ticaret kanalı ile ithal ettikleri tehlikeli maddelere yönelik olarak kendi ulusal mevzuatlarını uygulamaya koymuşlardır. Bundan sonraki bölümde, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, Çin Halk Cumhuriyeti ve Kanada'nın ilgili ulusal mevzuatlarına dair bilgilere ulaşılabilir.

A. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

Amerika Birleşik Devletleri, Rotterdam Sözleşmesi'ni, Sözleşme'nin imzaya açıldığı 11 Eylül 1998 tarihinde imzalamıştır. Ancak ABD, Rotterdam Sözleşmesi'ne Taraf ülkelerden biri değildir. ABD'de tarım kimyasalı üreticileri ihracat yapmak istediklerinde Federal İnsektisit, Fungisit ve Rodentisit Kanunu'na (FİFRK) uymak zorundadırlar [36].

FİFRK'nın amacı, pestisitlerin, dağıtımını, piyasaya arzı ve kullanımının federal olarak kontrolünü sağlamaktır. ABD'de kullanılan tüm pestisitler ABD Çevre Koruma Ajansı (ÇKA) tarafından ruhsatlandırılmaktadır. Bu ruhsatlandırma, belirli kriterlere göre, pestisitlerin çevreye olan olumsuz etkilerini önlemek için uygun biçimde etiketlenmelerini temin etmektedir. Ruhsatlandırılmış her bir pestisit kullanımının, etiketlerin üzerindeki kullanım talimatlarına uygun bir biçimde gerçekleştirilmesi gerekmektedir [37].

ABD’de pestisitlerin kontrolüne ilişkin ilk kanun 1910’da yasalaşmıştır. Bu kanun, tüketicileri etkisiz ürünlerden ve yanıltıcı veya aldatıcı etiketlerden korumayı amaçlamaktaydı. Federal İnsektisit, Fungisit ve Rodentisit Kanunu’na (FİFRK) 1947’de ilk kez yürürlüğe girdiğinde, ABD Tarım Departmanı tarafından koyulan pestisitlerin kaydı usullerini ve etiketleme hükümlerini içermekteydi. Bu kanun, öncelikli olarak pestisitlerin etkinliği ile ilgilenmekte ancak pestisitlerin kullanımını düzenlememekteydi [37].

FİFRK 1972’de ihtiyaçlara cevap veremediği gerekçesi ile yeniden ele alında ve Federal Çevresel Pestisit Kontrolü Kanunu (FÇPKK) tarafından değiştirilmiştir. Bu kanun 1972’den sonra bir çok kere değiştirilmiştir. Kanuna 1996’da Gıda Kalitesinin Korunması Kanunu (GKKK) dahil edilmiştir. Kanunun şuan için mevcut halinde, insan sağlığını ve çevreyi korumaya yönelik olarak pestisitlerin kullanımı ve piyasaya arzı için ÇKA yetkilendirilmiştir [37].

FİFRK, ÇKA’yı pestisitlerin piyasaya arzı ve kullanımı konusunda yetkili mercii olarak bildirmektedir. FÇPKK’nın değişiklikleri ile, ÇKA aşağıda sayılanlardan sorumlu tutulmuştur:

- (1) Kimyasal üreticilerinin kanıtlama yükümlülüğünün değiştirilmesi ile ruhsatlandırma usulünün güçlendirilmesi,*
- (2) Yasaklanmış ve ruhsatlandırılmamış ürünlere karşı uygunluk mecburiyeti,*
- (3) Temel yasada bulunan yasal boşlukların (düzenleyici çerçeve) bildirilmesi. [37]*

FİFRK, ithal edilen pestisitlerin de yerel ürünlerle aynı biçimde ruhsatlandırılması ve test edilmesine hükmetmektedir. İthal edilen pestisitler Birleşik Devletler’e girerken, FİFRK’nın 17’nci bölümüne istinaden Hazine Sekreteri ÇKA’ya bildirim yapmak ve isteğe göre örnekleri sağlamak zorundadır. Eğer bir ithalat FİFRK ile uyumsuzluk halinde ise, pestisit girişini engellenebilir ve Hazine Sekreteri alıcıya pestisit gelmesini reddedebilir. Alıcının, pestisit geri gönderilmesi konusunda pestisit ithalatının reddedildiğine dair bildirim aldığı tarihten itibaren 90 gün sonrasına kadar başarısızlık yaşaması halinde, o pestisit imha edilecektir. Alıcı, ithalatı reddedilen pestisit depolanması, nakliyesi ve işçilik masraflarını da ödemekle sorumludur [37].

Pestisit ihraç edenler, ancak, FİFRK'nın büyük bir bölümünün dışında tutulmuşlardır. İhraç edilen pestisitlerin üreticileri FİFRK'da yer alan, pestisitlerin güvenli depolanması, bertarafı, elleçlenmesi ve taşınımına yönelik hükümlerinden kaynaklanan sorumlulukların yerine getirilmesi için ilgili kayıt tutma ve etiketleme ile veri gereklilikleri gibi özel uygulamalarını sürdürmekle yükümlüdürler. Buna ek olarak, bir pestisitinin Birleşik Devletlerde ruhsatlı olmaması halinde, ihracatı gerçekleştirecek olan kişi/firma, ürünü kargoya vermeden önce ithalatçı tarafı bu pestisitinin ABD'de ruhsatlı (izinli) olmadığına dair bir bildirim ile uyararak zorundadır [37].

B. AVRUPA BİRLİĞİ

Avrupa Birliği'ndeki tehlikeli kimyasalların uluslararası ticaretine ilişkin yasal düzenlemeler Rotterdam Sözleşmesi'ne dayanmaktadır. Rotterdam Sözleşmesi'nin 24 Şubat 2004 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmesi ile Avrupa Birliği (AB) de söz konusu Sözleşme'ye Taraf olmuştur. AB'de, Rotterdam Sözleşme'nin uygulama mevzuatı 17 Haziran 2008 tarihli ve 689/2008/EC sayılı "Tehlikeli Kimyasalların İhracatına ve İthalatına" ilişkin Avrupa Parlamentosu ve Konsey Tüzüğüdür.

Bu Tüzük, insan sağlığı ve çevre üzerindeki etkileri nedeniyle AB'de yasaklanan veya büyük ölçüde kısıtlanan kimyasalların üçüncü ülkelere ihracatında ortak bir bilgi ve bildirim sistemi kurmaktadır. 689/2008 sayılı Tüzük:

(a) Bazı Tehlikeli Kimyasalların ve Pestisitlerin Uluslararası Ticaretinde Uygulanacak Ön Bildirimli Kabul Usulüne İlişkin Rotterdam Sözleşmesini uygulamayı;

(b) İnsan sağlığını ve çevreyi potansiyel zararlardan korumak üzere tehlikeli kimyasalların uluslararası hareketlerinde işbirliği çabalarını ve sorumluluk paylaşımını geliştirmeyi;

(c) Bu tür maddelerin çevresel etkilerine dikkat edilerek kullanımına yardımcı olmayı

amaçlamaktadır [83].

Bu amaçlar, bu tür kimyasalların özellikleri hakkında bilgi paylaşımının kolaylaştırılması, bunların ithalat ve ihracatları hakkında AB içinde bir karar alma süreci oluşturulması ve Tarafların ve uygun olan hallerde diğer ülkelerin kararlardan haberdar edilmesiyle gerçekleştirilmektedir.

Bu Tüzüğün bir amacı da, “*insana veya çevreye tehlike arz eden kimyasalların AB’de piyasaya arz edildiklerinde sınıflandırılmaları, ambalajlanmaları ve etiketlenmeleri hakkındaki hükümlerin, tüm bu kimyasalların AB üyesi Devletlerden diğer Taraflara veya diğer ülkelere ihraç edilmelerine yönelik olarak da, diğer Tarafların veya ülkelerin getirdiği özel şartlarla çatışmadıkları sürece, uygulanmalarını sağlamaktır*” [83].

Söz konusu Tüzük:

- (a) *Rotterdam Sözleşmesi çerçevesinde ön bildirimli kabul prosedürlerine tabi belirli tehlikeli kimyasallara;*
- (b) *Topluluk içinde veya bir Üye Devlette yasaklanan veya ciddi kısıtlamalara tabi belirli tehlikeli kimyasallara ve*
- (c) *Sınıflandırma, ambalajlama ve etiketlenmeleri ilgili olduğu durumlarda tüm kimyasallar ihracatında uygulanmaktadır* [83].

689/2008 sayılı Tüzük, insan sağlığı ve çevrenin korunmasını yüksek bir düzeyde temin etmek için yasallaşmıştı ve bu nedenle bazı yönlerden Rotterdam Sözleşmesi’nin hükümlerinden daha ötede bir mevzuat halindedir.

Örneğin, Tüzük ihracat bildirim ve tam izine ilişkin gereklilikleri sadece Sözleşmeye Taraf olanlara değil tüm dünya ülkelerine yansıtmaktadır.

Ayrıca, Tüzüğün kapsamı, Rotterdam Sözleşmesi kapsamında bulunan yasaklanmış veya büyük ölçüde kısıtlanmış kimyasallarla sınırlandırılmamıştır ve Sözleşme’nin gerekliliklerinden bağımsız olarak AB seviyesinde yasaklanmış veya büyük ölçüde kısıtlanmış olan kimyasalları da kapsamaktadır. Tüzük bu yetki ise Rotterdam Sözleşmesi’nin 15’nci Maddesinin 4’üncü paragrafı olan “*Bu Sözleşme’deki hiç bir hüküm, Tarafların, Sözleşme’de belirtilen hükümlerden daha katı şekilde çevre ve*

insan sağlığını koruyan, bu Sözleşme hükümleri ile uyumluluğu ve uluslararası hukukla uygunluğu sağlayan önlemleri alma haklarını kısıtlama şeklinde yorumlanmayacaktır.” hükmünden almaktadır. Tüzük’teki bazı kimyasallar belki Sözleşme’nin 5’nci Maddesi gereği yapılacak olan ÖBK bildirim için gerekli vasıflara haiz olmayabilirler ancak AB’nin yüksek seviyede korumayı teminen ithalatçı ülkeleri uyardığı kısıtlamalar Tüzük’te yer almaktadır [83].

AB’den ihraç edilmekte olan ve ihracat bildirimine tabi olan tehlikeli kimyasalların sayısını artırmak için, Rotterdam Sözleşmesi’nde yer alan iki farklı kategori kendi içlerinde de iki kategoriye ayrılmıştır. Sözleşme’de yer alan pestisit kategorisi (1) tarımsal amaçlı olan ve (2) tarımsal amaçlı olmayan pestisitler olmak üzere ikiye, ve sanayi kimyasalları ise (1) profesyonel kullanıma uygun ve (2) tüketici kullanımına uygun sanayi kimyasalları olmak üzere yine ikiye ayrılmıştır [83].

Avrupa Komisyonu’nun (AK) Tüketici Ürünleri Güvenliği ve Kalitesi (TÜGK) Birimi, EDEXIM (European Database of **EX**port and **IM**port of certain dangerous chemicals) yani “Bazı Tehlikeli Kimyasalların İthalatı ve İhracatı için Avrupa Veritabanı”nı geliştirmiştir. Bu veritabanının kuruluş amacı, 689/2008 sayılı Tüzük altında kısıtlanmış olan kimyasalların ithalat/ihracat kayıtlarını tutmak ve gümrüklerdeki işlemleri kolaylaştırmaktır [83, 105].

EDEXIM’in ihracatçılar için geliştirilmiş versiyonu, ihracatçılara Tüzüğün Ek’inde listelenmiş kimyasallar için planlanmış ihracatların doğrudan çevrim-içi bildirim kolaylığı sağlamaktadır. İhracatçıların bu sistemden faydalanmaları için, kendi ülke UYM’sine kullanıcı adı ve şifre için talepte bulunmaları gerekmektedir [105].

AB üye devletlerinin birçoğu, gümrüklerdeki kontrollerin önemli olduğunu ve ülke UYM’leri ile gümrük görevlileri arasındaki düzenli bilgi alışverişinin kolaylaştırılmasının ve daha sağlam işbirliğinin sağlanmasının gerektiğini düşünmektedir. EDEXIM’in bu nedenle geliştirilmiş olan gümrük versiyonu sayesinde, ihracatçılar tarafından doldurulan ihracat bildirim formu vasıtası ile yapılan ihracat bildirimleri ve açık izin taleplerine, gümrük görevlileri rahat bir biçimde ulaşabilmektedir [105].

C. ÇİN HALK CUMHURİYETİ

Çin Halk Cumhuriyeti, Rotterdam Sözleşmesi'ni 24 Ağustos 1999 tarihinde imzalamış ve Sözleşme'ye 22 Mart 2005 tarihin de ise Taraf olmuştur [84]. Çin Halk Cumhuriyeti, tehlikeli kimyasal ve pestisitlerin ithalatı ve ihracatında ulusal mevzuatı olan “Kimyasalların İlk İthalatı ve Toksik Kimyasalların İthalatı ve İhracatına İlişkin Çevresel Yönetim” Tüzüğü'nü uygulamaktadır. Rotterdam Sözleşmesi'ne Taraf olmasına rağmen, söz konusu Tüzük, Londra Rehberlerinin uygulanmasına yönelik yasalaşmıştır. Tüzük, Çin Ulusal Çevre Koruma Ajansı (ÇUÇKA) ile Dış Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Bakanlığı önderliğinde ve Gümrükler Genel İdaresi iştiraki ile 1 Mayıs 1994te yürürlüğe girmiştir [85].

Bu Tüzüğün amacı, insan sağlığı ve ekolojik çevreyi korumak, kimyasalların ilk ihracatı ve toksik kimyasalların ithalat ve ihracatlarına ilişkin çevresel yönetimi geliştirmek ve “1989'da değiştirilmiş olan Uluslararası Ticaretteki Kimyasallara dair Bilgi Alışverişi için Londra Rehberlerinin” uygulamaktır [85].

Tüzüğün kapsamında “Çin Halk Cumhuriyetinde Yasaklanmış veya Büyük Ölçüde Kısıtlanmış olan Toksik Kimyasallar Listesi”nde bulunan kimyasallar yer almaktadır. Çin Ulusal Çevre Koruma Ajansı (ÇUÇKA), birleşik çevresel denetimler ve toksik kimyasalların ithalatı ve ihracatının yanı sıra kimyasalların ilk ithalatlarının yönetimi hususlarında yetkili mercii olarak belirlenmiştir. ÇUÇKA ayrıca, Londra Rehberleri'nde atıf yapılan Ön Bildirimli Kabul (ÖBK) usulünün uygulanmasından da sorumludur. Tanımlanan ÖBK usulüne, Çin'de yasaklanan veya büyük ölçüde kısıtlanan toksik kimyasalların listesinin hazırlanması, bu listedeki toksik kimyasalların ithalat ve ihracatının değerlendirilmesi ve onaylanması, “Kimyasalların İthalatı ve İhracatına İlişkin Çevresel Yönetim Kayıt Lisansları”nın hazırlanması ve imzalanması ile kimyasalların ilk ithalatına ilişkin “Çevresel Yönetim yetki Bildirimi” de dâhil edilmiştir [85].

Çin Halk Cumhuriyeti Gümrükleri, ÇUÇKA tarafından hazırlanan ve imzalanan Çevresel Yönetim Yetki Bildirimine uygun olarak listeye dâhil edilmiş toksik kimyasalların ithalatı veya ihracatını incelemektedir. Dış Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Bakanlığı, işlevlerini ve ÇUÇKA ile işbirliğini yerine getirirken,

kimyasalların ilk ithalatı ve toksik kimyasalların ithalat veya ihracatlarına ilişkin çevresel yönetim kayıtları için uygulama metotlarına dair ilgili kapsamı incelemekte ve “Çin Halk Cumhuriyetinde Yasaklanmış veya Büyük Ölçüde Kısıtlanmış olan Toksik Kimyasallar Listesi”ni halka duyurmaktadır [85].

ÇUÇKA, Toksik Kimyasalların Değerlendirilmesi için Devlet Komitesi’ni kurmuştur. Bu Komite, kimyasalların ithalatı ve ihracatına ilişkin çevresel yönetime dair kayıt uygulamalarını incelenmesine yönelik tüm işlerden sorumludur. Komite ayrıca, Tüzüğün uygulanmasına yönelik olarak teknik konularda ÇUÇKA’ya danışmanlık yapmakta ve önerilerini dile getirmektedir. Komite, yöneticilerden ve çevresel koruma, halk sağlığı, tarım, kimyasal sanayi, dış ticaret, teknik uzmanlar, piyasa denetimi, gümrükler ve ilgili diğer alanlardaki teknik uzmanlardan oluşturulmuştur [85].

Çeşitli düzeylerdeki çevresel koruma yetkili yerel yönetim departmanları, Tüzüğe uygun olarak, çevresel denetimler ve kimyasalların ilk ithalatı ve toksik kimyasalların ithalat veya ihracatlarına ilişkin çevresel yönetimini gerçekleştirmektedir [85].

Çin’de ruhsatlandırılmamış kimyasalları Çin’e ihraç etmek isteyenlerin ÇUÇKA’ya Kimyasalların İlk İthalatına ilişkin Çevresel Yönetim Kaydına başvurmaları, Kimyasalların İlk İthalatına ilişkin Çevresel Yönetim Kaydı Başvuru Formunu doldurmaları ve ihraç edecekleri kimyasalları testlerden geçirilmesi için 250 gr’dan az olmayacak biçimde örnekleri temin etmeleri gerekmektedir [85].

ÇUÇKA, kimyasalların ilk ithalatına ilişkin çevresel yönetim kaydı için bir başvuruyu değerlendirirken ve onaylarken, eğer başvuru hükümlere uygunsuzsa, kaydı onaylar ve kimyasalların ithalatına izin veren Kayıt Ruhsatını işleme koyar. Tam tersi bir durumda ise, kayıt onaylanmaz ve başvurunun hükümlere uygunluğu sağlanmadıkça ithalat için ruhsat verilmez. Hükümlere uygun olarak verilen bir ruhsatın geçerlilik süresi ise beş yıldır [85].

Listeye dahil edilmiş olan sanayi kimyasalları veya pestisitlere ilişkin olarak, Çin’e ihracat yapan dış kaynaklı şirketler veya yan kuruluşları, veya dış ülkelere ithalat

yapmak isteyen yerli firmalar, toksik kimyasalların ithalatına dair çevresel yönetim ruhsatı için ÇUÇKA'ya önceden başvurmak zorundadırlar. Kimyasalların İthalatı/İhracatına ilişkin Çevresel Yönetim Kayıt Ruhsatı ve Toksik Kimyasalların İthalatına (İhracatına) ilişkin Çevresel Yönetim Yetki Bildirimi onaylanmalarının ardından işleme koyulmaktadır. Yetki bildirimi, listede bulunan kimyasalların her ithalatı/ihracatı sırasında işleme koyulmaktadır [85].

Listede yer alan kimyasalları ihraç etmek isteyenlerin, Toksik Kimyasalların İhracatına ilişkin Çevresel Yönetim Ruhsatı için ÇUÇKA'ya başvurmaları gerekmektedir. ÇUÇKA, başvuruyu kabul ettikten sonra, ithalatçı ülkenin yetkili birimine gelecekte yapılması muhtemel ihracat için bildirimde bulunmaktadır. İthalatçı ülkenin yetkili birimi tarafından kimyasalın kabulüne ilişkin geri bir bildirim alındığında, ÇUÇKA toksik kimyasalı ihraç etmek isteyen başvurusunu onaylamakta ve o kimyasalın ihracatına izin vermektedir. İthalatçı ülkenin yetkili birimi tarafından o kimyasalın reddine dair bir bildirim alındığında ise ÇUÇKA başvuruyu onaylamamaktadır [85].

Yukarıda detaylandırılan usullere aykırı (yasadışı) olarak Çin Gümrüklerine kadar getirilen toksik bir kimyasalın geri gönderilme ve/veya bertarafına ilişkin olabilecek bütün masrafların gümrüklere o kimyasalı getiren (ithalatı gerçekleştiren) kişiler veya şirketlerce karşılanması gerekmektedir [85].

D. İSVİÇRE

İsviçre, Rotterdam Sözleşmesi'ni 11 Eylül 1998 tarihinde imzalamış ve Sözleşme'ye 10 Ocak 2002 tarihin de ise Taraf olmuştur [84]. İsviçre Rotterdam Sözleşmesi'ni "Bazı Tehlikeli Kimyasallar ve Pestisitlerin Uluslararası Ticaretinde Ön Bildirimli Kabul Usulüne Dair Rotterdam Sözleşmesine İlişkin Kanun (ÖBK Kanunu)" ile uygulamaktadır. Sözleşmeyi uygulamayı teminen "Çevre Federal Bürosu" (ÇFB) ve "Gümrük Büroları", Ulusal Yetkili Merciler olarak seçilmişlerdir [86].

ÖBK Kanunu, ÇFB tarafından, Tarım için Federal Büro, Halk Sağlığı Federal Bürosu ve Devlet Ekonomik İşler Sekreteryası'nın katkıları ile hazırlanarak Federal Konseyin Kararı ile 1 Ocak 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir [86].

Söz konusu kanun Rotterdam Sözleşmesi hükümlerine ve anahtar ögelerine yakın tutularak hayata geçirilmiştir. Kanun temelde iki bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümü ihracatçılar ve ithalatçıların uygulamak zorunda oldukları hükümler ve yükümlülükler ile ilgili iken, ikinci bölüm ise Federal Ajansların yükümlülüklerine değinmektedir [86].

Kanuna göre, bir ihracatçı Rotterdam Sözleşmesi kapsamında olan kimyasal(lar)ı ihraç etmek istemesi halinde, ihracat kısıtlamalarının farkında olmalı ve gereken bilgileri temin etmelidir. Kanunun Ek 2'sinde listelenmiş olan bir maddeyi veya müstahzarı ihraç etmek isteyen kişi, Dünya Gümrük Örgütü (DGÖ) tarafından yayımlanmış olan 6 haneli Uyumu Sağlanmış (Armonize) Sistem Gümrük Kodlarını temin etmek zorundadır [86].

Kanun kapsamında kimyasallardan ve pestisitlerden sorumlu Ulusal Yetkili Mercii olarak belirlenmiş ÇFB, bir yandan Rotterdam Sözleşmesi'nden etkilenen Federal Ajanslarla olan koordinasyonu sağlarken, diğer yandan da nihai düzenleyici işlemlerin Sözleşme Sekreteryasına bildirilmesinden ve Sözleşmeye taraf diğer ülkelerin UYM'lerine ihracat bildirimini yapmakla sorumludur[86].

Gümrük Büroları (GB), ÇFB'nin rastgele denetleme talebine uygun olarak, ithal veya ihraç edilmek istenen maddelerin ve müstahzarların Kanunun ilgili hükümlerine uygunluğunu denetlemektedirler. Uygunsuz veya şüpheli olan durumlarda, GB'ler madde ve müstahzarların ihracatını ve ithalatını askıya almakla sorumludurlar. Böyle durumlarda GB'ler, ÇFB'nin gerekli araştırmaları yapması ve önlemleri alması için bilgilendirmektedir [86].

Ayrıca söz konusu kanun iki adet Ek içermektedir. Birinci Ek'te İsviçre'de yasaklamış veya büyük ölçüde kısıtlanmış olan kimyasalların ve pestisitlerin listesi yer almaktadır. İkinci Ek'te ise Rotterdam Sözleşmesi'nin Ek III'ünde listelenmiş

olan maddeler yer almaktadır. ÇFB, bu Ekleri tadil etmekle ve Eklerdeki bu düzenlemeleri ilgili ajanslara bildirmekle sorumludur [86].

Bu sebeplerle, söz konusu kanun, ihracatçılara büyük sorumluluklar getirmektedir. İsviçre’de ihracat ve gümrük kontrolleri büyük bir oranda otomatik olarak yapılmaktadır [86].

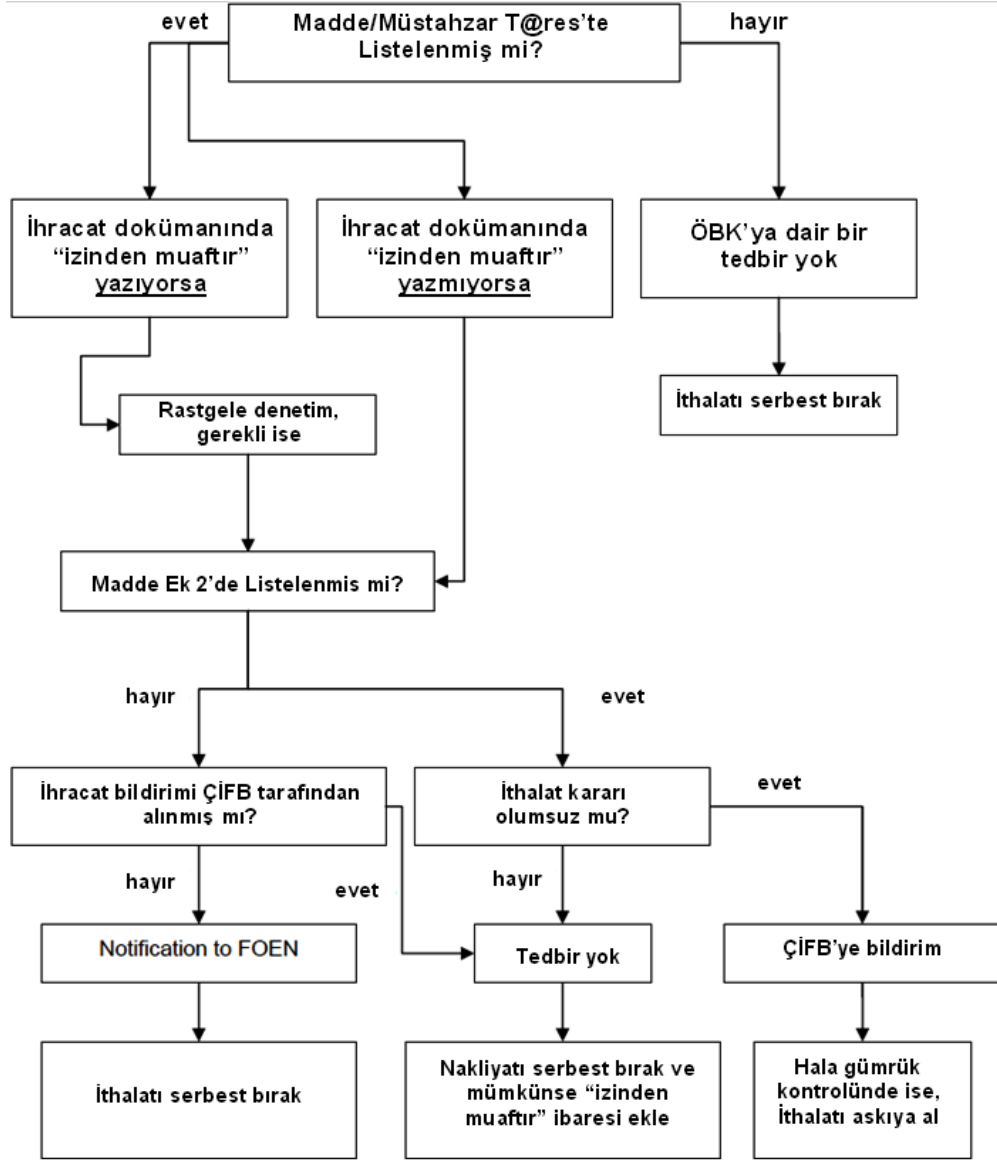
Bu kanunun yürürlüğe girmesinden önce, İsviçre Kimya Sanayicileri, İsviçre Kimyasallar Derneği vasıtası ile yasaklanmış veya büyük ölçüde kısıtlanmış olan kimyasalların ilk ihracatı sırasında ithalatçı ülkeye gönüllü olarak ihracat bildirimini yapmaktaydı [86].

İsviçre sınırlarında çalışmakta olan gümrük görevlileri kanunun hükümlerinin tam olarak uygulanabilmesini teminen İsviçre Çalışma Tarife Veritabanı “T@res” adında bir yazılım kullanmaktadırlar. ÖBK Kanunu kapsamında olan tüm maddeler bu veritabanına işlenmiş bulunmaktadır [86].

Sınırlardaki yürürlüğün hızlandırılması için, Federal Gümrükler Bürosu, ÖBK Kanunu’nun ve Rotterdam Sözleşmesi’nin yükümlülüklerinin gümrük görevlilerine açıklanması ile ilgili idari usulleri uygulamaktadır. Gümrük görevlilerinin, İsviçre Çalışma Tarife Veritabanı T@res’e kimyasalın ismini, Kimyasal Kayıt Servis (KKS) veya tarife numarasını girmeleri halinde, maddenin ÖBK Kanunu’nun Ek 2’inde listelenip listelenmediğini ve böylece İsviçre’de yasaklı veya büyük ölçüde kısıtla olup olmadığını görebilmektedirler [86].

ÇFB, aldığı ihracat bildirimlerini gümrüklere düzenli olarak göndermektedir. Böylece, gümrük görevlileri İsviçre gümrüklerine gelen maddelerin ÖBK Kanunu’na göre uygun olup olmadığını tespit edebilmektedirler. Tam tersi bir durumda, gümrükler bir form doldurarak ÇFB’yi gereğince uyarmaktadırlar [86].

Bu paragrafın devamında bulunan şekil (Şekil 6.1) İsviçre’deki işleyişe göre kimyasalların ithalatı ve ihracatına yönelik alınan kararlara dair usulleri temsil etmektedir.

Şekil 6.1. Kimyasalların İthalatı ve İhracatına Yönelik Alınan Kararlara Dair Usul (İsviçre) [86]

E. KANADA

Kanada, Rotterdam Sözleşmesi'ne 26 Ağustos 2002 tarihinde Taraf olmuştur [84]. Kanada, tehlikeli kimyasalların ve pestisitlerin ithalatı ve ihracatına ilişkin olarak iki ayrı ulusal mevzuatı uygulamaktadır. Bunlar; *Haşere Kontrol Ürünleri Kanunu (HKÜK)* ve *buna bağlı Tüzükler* ile *Kanada Çevre Koruma Kanunu'dur (KÇKK)*[87].

Kanada tarafından 31 Ağustos 1990 tarihinde yayımlanan zabıta iki önemli konu gündeme getirilmiştir. Bunlar:

(1) Üretilmiş maddelerin ihracatı amacı ile, ruhsatlandırılmamış pestisitlerin ithalatına yönelik olarak hiçbir yasal hüküm bulunmamaktadır. Bu durum, Kanada'daki üreticiler için rekabette bir dezavantaj yaratmaktadır.

(2) Diğer ülkelerdeki tohum ithalatçıları, kendi ülkelerinde ruhsatlandırılmış olan pestisit ürünleri yardımı ile yetiştirilmiş tahılları talep etmektedirler. Kanada'nın katı ruhsatlandırma şartları ve ihracatçıların ruhsatlandırılmamış ürünlerle yetiştirilen tahılları kullanamamaları, Kanada tahıl sanayisine olumsuz etkide bulunmaktadır.[87]

Yukarıdaki değerlendirmeleri dikkate alarak ve Pestisit Ruhsatlandırma Gözden Geçirme Önerilerini takip ederek, Kanada, üretim ve ihracat için ithal edilen pestisitlere ilişkin problemlerin çözümü gerekçesi ile bir program geliştirmeyi uygun bulmuştu. Bu adımlar ayrıca, ihracat amaçlı tahıl üretimi konusuna da değinmekteydi [87].

HKÜK ve buna bağlı Tüzükler, pestisitlerin ihracatına yönelik detaylı yönetim kurallarına sahip değildir. Ancak, HKÜK'ün ilgili bölümleri pestisitlerin ihracatına ilişkin önemli etkiye sahiptir ve ihracat rehberleri temelinde hazırlanmıştır [87].

HKÜK'ün 6'ncı bölümünde; *“Kanada'da kullanılan, satılan veya Kanada'ya ithal edilen veya Kanada'da diğer kontrol ürünleri içinde kullanılan tüm kontrol ürünü, Tüzüklere uygun olarak ruhsatlandırılmalıdır”* ibaresi yer almaktadır [87].

Kanada'da ihracat için formüle edilmiş ve üretilmiş bir ürünün ruhsatlandırılması gerekmemektedir ve böyle bir ürün olağan ruhsatlandırma değerlendirmesinden geçmemektedir. Ancak, eğer ürünün üretimi ve formüle edilmesi için aktif bir madde ithal ediliyorsa, bu aktif maddenin Kanada'da ruhsatlandırılmış olması gerekmektedir. Ülke içi kullanım ve ihracat için üretilmiş tüm maddeler, HKÜK ve buna bağlı Tüzüklerdeki hükümlere uygun olarak ruhsatlandırılmalı ve etiketlenmelidir [87].

Bir pestisitinin kullanımı insan sağlığı veya çevre için kabul edilemez bir risk taşıyor ise, HKÜK'e göre bu pestisitinin ruhsatlandırılmasına yönelik bir talep reddedilmektedir. Ayrıca, piyasaya arz edilen bir pestisite ilişkin sağlıksal ve çevresel problemlere maruz kalınması durumunda, bu pestisitinin ruhsatı iptal edilebilmektedir. İptal işlemi, pestisitinin ithalatını, üretimini ve piyasaya arzını kapsayabilir [87].

İhracat amacına yönelik olarak, pestisitlerin ruhsatlandırılmaları reddedilmekte veya iptal yolu ile ruhsatı kaldırılmaktadır. İnsan sağlığı ve/veya çevresel sebeplere yönelik olarak, pestisitler KÇKK'da (a) "yasaklanmış veya kısıtlanmış maddeler" ve BMGTÖ Pestisitlerin Dağıtımı ve Kullanımına İlişkin Uluslararası Etik Kurallarında (b) "büyük ölçüde kısıtlanmış pestisitler" olarak listelenmiştir [87].

KÇKK'ya göre, kullanımı Kanada'da yasaklanmış herhangi bir toksik madde hiçbir kimse tarafından ihraç edilememektedir. Ayrıca, Parlamento Yasası ile kullanımı kısıtlanmış olan bir maddeyi ihraç etmek talebinde bulunan bir kimse ithalatçı ülkenin Çevre Bakanlığı veya uygun merciine bu talebini bildirmek zorundadır [87].

İnsan sağlığı ve/veya çevresel nedenlerle HKÜK altında değerlendirilen bir düzenleyici eyleme tabi pestisitlerin dahil olduğu toksik maddelere yönelik olarak KÇKK kapsamında yer alan iki liste bulunmaktadır;

(1) HKÜK kapsamında ruhsatlandırma durumu iptal edilmiş pestisitlerin dahil edildiği ve diğer kullanım yolları Kanada tarafından reddedilmiş lan kimyasalların yer aldığı "Yasaklanmış Maddeler Listesi". KÇKK hükümlerine tabi olarak, bu listede yasaklı olarak yer alan pestisit ihtiva eden ürünlerin ihracatı yasaklanmıştır.

(2) HKÜK kapsamında, kullanımı iptal edilmiş, piyasadan çekilmiş veya ruhsatı geri alınmış olan pestisitlerin yer aldığı "İhracat Bildirimine tabi Toksik Maddeler Listesi". Bu liste ayrıca, pestisit olarak kullanımı iptal edilmiş ancak diğer kullanım yolları Kanada'da yasaklanmamış maddeleri de kapsamaktadır.[87]

İnsan sağlığı ve çevrenin korunmasına yönelik olarak tehlikeli olarak listelenmiş olan maddelerin ihracatına ilişkin olarak Kanada 2 Aralık 1992 tarihli resmi gazetesi 2'nci

bölümünde yayımlanmış olan “*Toksik Maddeler İhracat Bildirimi Tüzüğü*” uygulanmaktadır. Bu Tüzüğün uygulamasından ise Kanada Çevre Bakanlığı Ticari Kimyasalların Değerlendirilmesi Bölümü sorumludur [87].

VII. DEĞERLENDİRME VE TARTIŞMA

Tezin bu bölümünde, özellikle Rotterdam Sözleşmesi olmak üzere uluslararası uygulamaların olumlu ve olumsuz yönlerine, hangi konularda eksik kaldıkları ve hangi durumlarda problemlere cevap veremediklerine, Türkiye'nin tehlikeli kimyasalların uluslararası ticareti yönünden mevcut durumuna değinilecektir.

A. ÖN BİLDİRİMLİ KABUL USULÜ YASAL OLARAK BAĞLAYICI OLURSA FARK YARATABİLİR Mİ?

Yıllar süren hazırlık ve düzenlemelerden sonra Rotterdam Sözleşmesine dair yapılan müzakereler sonucu gönüllü bir ÖBK sistemi çıkartılmıştı. 1991'in sonunda altı kimyasalla başlayan bu durum, 1997 yılında ÖBK'nın otuz sekiz kimyasal ve pestisit kapsaması ile sonuçlanmıştı [70]. 1996'da, Belirlenmiş Ulusal Mercileri vasıtasıyla 143 ülke ÖBK usulüne katıldı [3]. O tarihte, ÖBK usulüne ilişkin tek bir ihracata yönelik olarak muhalefet rapor edilmemiştir [3]. Bunun yanında, kimyasal sektöründeki en önemli aktörler bile ÖBK usulüne riayet etmekteydiler. Bu başarı, BMGTÖ Etik Kurallarına riayet eden ulusal kuruluşlar ve üyeleri gibi anahtar örgütlerin üyelik koşullarına bağlı olarak yakalanmıştı [3]. Buna ek olarak, Avrupa Birliği (büyük kimyasal ihracatçılarından), 2455/92/EEC sayılı Tüzüğü yürürlüğe koyarak üye devletleri tarafından ÖBK usulünü uygulanmasını zorunlu hale getirdi [70].

Tam manasıyla, ihracatçıların tutumlarını etkileyen gönüllü ÖBK sistemi başarılı olmuştur. Ancak ÖBK sisteminin başarısı, temel amacı olan “bilimsel, teknik, ekonomik ve yasal bilgilerin alışverişi yoluyla kimyasalların çevre ile uyumlu yönetiminin iyileştirilmesi” ile ilişkisinin analiz edilmesiyle ortaya çıkarılmalıdır [6]. Bu bağlamda, asıl soru gönüllü ÖBK usulünün gelişmekte olan ülkelerin kimyasal ve

pestisitlerin tehlikelerini güvenli bir biçimde yönetimi için kapasitelerini geliştirip geliştirmemesidir.

A.1. Gönüllü ÖBK Sisteminin Başarı ve Başarısızlıkları

BMGTÖ ve BMÇP'nin müştereken uyguladığı gönüllü ÖBK sisteminden bu yana, bu iki örgüt, gelişmekte olan ülkelerdeki kimyasalların çevre ile duyarlı yönetimine ilişkin kaydettikleri ilerlemeye yönelik çok güvenilir bilgileri ellerinde tutmaktadırlar. BMGTÖ ve BMÇP'nin uygulamaya yönelik incelemelerine bakıldığında, kapasite geliştirmeye yönelik başarıların çok mütevazı kaldığı görülmektedir. Etik Kuralları'nın uygulanmasındaki mevcut duruma yönelik olarak 1993'te gerçekleştirilen bir araştırma, BMGTÖ, Asya ve Pasifik bölgelerindeki ülkelerin Etik Kurallarına uyum konusunda gözle görülür bir ilerleme kaydetmelerine rağmen, “özellikle Afrika ve Latin Amerika bölgelerindeki bir çok ülkede pestisitlerin yönetimi ve kontrolüne yönelik yasal düzenlemelerin, bazı alanlarda ciddi yetersizliklerinin devam ettiğini” vurgulamıştır [5]. Buna ek olarak, bu araştırma, gelişmekte olan ülkelerdeki personelin deney verilerini değerlendirmeleri ve yorumlamaları konusunda, pestisit ihraç eden ülkeler ve uluslararası örgütler tarafından sağlanan yardımların yetersiz olduğunu ortaya koymuştur [3].

HMK 1, gelişmekte olan ülkelerin ÖBK usulünü uygulamaları ve ÖBK'ya ilişkin karar verme mekanizmalarını yetersiz olduğunu kabul etmiştir. Bu konu hakkında bir notta, BMGTÖ/BMÇP Sekreteryası, bu usulün bazı kimyasalların ithalatına yönelik olarak karar vermekte yeterli kaynakları bulunmayan ülkelere yardımcı olarak belirlendiğini söylerken, “ÖBK'ya ilişkin karar verme mekanizmalarına yönelik olarak ne bilgi ve ne de teknik beceriye dair yeterli kurumsal ve finansal kapasiteye sahip olmayan ülkelerin UYM'lerinin sorumluluklarını yerine getirmelerinde sorunlar yaşadığını” da belirtmişti [88]. Sekreteryaya ayrıca, “ÖBK usulüne katılım ile ortaya çıkan yükün, hâlihazırda kendi olağan iş yükü programları ile görevlendirilen UYM'lere kabul edilemez ilave bir iş yükü getirdiğini de” söylemişti [3]. Ayrıca, “birçok ülkenin, pestisitlerin kullanımının ulusal koşulları ile ilgili karar vermeye yönelik olarak gerekli olan yerel verilerin eksikliğinin olduğu ve buna, ülkedeki

sağlıksal ve çevresel etkileri, kimyasal tiplerini ve miktarlarını ile kullanımını, maruziyet ve buna benzer birçok veriyi kapsadığı” da belirtilmişti [3].

Sekretarya Rotterdam Sözleşmesi müzakerelerinin başlangıcında, çoğu gelişmekte olan ülkelerin tehlikeli kimyasalların yönetimi ve daha önemlisi ÖBK sistemi yolu ile alınan verilerin analiz edilmesi konusunda hala yetersiz olduklarını ifade etmişti. Ancak, böyle bir değişimin gerçekleşmemesi için hiçbir neden bulunmamaktaydı. Bu sebeple, ÖBK usulü yalnızca böyle bir zeminde başarılı olmuştur [3].

A.2. Fark Yaratmak için Donatılmamış Rotterdam Sözleşmesi

Gönüllü ÖBK usulü tarafından gerçekleştirilen ilerlemenin analizi, yasal olarak bağlayıcı ÖBK usulünün, küresel olarak tehlikeli kimyasalların güvenli yönetimine dair kayda değer bir adım olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusunda kritik bir soruyu gündeme getirmektedir [3]. Bu konu hakkında iki farklı durum karşımıza çıkmaktadır. İlki, ÖBK usulünün geliştirilip geliştirilemeyeceğine ilişkin olarak, gönüllü sistemdeki çeşitli yetersizliklere Rotterdam Sözleşmesi'nin hitap edip edemeyeceğidir. İkincisi ise, ÖBK usulünün kendi başına tehlikeli kimyasallardan çevrenin ve insan sağlığının korunmasında anlamlı olup olmayacağı veya Rotterdam Sözleşmendeki kimyasallar yönetimine ilişkin geniş ölçekli bir çerçevenin yokluğunun Sözleşme'yi neredeyse anlamsız hale getirip getirmeyeceğidir [3].

A.2.1. Bağlayıcı ÖBK Usulü, Gönüllü olandan daha iyi midir?

Zorunlu katkıya dayanan finansal bir mekanizmanın yaratılmasında, bağlayıcı ÖBK'nın gönüllü bir sistemden daha başarılı olacağı açıktır [70]. Buna rağmen, finansal bir mekanizmadan vazgeçilmiş ve hatta bu konunun gelecekte Sözleşme'nin metnine dahil edilmeyeceği öngörülmüştür [7]. Gönüllü ÖBK gibi, kapasite geliştirme aktiviteleri bağlayıcı bire hükmün veya fonun eksikliğinde gerçekleştirilebilir [3, 70]. Ancak, gönüllü ÖBK tarafından, tehlikeli kimyasalların güvenli yönetimine dair gelişmekte olan ülkelerin kapasitelerini geliştirmeye yönelik

yetersiz ilerleme için, tehlikeli atıklara ilişkin Basel Sözleşmesi ile ilgili gönüllü fonların kullanımı yoluyla çıkarılan dersler kanıt olarak değerlendirilebilir [3].

İhraç eden ile ithalat yapan ülkelerin, tehlikeli kimyasallardan insan sağlığının ve çevrenin korunmasına yönelik olarak aynı “sorumluluğu paylaşmalarına” rağmen, özellikle ithalat yapan ülkelerin ÖBK sistemine tabi olması sebebiyle kapasite geliştirme aktiviteleri kesinlikle gereklidir. İhracat yapan ülkeler, ihraç ettikleri kimyasallar konusunda ithal eden ülkeyi uyarmalı ve ÖBK’ya tabi olan maddelere ilişkin olarak ithalat yapan ülkenin aldığı kararlara da saygı göstermelidir. Bu arada, ithalatı gerçekleştiren ülke aldığı verileri analiz etmeli, uluslararası ticaret kuralları ve ulusal mevzuatı ile uyumlu olarak bir kimyasalın gelecekteki ithalatına ve o kimyasalın alternatifleri ilişkin olarak karar almalıdır. Buna ek olarak, yasaklanan veya büyük ölçüde kısıtlanan kimyasalların ithalatlarını etkin kontrolünü sağlamak zorundadırlar [3].

Pratikte, gelişmekte olan ülkelerin sınırlı kaynakları, kendi sınırlarından ithal edilen pestisitlerin test edilmelerine, izlenmesine veya yasal olarak kendi hükümetlerinin kabiliyetlerini azaltmaktadır [80]. “[Gelişmekte olan ülkelerde] pestisitlerden sorumlu hükümet bölümleri (su, toprak, ürün vb.) örnekleri analiz edebilen, çiftçiye önerilerde bulunan, pestisit kullanan işçileri eğiten veya yeni tarımsal ve entegre haşere yönetimi tekniklerini teşvik eden pek az sayıda yetişmiş tarım bilimci, kimyager, biyolog, mühendise sahiplerdir” [3].

Bir grup uzman, gönüllü ÖBK’nın uygulanması sırasında özellikle, gelişmekte olan ülkelerin ÖBK usulünü uygulamaları ve kimyasalların yönetimi için ileri eğitim ve teknik destek programlarına ihtiyaç duyulduğuna ve tüm ihracat yapan ülkelerin ÖBK sistemine katılımı için gerekli tedbirlerin alınmasına inanmaktaydılar. Maalesef Rotterdam Sözleşmesi yukarıda sayılan konulara cevap verememektedir. Rotterdam Sözleşmesi kapasite geliştirme aktivitelerini garanti altına alamamaktadır, çünkü gelişmiş ülkelere sağlam yükümlülükler getirmemektedir. Rotterdam Sözleşmesi hem tüm ülkelerin Sözleşmeye katılımını teşvik etmemektedir, hem de Sözleşmeye taraf olmayan ülkelerle olan ticarete bir sınır getirmemektedir. Bu sebeple, bağlayıcı ÖBK usulünün gönüllü bir uygulamadan farklı olduğu düşünülemeyebilir [3].

A.2.2. Sanayinin Merkezdeki Rolü

Devletlerin ÖBK'nın işleyişindeki önemli rolünün yanında, pestisit sanayi de ÖBK'nın işleyişi ve etkinliği açısından önemli bir rol üstlenmektedir. ÖBK sisteminin etkinliği, ithalatçı devletlerdeki mercilerin çabasına bağlıdır. Hükümetlerin çevreyi veya tüketiciyi korumadaki ilgisizliği, ülkelerin ön bildirimli kabul politikasının anlamsızlığından dolayı ortaya çıkan güçlü ve çok uluslu şirketlerin piyasayı ele geçirerek, ÖBK sisteminin bozulmasına neden olmaktadır. Bu gibi problemler, ÖBK'nın gelenekçi bir yasaklama aracı olma yönünde tekrar ele alınmasını gerektirmektedir [78].

Bu bozulma önemli bir problem olmakla birlikte, bunu önlemek için ithalatçı ülkenin sorumlu olmasıyla, kuzey kökenli çok uluslu şirketlerin gözle görülür gücü, en büyük engeli teşkil etmektedir [3]. Etik Kuralları ve Londra Rehberleri öncelikle birçok gelişmekte olan ülkenin pestisitler hakkında bilgi sahibi olması amacı ile benimsenmiş ve bu sebeple uluslararası üreticiler tarafından sağlanan bilgilere güvenilmiştir [5]. Pestisitler, ekonomisi tahıl ihracatına dayanan ve bu sebeple kimyasal ve pestisit kullanan birçok gelişmekte olan ülkenin ekonomileri için önemli rol oynamaktadır. Bu sebeplerden dolayı, kimyasal sanayi ve çok uluslu şirketlerin rolü, tehlikeli kimyasallar alanındaki ilerlemedeki başarı için çok önemlidir [3].

Görevlendirilmiş müzakere komitesinin dar yorumları sebebi ile Rotterdam Sözleşmesi kapsamına, sanayinin aktivitelerini düzenleyici hükümler konulamamıştı. Bu yüzden, ihraç edilen maddeler arasından yerel pazarda satılanlara ilişkin test gerekliliklerinin ulusal mevzuatla belirlenmesi devletlere bırakılmıştı [3].

Uygun ve düzgün bir test, ithalatçı ve gelişmekte olan bir ülke için çok kritiktir. Buna ek olarak, bu deneylerin kimyasal ve pestisit kullanılacağı ülkelerin iklim şartlarına göre de gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu neden, o kimyasalı kendi sınırları içerisinde kullanacak olan ülkenin gelecekteki ithalat kararını da böylelikle etkileyecektir [3]. Özellikle bu tür kimyasalların tropikal bölgelerde bulunan ülkeler tarafından kullanılıyor olması, çok uluslu şirketlerin kimyasal veya pestisitlerle ilgili gerçekleştirecekleri deneylere yönelik olarak yeterli kapasitede olmalarını gerektirmekteydi [3].

Etik Kuralları bu bakış açısını yansıtmaktadır. Kimyasal bir ürünün ihracatçı bir ülkede kullanılmaması veya o ülkede kayıt altına alınmış olması, o kimyasalın başka bir ülkeye ihraç edilmesinin yasaklanması için geçerli bir sebep teşkil etmemektedir [3, 5]. Etik Kurallarının 1989’da değiştirilmiş halinde, “*genellikle tropikal veya yarı tropikal bölgelerdeki ülkeler olan gelişmekte olan ülkelerin iklimsel, ekolojik, tarımsal, sosyal, ekonomik ve çevresel koşulları sebebiyle ihracatçı ülke, ihraç ettiği pestisitlerin ithalatçı ülkeye uygunluğu, etkinliği veya güvenliği konusunda yorum yapabilecek bir pozisyonda değildir. Bu değerlendirme, ithalatçı ülkenin yetkili mercii tarafından yapılmalıdır*” ifadesi yer almaktaydı [5]. Ancak, bu ifadede sanayiciye değil hükümetlere atıf yapmaktaydı.

Gerçek şu ki, ihracatçı ülkenin hükümeti, ithalatçı ülkenin kimyasal üreticilerini uygun biçimde kimyasalları test etmeleri ve ürünlerini etiketlemeleri konusunda muaf tutup tutmayacağı konusunda karar vermemelidir. Bir maddenin kendi ülke sınırları içinde kullanımına izin verip vermeyeceği ithalatçı tarafın yükümlülüğünde iken, bir ürünün güvenliğinin temini ise üreticinin sorumluluğunda bulunmaktadır. Ancak, üretici sadece kendini bağlayan kurallara uyacaktır, bu sebeple devletler üreticinin uyması gereken uygun bir mevzuatı yasalaştırmak zorundadır [3].

Pestisitlerin test edilmelerine ilişkin hükümlere rağmen, Entegre Haşere Yönetimi (EHY) ve kimyasalların yönetimi çok büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle, Rotterdam Sözleşmesi’nin adaletli şekilde eleştirisi Sözleşme’nin amacı olan “kimyasalların özelliklerine ilişkin bilgi alışverişini kolaylaştırarak, ithalatı ve ihracatıyla ilgili ulusal karar verme sürecini oluşturmayı sağlayarak ve bu kararları Taraflara duyurarak; bazı tehlikeli kimyasalların, insan sağlığına ve çevreye verebilecekleri olası zararlardan korunmayı ve bu tür kimyasalların çevreyle uyumlu bir biçimde kullanılmasını teminen uluslararası ticaretinde Taraflar arasında paylaşılmış sorumluluğu ve işbirliği çabalarını artırmaktır” ifadesinin dikkate alınması ile gerçekleştirilebilir [3, 7].

Kendi standartları arasında yer almasına rağmen, Rotterdam Sözleşmesi kendi amacı konusunda başarısız kabul edilebilir. Sözleşme’nin kimyasalların yönetimi konusunda ilave hükümlere ihtiyacı olduğu da söylenebilir. Çünkü başarılı bir

ÖBK'ya ulaşmak için, Sözleşme aşağıda sayılan konulardan hiçbirine hitap etmemektedir:

- (a) *Usulün etkin uygulanabilmesi için gelişmekte olan ülkelerin kapasitelerinin geliştirilmesi,*
- (b) *ülkelerin ithalatı reddetmeleri için kimyasal maddelerin alternatiflerini teşvik eden hükümler,*
- (c) *Sözleşme'ye taraf olmayan ülkelerle ticaretle tüm ilgili ülkelerin katılımının temini.*

Tüm bu etkenler, gönüllü ÖBK usulünün bağlayıcı bir sisteme dönüştürülmesini sağlayacaktır [3].

B. TEHLİKELİ MADDELERDEN İNSAN SAĞLIĞININ VE ÇEVRENİN KORUNMASI: ROTTERDAM SÖZLEŞMESİ NASIL VE NE KADAR ETKİLİ OLABİLİR?

B.1. Başarılı Bir ÖBK Sistemine Doğru

BMGTÖ/BMÇP Ortak Uzmanlar Grubu (beklide gönüllü ÖBK usulü için görevlendirilmiş en yetkili organ), başarılı bir ÖBK sisteminin temini için çalışmalara yönelik olarak iki yol tanımlamıştır. Rotterdam Sözleşmesi'nin metnini tasarlayan müzakere komitesi, bu önerileri ciddiye almamış hatta bu sorunların gönüllü ÖBK usulünden kazanılan deneyimlerin hesaba katılması ile çözüleceğini savunmuştur [55]. Uzmanlar grubu, ÖBK usulünün başarılı bir biçimde uygulanmasının önüne geçebilecek problemlerin çözümü olarak aşağıdakileri önermiştir:

- (a) *ÖBK'nın uygulanması ve tehlikeli kimyasalların yönetimi için gelişmekte olan ülkelere ilave eğitimlerin ve teknik desteğin sağlanması,*
- (b) *İhracat yapan tüm ülkelerin ÖBK usulüne katılmaları için gereken tedbirlerin alınması [3].*

Rotterdam Sözleşmesi bu görevlerin hiçbirini üstlenmemiştir. Gelişmekte olan ülkelere finansal veya teknik yardımda bulunmaları için gelişmiş ülkeleri zorlayıcı yükümlülükler getirmediği gibi, böyle yardımların karşılanacağı bir mekanizma veya fondan da Sözleşme metninde bahsedilmiyordu. Ayrıca, Sözleşmeye taraf olmayan ülkelerle olan ticaretin yasaklanması gibi bir hükümden yer almamaktaydı. Bu sebeple, ihracat yapan ülkelerin Sözleşme'ye taraf olmaları için herhangi bir teşvikten söz etmek mümkün değildir [3].

B.1.1. Gelişmekte olan Ülkeler için Eğitim ve Teknik Destek

Uzmanlar grubunun, gelişmekte olan ülkelere ilave eğitimler ve teknik desteğin verilmesine yönelik önerilerine yönelik olarak, birkaç adım düşünülebilir. İlk olarak, güney ülkelerdeki kapasite geliştirmeye yönelik aktivitelerin gelişmiş ülkeler tarafından sağlanması için somut yükümlülükler ihtiyacı vardır. İkincisi, bu gibi aktivitelerin bazılarının gerçekleştirilmesi için, Sözleşmeye taraf ülkelerin kapasite geliştirmeye yönelik olarak bölgesel ve alt bölgesel merkezlerin oluşturulmasını dikkate alması gerekmektedir. Üçüncü olarak, bu merkezler tarafından gerçekleştirilecek olan aktiviteleri finanse etmek için bir kapasite geliştirme mekanizmasının taraflarca kurulması ve buna daha güvenli alternatiflerin kullanılması için gerekli olan maliyetin de ilave edilmesi gerekmektedir. Böyle bir mekanizma, gelişmiş taraf ülkelerce verilecek olan katkının zorunluluğu şartını getirmelidir [3].

i. Güney Ülkelerdeki Kapasite Geliştirme Aktiviteleri için Özel Yükümlülükler

Rotterdam Sözleşmesi metninde, ihracatçı taraf ülkelerin ithalatçı ülkelere tavsiye ve yardımlarda bulunması ile ilgili tek yükümlülüğünden Sözleşme'nin Madde 11'inde bahsedilmekteydi. Madde 11'e göre, "ihracat yapan her bir Tarafın; (a) kendi yetkileri çerçevesinde, Sekretarya tarafından gönderilen cevapların ilgililere iletilmesi için uygun yasal veya idari tedbirleri uygulaması; (b) cevap hakkında Sekretarya'nın Tarafları ilk bilgilendirmesinden sonraki 6 aydan geç olmamak üzere,

kendi yetkileri çerçevesinde ihracatçıların cevaplara ilişkin kararlara uymalarını sağlayacak uygun yasal veya idari tedbirleri alması; (c) Talep olduğunda ve uygun olduğu hallerde, ithalat yapan Taraflara (i) Sözleşmeye uygun olarak tedbir almalarına yardımcı olmak amacıyla ilave bilgilerin temin edilmesi; (ii) Kimyasalların yaşam döngüleri boyunca güvenli yönetimi için kapasitelerinin ve yeterliliklerinin güçlendirilmesi için tavsiyede bulunması ve yardım etmesi” gerekmektedir [3, 7].

Buna ek olarak, taraf tüm ülkeler için geçerli olan “Taraflar, özellikle geliştirmekte olan ve geçiş ekonomisine sahip ülkelerin ihtiyaçlarını dikkate alarak, bu Sözleşme’nin uygulanabilmesi için kimyasalların yönetimine dair gerekli altyapı ve kapasitenin geliştirilmesini teminen, teknik yardımın teşviki hususunda işbirliği yapacaklardır. Kimyasalların düzenlenmesine ilişkin gelişmiş programları bulunan Taraflar, kimyasalların yaşam döngüleri boyunca yönetimi için diğer Tarafların altyapılarını ve kapasitelerini geliştirmeleri adına eğitimler de dahil olmak üzere teknik yardım sağlamalıdır.” Hükmü yer almaktadır [3, 7]. Bu iki hükmü de uygulamanın güç olduğu düşünülebilir. Çünkü, hükümler belli tedbirlere ve uyumluluk derecesine bağlı değildir ve gelişmiş taraf ülkeleri açıkça zorlamamaktadır [3].

İlginç bir şekilde, HMK 1’in değerlendirmeleri için hazırlanmış olan bir notta, BMÇP/BMGTÖ Sekreteryası, gönüllü ÖBK usulünün uygulanmasında problemler yaşayan geliştirmekte olan ülkelerin durumlarının daha dikkatli ele alınması için müzakerecilerle uyarıda bulunmuş ve yasal olarak bağlayıcı olan ÖBK’nin başarılı olabilmesi için aşağıdaki amacı belirtmek durumunda kalmıştı:

“ÖBK usulünün uygulanması ile kazanılan deneyimler, Londra rehberleri ve Etik Kurallarında tanımlanan usulün güçlü ve zayıf yanların değerlendirilmesi için önem arz etmektedir. Yasal olarak bağlayıcı bir aracın formu ve içeriğini tartışırken, bütün dikkatin yukarıda belirtilen konu üzerine verilmesi gereklidir. Problemlerin çoğu, ileride yasal olarak bağlayıcı olan bir aracın etkinliğinin sağlanması ile çözümlenmelidir” [88].

Gönüllü ÖBK usulünün uygulanması konusunda, UYM’ler ve diğer ülke temsilcileri tarafından zaman zaman bir dizi problem ve yetersizlikler dile getirilmiştir. Bunlar

arasında, (1) Nihai kararın alınması için gerekli olan, kimyasalın ulusal kullanımına yönelik olarak ilgili yerel verilerin eksikliği (örneğin, çevresel ve sağlıksal etkilere dair bilgiler, maruziyet potansiyelleri, vb.); (2) hızlı iletişim araçlarının eksikliği (örneğin, faks ve fotokopi makineleri, bilgisayarlar, vb.); (3) tehlikeli kimyasalların ithalatının kontrol altına alınabilmesi için devlet sorumlu birimlerinin güçlendirilmesi (örneğin, gümrükler, limanlar, vb.); (4) yüksek enlemlerde ve tropikal bölgelerde kullanılan kimyasalların çevresel etkilerinin araştırılması için teknik desteğe ve tehlikeli kimyasallara yönelik olarak daha güvenli ve finansal olarak karşılanabilir alternatiflerinin araştırılmasına ihtiyaç duyulması; (5) üretilen, ithal edilen ve yerel pazarda kullanılan kimyasallara ilişkin veri eksikliği; (6) ÖBK'nın etkin olarak uygulanabilmesi için UYM'lerin eğitime ve yardıma ihtiyaç duyulması [3].

Gelişmekte olan ülkelerin ÖBK usulü ile uyumlu hale gelebilme çabaları sırasında karşılaşılan belirli problemleri belirlerken, bu konulara yönelik olarak somut yükümlülüklerin dahil edilmesi yararlı olacaktır. Bu yükümlülükler çerçevesinde, gelişmekte olan ülkelerin UYM'lerine gelişmiş ülkelere yardım edilmesi, gelişmekte olan ülkelerin (1) ÖBK usulü altında yer alan yükümlülüklerine uyumlu hale gelebilmeleri; (2) ithalat kontrolü için sorumlu sistemlerinin ve ajanslarının güçlendirilmeleri; (3) yüksek enlem ve tropikal bölgelerdeki ekosistemlerde kullanılan kimyasalların çevresel etkilerinin araştırılmasını teşvik etmeleri (4) ihraç edilen kimyasalların alternatiflerine ilişkin bilginin temini, (5) kimyasalların yönetimi ve ÖBK usulüne yönelik olarak UYM'lerin eğitilmesini sağlanmalıdır [3].

ii. Eğitim ve Yardımlar için Bölgesel Merkezler

Gelişmekte olan ülkelere eğitim ve teknik destek sağlamak için, Sözleşmeye taraf ülkeler bölgesel ve altbölgesel merkezler kurmalıdırlar. Bu fikir, HMK 1'de BMGTÖ/BMÇP Sekreteryası tarafından bir not ile tanıtılmıştı. Notta, “*biyo-etkinlik, tropikal ekosistemler/yüksek enlem koşullarındaki çevresel etkiler, alternatiflerin belirlenmesine ilişkin olarak bölgesel eğitim ve yardım merkezleri kurulmalıdır*” denilmekteydi [3].

Eğitim ve teknoloji transferine yönelik merkezlerin kurulması, tehlikeli atıkların ticaretine ilişkin Basel Sözleşmesi'nde uygulandığı gibi gerçekleştirilebilirdi. Hatta Basel Sözleşmesi'nin uygulanması sırasında ortaya çıkan hatalar veya yetersizliklerde hesaba katılabılırdi [3].

Gelişmekte olan ülkelerin hükümlerle uyumunun güçlendirilmesi için ortaya çıkan ihtiyaı hesaba katarak, Basel Sözleşme'si kapsamında, ülkelerin tehlikeli atıkların yönetimine yönelik eğitim ve teknoloji transferi için bölgesel ve altbölgesel merkezler kurulması öngörülmüştür. Sözleşme'nin Madde 14 birinci fıkrasında:

“Sözleşmeye taraf olanlar, farklı bölge ve altblgelerin belli ihtiyaçlarına yönelik olarak, tehlikeli atıkların yönetimi ve bunların üretimlerinin azaltılmasına ilişkin eğitim ve teknoloji transferi için bölgesel ve altbölgesel merkezlerin kurulması gerektiği konusunda anlaşmışlardır. Sözleşmeye taraf olanlar, uygun bir fon mekanizmasının kurulmasına da karar vermişlerdir” [3, 89] ifadesi yer almaktadır.

Bu merkezlerin rolü, tehlikeli atıkların evre ile uyumlu bir biçimde yönetilmeleri gibi teknik gerekliliklere yönelik olarak gelişmekte olan ülkelerin Basel Sözleşmesi'ni uygulamaları için kapasitelerini geliştirmelerine kurumsal ve yasal yönlerle yardımcı olmaktır. Merkezler ayrıca, gelişmekte olan ülkelerin atıklar konusundaki bilgilerinin geliştirilmesi, envanter eksikliklerinin giderilmesi ve kurumsal yapıdaki aksaklıkların bertaraf edilmesi konularında da rol oynamaktadır [3]. Bu aktiviteler, tekniğe ve teknolojiye yönelik olarak rehberlerin temini, Sözleşme'nin yürürlüğe konulma bakış açısına ilişkin tavsiyelerde bulunulması ve daha temiz üretim teknolojileri ile atıkların çevreyle uyumlu olarak atık yönetim uygulamalarının teşvik edilmesidir [3].

Aktivitelerinin öneminin dışında, hali hazırda on bir merkez kurulmuş bulunmaktadır ve düzensiz finansal kaynaklarından dolayı, bunların performansı dengesizdir [3]. Çin, Arjantin, Uruguay, Güney Afrika ve Mısır'daki merkezlerin direktörleri veya yetkililerine göre, yeterli kaynak eksikliği ve/veya finansal güvensizlik bu merkezlerin işletilmesi ve geliştirilmesi için önemli kısıtlardır [3]. Buna ek olarak, bazı merkezlerin gerçekleştirdikleri aktiviteler pek de göz alıcı değilken [90], tüm Afrika kıtasına hizmet veren Nijerya'daki merkez ve Bölgesel İşbirliği için Güney

Asya Birliği'ndeki ÷lkelere hizmet eden Hindistan'daki alt bölge merkezi, ne yazık ki fon kaynaklarının eksikliği nedeni ile henüz faaliyete geçememiştir [3].

Merkezlerin finansal dengesizlikleri, fon temini mekanizmasının isteğe bağlı doğasından kaynaklanıyordu: Basel Sözleşmesi, yalnızca gelişmiş taraf ÷lkelerin bağışta bulunanlar olarak nitelendirildiği gönüllü katkı sağlayan merkezleri temin etmekteydi. Bu sebeple, merkezlerin uzun vadede sürdürülebilirliklerini destekleyen bir mekanizma bulunmamaktadır ve hatta bazı merkezler, işleyişe başlayışlarının ilk yıllarında bağışta bulunan ve yardımseverler tarafından sağlanan dış finansal desteğe ihtiyaç duymuşlardı [3]. Nisan 2002'de Mısır Kahire'de düzenlenen Basel Sözleşmesi Bölgesel Merkezler İstişare Toplantısında not edildiği gibi:

“Merkezlerin doğasına bakılmaksızın, merkezlere sağlanan fon, üslenici tarafların karşılaştıkların en önemli problemlerden birsidir. Sözleşme tarafından öngör÷len gönüllü fon temini, daha uzun vadeli iş planlamasına göre merkezlerin düzgün bir biçimde işleyişlerinde kararlılık sağlamamaktadır. Açıkçası, merkezlerin işleyiş için finansal sorumluluğun, ev sahibi ÷lke ile Sözleşmeye taraf diğer ÷lkeler arasında paylaşılması gerekmektedir.” [91]

Daha önce değinildiği gibi, Basel Sözleşmesi altında zorunlu katkı ile finansal bir mekanizmanın eksiliği, anlaşmanın bölgesel ve altbölgesel merkezlerin olumlu etkilerini kısıtlamıştır. Kaynakların miktarının ve mevcudiyetinin kısıtlı olması nedeniyle, merkezlerin gelecekte yürütecekleri aktivitelerin veya sürdürülebilirliklerinin garantisi yoktur. Bu sebeple, Basel Sözleşmesi altındaki bazı merkezler hükümetlerden ve diğer bağışta bulunanlardan kaynaklar bulabilse de, diğer merkezler finansal kaynak yoksunluğundan dolayı kurulamamışlardır [3].

Rotterdam Sözleşmesi, Basel Sözleşmesi'nin bölgesel merkezlerinin geçmişinde kazanılan tecrübe ile iki şekilde inşa edilebilirdi. İlki, taraf ÷kelerden yapılan katkıların zorunlu hale getirilebilirdi. İkincisi ise, merkezlerin uzun vadede sürdürülebilirliklerini garanti altına almak için katkılar düzenli olarak yapılabilirdi [3].

iii. Kapasite Geliştirme Aktiviteleri için Finansal bir Mekanizmanın Kurulumu

Gelişmekte olan ülkelerin tehlikeli kimyasalların yönetimi ve ÖBK usulünü uygulamaları için kapasitelerinin sınırlı olması, bölgesel merkezler veya diğer mekanizmalar tarafından gerçekleştirilsin veya gerçekleştirilmesi, kapasite geliştirme aktiviteleri destekleyen finansal bir mekanizmanın teminini önemli hale getirmektedir. Fonlar, güney ülkelerinde daha güvenli ve pahalı alternatiflerin kullanımını için gerekli olan ilave masrafları da kapsamalıdır [3].

Kapasite geliştirme aktiviteleri ve daha güvenli alternatiflerin kullanımını için finansal fon temini periyodik olarak zorunlu olmalıdır. Örneğin, Rotterdam Sözleşmesi için fon temini için ilave bir rehberlik sağlayabilecek olan bir mekanizma Kalıcı Organik Kirleticilere (KOKlar) dair Stockholm Sözleşmesi tarafından sağlanmaktadır. Bu finansal mekanizma, gelişmekte olan ve geçiş ekonomisine sahip ülkelere Sözleşme'nin yükümlülüklerini yerine getirmek amacı ile uygulanacak olan tedbirlerin tüm artan masraflarını da kapsamaktadır [92]. Bu yaklaşım, belki Rotterdam Sözleşmesi için uygun olmayabilir, çünkü bazı kimyasalların değiştirilmesi küresel çevreye doğrudan etki etmeyebilir. Bu sebeple, bu masraflar Küresel Çevre Fonu tarafından tanımlanan “artan masraf” olarak değerlendirilemeyebilir [3].

Stockholm Sözleşmesi'nin KOKların alternatiflerini (karakteristiklerinin ve dünya üzerinde dolaşım düzenlerinin açık bir küresel etkiye sahip olması nedeni ile) finanse etmesinden dolayı, Rotterdam Sözleşmesi de KOK olarak nitelendirilmeyen ve güney devletlerde problem yaratan diğer kimyasalların alternatiflerini teşvik ve finanse edebilirdi [3]. Buna ek olarak, Gündem 21'in 19'ncü Bölümü daha güvenli kimyasalların ve kimyasal olmayan alternatiflerin kullanımını gibi risk azaltıcı yaklaşıma (toksik kimyasalların çevreye duyarlı yönetimi için altı program alanından biri) ve “insan sağlığı ve çevre için yönetilemeyen riskler ihtiva eden toksik kimyasalların daha az toksik olanlarla değiştirilmesi” için hükümetler tarafından politika ve tedbirlerin benimsenmesine atıfta bulunmaktadır [55].

ÖBK usulüne ve güvenli kimyasallar yönetimine yönelik önemi dışında, tehlikeli kimyasallardan daha güvenli alternatiflerin kullanımı konusuna Rotterdam Sözleşmesi'nde yalın olarak değinilmiştir:

“Her bir Taraf, uygulanabilirliğine göre, kimyasalın elleçlenmesi ve kaza yönetimi ile, Ek III’te listelenmiş kimyasalların, insan sağlığı veya çevre için daha güvenli olan ikamelerine ilişkin bilgilere, kamunun uygun şekilde erişimini temin edecektir.” [7]

Benzer olarak, Sözleşme'nin Ek I'inin 2'nci paragrafının (d) bendinde, Sözleşme'ye taraf olanların Sekretarya'ya bir kimyasalın yasaklanması veya büyük ölçüde kısıtlanmasına dair bir bildirim yaparken temin edilmesi gereken bilgilerin arasında:

“(d) Aşağıdakileri kapsayabilecek ilgili diğer bilgiler:

(i) Nihai düzenleyici eylemin sosyo-ekonomik etkilerinin değerlendirmesi;

(ii) Mevcut ise, alternatifleri ve onların göreceli risklerine ilişkin bilgiler:

- Entegre hasere yönetim stratejileri;

- Temiz teknoloji de dâhil olmak üzere, endüstriyel uygulama ve işlemler.” yer almaktadır [7].

Her ne kadarda, Rotterdam Sözleşmesi'nin doğrudan kimyasalların yönetimi ile ilgili olmayışı, ÖBK kavramına dair bu tip fikirlerin ithalatçı ülkelere bir seçenek yarattığı düşünülebilir. Daha önce de değinildiği gibi, gelişmekte olan ülkeler ÖBK listesine giren kimyasalların alternatiflerine ulaşamadıkça, ön bildirimli kabulü uygulamak anlamsız olurdu. Buna ek olarak, Rotterdam Sözleşmesi'nin en büyük amacının, bazı tehlikeli kimyasalların ve pestisitlerin muhtemel zararlı etkilerinden insan sağlığının ve çevrenin korunması olduğu düşünülürse, alternatifler teşvik edilmeli ve desteklenmelidir [3].

Düşünülmesi gereken diğer önemli bir konu ise, finansal mekanizmanın hangi konuları kapsayacağıdır. Örneğin, hangi proje ve alternatifler finanse edilmeli veya proje finansmanı yapılırken öncelikler nasıl belirlenmeli?

Bu bağlamda, yerel problemleri olan ve bu problemleri bir sonuca bağlamak isteyen gelişmekte olan ÷lkelerin yararına gerçekleştirilecek olan kapasite geliştirme aktivitelerinin dñzenlenmesinin karar aşamasında tñm ilgili tarafların katılımı önem arz etmektedir. Buna ek olarak, dikkatin geleneksel olarak pestisit kullanımının özendirildiği gñneydeki birimlerin rolleri üzerine verilmesi gerekmektedir. Dñnya Bankası, mesela, gelişmekte olan ÷lkelerde pestisit kullanımını teşvik eden ve bu nedenle tarımsal ÷rünlerin ihracatını destekleyen bir tarihe sahiptir. Daha önce de açıklandığı gibi, Dñnya Bankası bu imajını dñzeltmek için kimyasal pestisitlerin kullanımının azaltılmasına yñnelik olarak haşere yñnetiminin dahil edildiği ve biyolojik veya çevresel haşere kontrol metotlarının kullanıldığı projeleri uygulamak adına 4.09 sayılı Faaliyet Politikasını benimsemişti [65]. Pratikte, bu politika cılız bir biçimde uygulanmış ve Dñnya Bankası alışanlarının yetersiz proje izlemem ve kontrolleri sonucunda iyi haşere yñnetim tasarımları ile ilgili projeler beklenildiği gibi sonuçlanmamıştır [3]. Geçmiřten alınan bu derslerden dolayı, Rotterdam Sñzleřmesi'nin finansal mekanizmasına yñnelik olarak yapılacak olan karar verme sñrecine Dñnya Bankası mñdahil olmamalıdır [93, 94].

iv. Sñzleřmeye Taraf Olmayanlar ile Ticaret: İhracat Yapan Tñm ÷lkelerin Katılımının Teşviki

Ortak Uzmanlar Grubu'nun ikinci önerisi, ihracat yapan tñm ÷lkelerin ÖBK usulñne katılımını temin eden önlemler alınmasıydı. Bunu başarmanın en etkili yolu ise tñm ihracat yapan ÷lkelerin Sñzleřme'ye taraf olmalarını teşvik etmektir. Aslında, Rotterdam'ın sahi metninde taraf olmayan ÷lkelerle yapılan ticaret hakkında bir kural olmasına rağmen, bu kurala ilişkin Sñzleřme'den sonrasında silinmiştir. Bunun sonucu olarak, ihracatçı ÷lkelerin anlaşmaya taraf olmalarını teşvik eden hiçbir neden kalmamıştır. Bu nedenle, “ÖBK usulñnñn tam anlamı ile uygulanması ve usule tam olarak katılım sağlanması” başarmak için, gönüllñ olan ÖBK sisteminin bağlayıcı bir araca dñnüşür÷lmesi gerekmektedir [55].

Bñyñk kimyasal ihracatçılarından olan Birleşik Devletlerin, tehlikeli atıklara ilişkin Basel Sñzleřmesi gibi Rotterdam'a da taraf olmaması gerçeği, taraf olmayan ÷lkelerle olan ticarete dair bir hñkmñn ne kadar önemli olduğunu ortaya

koymaktadır. Gerçi, Rotterdam Sözleşmesi'nin tersine, Basel Sözleşmesi tehlikeli atıkların çevreye duyarlı biçimde yönetilmesinin garantiye alınması konusunda anlaşmaya varılan taraf olmayan ülkelerle olan ticarete ilişkin hükümleri ihtiva ediyordu [90]. Bu sebeple, Birleşik Devletler her ne kadar da Basel Sözleşmesi'ne taraf değilse de, en azından Meksika, Kanada ve Malezya gibi Sözleşme'ye taraf olan ülkelerle yapılan karşılıklı anlaşmalara dayanan minimum gerekliliklerle bağlıdır [95].

Kalıcı Organik Kirleticilere ilişkin Stockholm Sözleşmesi, (kapsamındaki on iki kimyasalın yedisini Rotterdam Sözleşmesi ile paylaşan bir diğer anlaşma) kasıtlı olarak üretilen (Ek A ve B'sinde listelenen) KOKlara belirli üretim veya kullanım muafiyeti getirerek, kimyasalların ihracatının yalnızca taraf olmayan ülkelerin ihracatçı tarafa yıllık bir ruhsat vermesi durumunda yapılabileceğini söylemektedir. Bu ruhsat, kimyasalın ne niyetle kullanılacağı ve ithalatçı tarafından insan sağlığı ve çevrenin bu kimyasalın olumsuz etkilerinden korunacağına dair önlemleri alacağına ilişkin bir beyanda bulunmasına yönelik olarak verilecektir [92]. Özet olarak, belirlenmiş muafiyet uygulamalarına uyulmadıkça, Stockholm Sözleşmesi'ne taraf olmayan ülkelerle yapılan ticaretin yasaklanması genel bir kuraldır.

Taraf olmayan ülkelerle olan ticaretin tamamen yasaklanıp yasaklanmaması veya ticaretin belli koşullar altında gerçekleşmesine izin verilip verilmemesi, örneğin, ithalatçı ülkeye ön bildirim yapılması ve buna karşılık olarak bir cevabın alınması, Rotterdam Sözleşmesi'nin hitap etmesi gereken konulardır. Gelişmekte olan ülkelerin savunmasız durumları göz önüne alınarak, taraf olmayan ülkelerle olan ticaretin yasaklanması tercih edilebilirdi [3].

B.2. Tehlikeli Kimyasalların Ticareti ve Çevre: Karşılıklı Olarak Destekleyici Mi?

Rotterdam Sözleşmesi, sadece çok istisnai durumlarda tehlikeli kimyasalların ticaretini yasaklamaktadır. İthalatçı ülkeye ön bildirim yapılmadıkça hiçbir ÖBK kimyasalı ihraç edilememektedir [7]. Buna ilave olarak, ÖBK usulüne tabi olmayan ancak yasaklanmış, büyük ölçüde kısıtlanmış veya ihracatçı ülkede kullanımı için

ruhsatlandırılmamış tehlikeli kimyasallar minimum kriterlerin karşılanması durumunda yasal olarak ithal edilebilmektedir [3].

Bu hükümler serbest pazarın liberal ekonomik modeli ile uyumludur. Çünkü bu hükümler ticaretin engellenmesi adına az ihtimaller sunan görüşleri yansıtmaktadır. Bu fikir Rotterdam Sözleşmesi altında şu şekilde anlatılmaktadır:

“Bu Sözleşme’nin tarafları; sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek adına, ticari ve çevresel politikaların karşılıklı olarak birbirlerini destekleyici olması gerektiğini kabul ederek, bu Sözleşme’yi hükümleri konusunda anlaşmışlardır.” [7]

Bu varsayımın sonucu olarak, tehlikeli kimyasalların (insan sağlığı ve çevresel nedenlerle ihracatçı ülkede yasaklanmış veya büyük ölçüde kısıtlanmış olan kimyasallar ve pestisitlerin) ihracatının onaylanması bir muafiyet değil genel bir kuraldır. Rotterdam Sözleşmesi, problemin tehlikeli kimyasalların gelişmiş ülkelere transferi olmadığını, asıl problemin bilgi eksikliği ve tehlikeli kimyasalların güvenli yönetilmeleri için gelişmekte olan ülkelerin (her ne kadar da, kapasite geliştirmeye yönelik olarak hiçbir yol tanımlanmamış da olsa) kapasitelerinin çok sınırlı olması olduğunu belirtmektedir. Çok daha önemlisi, Sözleşme gelişmekte olan ülkelerin bir kimyasal ithal etmekte özgürce karar verebileceğine dair yeterli bilgiye sahip olduklarını varsaymaktadır [3].

Liberal ekonomik model bilgi alışverişi, kimyasalların güvenli kullanımına dair eğitim ve tehlikeli kimyasalların uluslararası ticaretine atıfta bulunmaktadır. Ulusal bağımsızlık argümanını kullanarak, model gelişmekte olan ülkelerin kimyasalları ithal etme veya ithalini reddetme adına karar vermesini temin etmektedir. Bu sebeple, kuzey ülkelerinde kullanılan bazı kimyasalların çok tehlikeli olduğu kabul edilse dahi, gelişmekte olan ülkelerin farklı tercihlerinin ve ihtiyaçlarının olduğunu ve insan sağlığı ile çevrenin hızlı ekonomik büyümeden daha önemli olup olmadığına bu ülkelerin kendilerinin karar vereceğini savunmaktadır. Bu görüş, BMGTÖ’nün Etik Kurallarında gerekçelendirilen ihracat ikili standardını yansıtmaktadır:

“Kimyasal bir ürünün ihracatçı ülkede kullanılmaması veya ruhsatlı olmaması, o pestisitinin ihracatının yasaklanması için geçerli bir sebep değildir. Gelişmekte olan ülkeler çoğunlukla tropikal ve yarı tropikal bölgelerde konuşlanmıştır. Bu ülkelerin iklimsel, ekolojik, tarımsal, sosyal, ekonomik ve çevresel koşulları ile haşerelerle olan problemleri, pestisitleri üreten ve ihraç eden ülkelerin durumlarından baya farklıdır. İhracat yapan ülke hükümeti, bu nedenle, kimyasalın kullanılacağı ülkedeki uygunluğu, etkinliği ve güvenliği konusunda karar verecek bir pozisyonda değildir. Böyle bir kararın, bu sebeple, ithalat yapan ülkenin yetkili mercii tarafında, sanayi ve diğer yetkili merciler ile bilimsel değerlendirmeler ve o kimyasalın kullanım amacını etkileyen durumların ışığında verilmesi gerekmektedir.” [5].

Böyle bir düşünce tarzı, tüm ülkeler için daha uygun görünmektedir. Etik Kuralları ve Rotterdam Sözleşmesi, gelişmekte olan ülkelerdeki kapasitenin yetersiz olması nedeni ile benimsenmiştir. Gerçek şudur ki, tehlikeli bir kimyasalın ihracatı, o kimyasala dair daha güvenli alternatiflerin olduğu veya o kimyasalın insan sağlığı ve çevreye ciddi zararlar vereceğine dair açık kanıtların bulunmadığı istisnai durumlarda, gerçekleşebilmektedir. Bunun dışında, gelişmekte olan kuzey ülkelerindeki iklimsel, sosyal ve çevresel koşulların değişken olması ile çevreye veya insan sağlığına karşı risk ihtiva eden bir kimyasalın, güneydeki gelişmekte olan ülkelerde de aynı riskleri taşıyacağı anlamına gelmemektedir. Bu varsayım tam tersi şekilde de incelenebilir. Örneğin, dünyadaki pestisitlerin %80’den fazlasının sanayileşmiş ülkelerde kullanılmasına rağmen, pestisit kaynaklı zehirlenmelerin %99’u güneydeki gelişmekte olan ülkelerde gözlemlenmektedir [14]. Buna ek olarak, gelişmekte olan ülkelerin çoğunun tropikal veya yarı tropikal bölgelerde konuşlanması çiftçiler için riskin artmasına neden olmaktadır. Çünkü bu ülkelerdeki iklim koşulları, çiftçilerin koruyucu donanım kullanmalarını yararsız hale getirmektedir [3].

Bu sebepler ışığında, bir pestisitinin ihracatçı ülkede ruhsatlı olmaması kabul edilebilir. Çünkü haşerelerle mücadele için kullanılan böyle bir pestisit ihracatçı ülke için bir problem teşkil etmemektedir. Uygun bir biçimde testten geçirilmeyen, ruhsatlandırılmamış ve çevre veya insan sağlığı için risk taşıyan bir kimyasalın ihracatının önlenmesi için muhtemel bir çözüm o kimyasalı ihraç eden ülke

tarafından ithalat yapan ülkenin koşullarına yönelik olarak uygun testlerin yaptırılması olabilir [3].

B.2.1. Stockholm ile Basel Sözleşmelerinde Ticaret ve Çevre: Rotterdam Sözleşmesi'nden Daha İyi Bir Yaklaşım mı?

Rotterdam Sözleşmesi ile benzer problemlerle ilgili oldukları söylenebilir olan Kalıcı Organik Kirleticilere (KOKlar) ilişkin Stockholm Sözleşmesi ve Tehlikeli Atıklara ilişkin Basel Sözleşmeleri, ticaret ile çevresel korunmayı değişik yollarla ele almaktadır. Tezin bu bölümünde bu üç anlaşmanın birbirinden farklı yönleri ve ticaret ile çevresel korunma konularında karşılaşılan güçlükler ele alınacaktır.

i. KOKlara ilişkin Stockholm Sözleşmesi

Stockholm Sözleşmesi “ticaret ve çevre alanındaki diğer uluslararası anlaşmaların karşılıklı olarak destekleyici olduğunu” [92] söylemesine rağmen, söz konusu Sözleşme genel bir kural olarak KOKların ticaretine yasak getirmektedir. Ticaret ve çevre arasındaki rekabet, KOKların ticaretinin özel durumlar haricinde gerçekleştirilmeyeceği belirlemektedir. İlave olarak, ticaret ve çevre arasındaki tutarlı ilişkinin açıkça formüle edilmesi ile Sözleşme sınırlar ötesindeki zararları önlemeyi amaçlamaktadır [3].

Sözleşmede ayrıca, Tarafların,

“Tüm Tarafların kaygılarının temelinde ihtiyatlılığın yer aldığını ve bu kavramın Sözleşme’de mevcut olduğunu kabul ederek” ve “Kimyasal maddelerin geliştirilmesinde, çevreyle uyumlu alternatif usullerin ve kullanmanın önemini tanıyarak Sözleşme hükümlerinin üzerinde anlaştığı” belirtilmektedir [3, 92].

Sonuç olarak, Sözleşme KOKların kasıtlı salıverilmelerini azaltmak, bunları süreklilik halinde en az seviyeye indirmek ve mümkün olduğu hallerde tamamen ortadan kaldırılması hedefiyle hem KOKların ticaretini de yasaklamaktadır. Bu

hükümler, ekonomik olarak etkin olmasa da, insan sağlığının korunması ve çevresel hasarların önlenmesi için tedbirli bir yaklaşım sağlamaktadır. Ayrıca hükümlerde, serbest ticaretin liberal ekonomik prensiplerine, göreceli avantajlara, ekonomik etkinliğe ve buna benzer kavramlara da atıf yapılmaktadır. Bu atıflar KOKlar ile ilişkili olan birçok gelişmiş ülkenin durumuyla da alakalıdır. KOKlar daha somut küresel bir etkiye sahiptirler ve kullanıldıkları yerler açısından soğuk enlemlerdeki Kuzey ülkelerinde daha kalıcı olabilmektedirler [3].

ii. Tehlikeli Atıklara İlişkin Basel Sözleşmesi

Stockholm Sözleşmesi'nden daha ileri bir seviyede olduğu söylenebilen Basel Sözleşmesi ilk başlarda ithalatçı ülkede yasaklanmamışsa tehlikeli atıkların ihracatını yasaklamıyordu. 1995'te, gelişmekte olan ülkelerin ve sivil toplum örgütlerinin baskıları dolayısıyla ile, tehlikeli atıkların kuzey ülkelerinde güneydekilere olan ticaretin yasaklanması amacı ile Basel Sözleşmesi değişikliğe uğramıştır [3]. Bunun temelinde yatan sebep ise, yüksek risk taşıyan tehlikeli atıkların gelişmekte olan ülkelerde güvenli olarak yönetilemeyeceğidir. Ayrıca Sözleşme, “kirleten öder prensibini” de yansıtmaktadır [54]. Bunun bir sonucu olarak, gelişmiş ülkeler ürettiklerinden yarar sağlamanın yanında güneye ihraç etmek yerine kendi ürettikleri tehlikeli atıkları uygun biçimde bertaraf etme yoluna gitmişlerdir [96]. ABD Çevre Koruma Ajansı (ÇKA) Yöneticisi Carol BROWNER bu konuyu şöyle dile getirmiştir:

“ABD, kendi ürettiği atıkların sorumluluğunu alarak Dünya'ya örnek teşkil etmek zorundadır. Diğer ülke vatandaşları, ABD'nin atıklarından sorumlu tutulmamalıdır. ABD kendi ürettiği tehlikeli atıkların yalnızca çok ama çok küçük bir miktarını ihraç etmektedir ancak bu miktar bile çok büyük bir toplama denk gelmektedir. Mevcut politika, diğer ülkelerdeki insanları toksik kimyasalların tehlikeli maruziyet riski ile karşı karşıya getirmektedir. Buna bir son verilmesi şarttır.” [97]

Basel Sözleşmesi'ndeki yasaklama, gelişmekte olan ülkelerde çevreyi ve insan sağlığını korumayı amaçlamakta ve gelişmiş ülkelerin kendi ürettikleri büyük

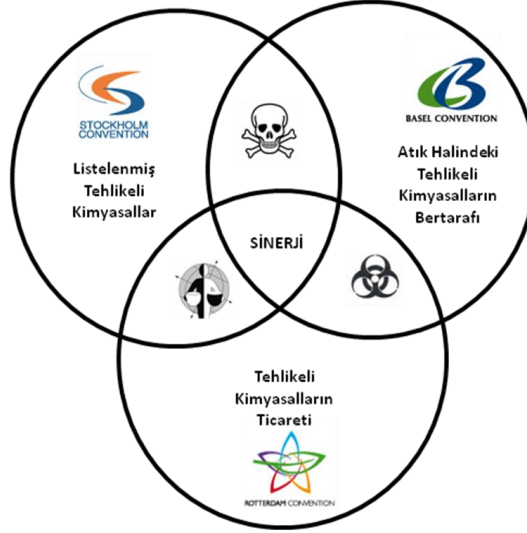
miktarlardaki atığın yoksul ÷lkeye g÷ndermeleri yerine kendi ÷lkelerinde atıkların yönetimi sorumluluğunu almalarını teşvik etmektedir. Gerçi, liberal ekonomik model için yasaklama açıkça faydasızdır, çünkü gelişmekte olan ÷lkelerde atıkların bertarafı daha ucuzdur [98]. Bu bakış açısından, alıcı ÷lkelerin tehlikeli atıkların ticaretini yasaklamalarından çok güvenli yönetmeleri için kapasitelerinin geliştirilmesine odaklanması daha mantıklı olacaktır [96, 99–102].

Buna ek olarak, gelişmekte olan ÷lkeler tehlikeli atıkların ithalatını yasaklasalar da, bu transfer yine de gerçekleşebilir. Çünkü ithalat yapan ÷lke Basel Sözleşmesi'nin ilgili hükümlerini uygulamak için yeterli kapasiteye sahip olmayabilir (örneğin, illegal trafiğin önlenmesi, tehlikeli atıklara ilişkin veri toplanması, bu atıkların çevreye duyarlı bir biçimde bertarafı için kapasite eksikliği). Ayrıca, tehlikeli atıklar önemli sanayi sektörleri için de hammadde olarak kullanılabilirler [3].

Basel Sözleşmesi gelişmekte olan ÷lkelerin kapasitelerinin gelişmesine katkıda bulunmadıkça ve hammadde olarak ucuz alternatifleri teşvik etmedikçe, yasaklama sadece yarı-tedbir olarak değerlendirilebilir. Basel Sözleşmesi'nin tersine, Stockholm Sözleşmesi gelişmekte olan ve ekonomisi geçiş halindeki ÷lkelere kendi hükümlerini uygulamaları için yardım yolları sunmaktadır [35]. Basel Sözleşmesi'nin tehlikeli atıkların ticaretini yasaklamasının aksine, Stockholm Sözleşmesi KOKların ticaretini yasaklamamakta, gelişmiş ÷lkelere bazı istisnalar ve KOKlara yönelik alternatifleri ilave maliyetlerini karşılamak için finansal kaynaklar sunmaktadır [3]. Bu tedbirler, gelişmiş ÷lkelerin insan sağlığını ve çevreyi KOKların olumsuz etkilerinden korunmasına yönelik daha istekli olmalarına vesile olmaktadır [3].

iii. Rotterdam, Stockholm ve Basel Sözleşmeleri Arasındaki Sinerji

Stockholm Sözleşmesi ekinde yer alan tehlikeli kimyasalların uluslararası ticaretinin Rotterdam Sözleşmesi hükümlerince gerçekleştirildiği ve son kullanma tarihleri geçen ve böylece atık olarak değerlendirilen tehlikeli kimyasalların bertarafının ise Basel Sözleşmesi kapsamındaki hükümlere dayanarak yapılması (Şekil 7.1), bu üç sözleşmenin kendi aralarında bir sinerjinin olması gerektiği anlamına gelmektedir.

Şekil 7.1. Rotterdam Stockholm ve Basel Sözleşmeleri Arasındaki Sinerji

Bu üç sözleşmenin sinerjisi ve sekretaryalarının birleştirilmesi hakkında konular, 23–27 Temmuz 2008’de Endonezya’nın Bali kentinde düzenlenen Basel Sözleşmesi Taraflar Konferansı dokuzuncu toplantısında, 27–31 Ekim 2008’de İtalya’nın Roma kentinde düzenlenen Rotterdam Sözleşmesi Taraflar Konferansı dördüncü toplantısında ve 4–8 Mayıs 2009’da İsviçre’nin Cenevre kentinde düzenlenen Stockholm Sözleşmesi Taraflar Konferansı dördüncü toplantısında dile getirilmiştir. Sonrasında bu konu üzerine daha detaylı çalışmaların gerçekleştirilmesini teminen Basel, Rotterdam ve Stockholm Sözleşmeleri arasındaki koordinasyonun ve işbirliğinin iyileştirilmesine ilişkin olarak özel ve geçici olarak bir çalışma grubu kurulmuş ve bu grup bugüne kadar toplam üç toplantı gerçekleştirmişlerdir [103]. Son olarak, konu 22–24 Şubat 2010 tarihleri arasında Endonezya’nın Bali kentinde düzenlenen Basel, Rotterdam ve Stockholm Sözleşmeleri Olağanüstü Taraflar Konferansı’nda ele alınmıştır. Bu konferansta bu üç sözleşmenin sekretaryalarının birleştirilmesi, bütçelerinin ve aktivitelerinin aynı çatıda toplanması oybirliği ile karara bağlanmış ve 2013 tarihine kadar tüm bu işlemlerin tamamlanarak nihai hale getirilmesi kararı alınmıştır [103].

iv. Rotterdam Sözleşmesi'nin Ardındaki Sebepler

Stockholm ve Basel Sözleşmeleri'nin aksine, Rotterdam Sözleşmesi bazı tehlikeli kimyasalların ticareti ile çevrenin korunması konularının uyumlu addedilebileceğini ve kimyasalların güvenli yönetimlerine dair ülkelerin zayıf yönlerinin sağlanan bilgilerle geliştirilebileceğini savunmaktadır. Rotterdam Sözleşmesi'ne yönelik tartışmalar çevre ve insan sağlığının tehlikeli kimyasallardan korunması ile kimyasallara dayanan ekonomik büyümenin arasında kalmaktadır [104]. Bunun sonucu olarak, çiftçilerin zenginleşmesi ve sağlıklı bir çevre geliştirmekte olan ülkelerin karşılayamayacakları bir lüks olarak görülebilir [3].

Gelişmekte olan ülkelere daha güvenli alternatiflerin kullanılması yerine, uluslararası tepkiler, gelişmekte olan ülkelerin tehlikeli kimyasalların yönetimi ile ilgili bilgi eksikliğinin olması nedeni ile, bilgi alışverişi ve ön izin üzerine odaklanmıştır. 1999–1998 Dünya Kaynakları ile ilgili raporda değinildiği gibi, 1990'larda insan sağlığı ve çevre için daha az toksik olan pestisitlerin bir çoğunun daha etkili kullanılmış ve akut pestisit zehirlenmeleri büyük oranda azalmıştır [12]. Bu konunun hedeflendiği izleminin verildiği, Etik Kuralları, Londra Rehberleri ve Rotterdam Sözleşmesi tehlikeli kimyasalların uluslararası pazardaki yerlerini engellemenin yerine ikili standartların benimsenmesini hedeflemiştir. Bu da, kuzey kökenli tarım kimyasalı üreticilerinin tehlikeli kimyasalların gelişmekte olan ülkelere satışından getirilerine devam etmelerine ve gelişmiş ülke hükümetlerinin bu tür kimyasalları kendi sınırları içinde yasaklamaları veya kısıtlamalarına ancak bunları gelişmekte olan ülkelere transfer etmelerine neden olmaktadır [3].

v. Liberal Ekonomik Modelin Sorunları

Uluslararası ticaret kuralları ve serbest ticaret modelinin sorunları, aynı oyun alanında (uluslararası pazar) aktör olarak yer almalarıdır. Her ikisi de insan hakları ile çevrenin korunması ve devletler yönünden değişik kapasitelere sahiptirler. Örneğin, çevreyi ciddi biçimde kirleten veya Çin'deki kullanıcıları zehirleyen tehlikeli pestisitleri üreten bir Çin firmasının düşük çevresel standartlarının olması, otomatik olarak bir İsveç firmasının da aynı tarzı benimsemesi hakkını

doğurmaktadır. İthalat yapan ülkelerindeki çevre ve insan sağlığı üzerine olumsuz etkilerinin fark edilmesi yanında yasaklanmış veya ruhsatlandırılmamış Amerikan pestisitlerinin ihracatını gerekçelendiren ABD ÇKA tarafından gündeme getirilen argümanlardan biri bu fikri desteklemektedir (ABD ÇKA tarafından 1993 Pestisit İhracat Politikasında atıf yapıldığı gibi):

“Amerika’dan gerçekleştirilen tehlikeli pestisitlerin ihracatını kontrol altına almak, gelişmiş ülkelerdeki pestisit kullanımına bağlı problemleri çözmeyecektir. Birleşik Devletler birçok pestisit üreticilerinden sadece biridir ve bazı gelişmekte olan ülkelerinde dahil olduğu birçok ülke, Birleşik Devletlerde yasaklanmış veya ruhsatlandırılmamış pestisiti üretmekte ve ihraç etmektedir.” [33]

Uluslararası ticaret sistemine tabi kuralların tüm ülkeler için uygulanması bakış açısından dolayı makul ve hatta adil olarak görülebilecek iken, bu sebep aslında ahlaken problemlidir. İnsan hakları yasası açısından bakıldığında, bir kişi tarafından hakların ihlal edilmesi, diğerleri tarafından da ihlal edileceği anlamına gelemez. Tabiri caizse, A kişinin B’nin haklarını gasp etmesi, C kişisine başka bir kişinin haklarını gasp etme hakkını vermez. Çünkü B saygı gösterilmesi gereken devredilemez bazı haklara sahiptir. Bu sebeple, bir Çin firmasının düşük çevresel kriterlerin varlığı nedeniyle tehlikeli maddeleri üretmesi, kendi ülkesinde çevre ve sağlık nedeniyle yasaklanan veya kısıtlanan bir kimyasalın İsveç’ten Çin’e ihraç edilmesi hak olarak değerlendirilemez [3].

Kirliliğin zengin ülkeden fakir bir ülkeye gönderilmesi ekonomik açıdan gönderenin faydasına gibi veya insanların sağlıklarını hiçe sayan fakir ülke liderlerinin hızlı bir ekonomik büyümeyi sağlamaları gibi görünse de, tehlikeli maddelerin uluslararası ticaretini kabul etmek “Üçüncü Dünya İnsanlarının zehirlenmeleri sonucunu doğuracaktır” [3, 57].

C. TEHLİKELİ KİMYASALLARIN TİCARETİNİ DÜZENLEYEN HUSUSLARA İLİŞKİN OLARAK TÜRKİYE’NİN MEVCUT DURUMU

Türkiye’de, tehlikeli kimyasalların uluslararası ticaretine yönelik olarak yeknesak bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Özellikle, tehlikeli kimyasallar Türkiye’den ihraç edilirken herhangi bir ulusal düzeyde yasal bir düzenlemeye tabi değildir. İthalat sırasında ise, Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından her yıl yeniden düzenlenerek yayımlanan Dış Ticarete Standardizasyon (DTS) Tebliğlerinin kapsamında bulunan, ilgili kurum/kuruluşlarca kısıtlanan veya kontrol altında tutulmak istenen tehlikeli kimyasallar için ithalatçı tarafından gerekli belgelerin tamamlanması ve her bir gümrük girişinde bu belgelerin yetkili makama tebliğ edilmesi gerekmektedir.

Bazı Tehlikeli Maddelerin, Müstahzarların ve Eşyaların Üretimine, Piyasaya Arzına ve Kullanımına İlişkin Kısıtlamalar Hakkında Yönetmelik 26.12.2008 tarih ve 27092 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bu Yönetmeliğin amacı; insan sağlığı ve çevrenin korunmasını temin etmek üzere, bazı tehlikeli maddelerin veya madde gruplarının kendi başına üretimi ve kullanımı, müstahzar içerisinde veya eşyada kullanımı ile bunların *ithalatı dâhil* piyasaya arzına ilişkin idari ve teknik usul ve esasları düzenlemektir. Yönetmeliğe göre; asbest (krizotil (beyaz) asbest hariç), poliklorlu terfeniller (PCT), poliklorlu bifeniller (PCB) ve polibromlu bifenillerin (PBB) üretilmesi, kendi halinde piyasaya arz edilmesi, kendi halinde ve müstahzar içerisinde giysi, çamaşır ve iç çamaşırları gibi deri ile temas eden tekstil ürünlerinin üretiminde kullanılması yasaklanmıştır. Türkiye’de beyaz asbest (chrysotile) üretimi yasaklanmış, kullanımı ise kısıtlanmıştır. Türkiye’de beyaz asbestin kullanımına sadece çimento borularının üretiminde izin verilmekte ve bu nedenle beyaz asbestin ithalatına yönelik olarak herhangi bir yasaklama da bulunmamaktadır. Bu çerçevede, 2009 yılı sonuna kadar Türkiye’ye beyaz asbest ithal etmek isteyenlerin “Çevrenin Korunması Yönünden Kontrol Altında Tutulan Kimyasalların İthalatına Dair Dış Ticarete Standardizasyon (DTS) Tebliği” kapsamında Çevre ve Orman Bakanlığı’ndan “İthalat Belgesi” almaları gerekmektedir. Söz konusu ithalat belgesinin amacı, adı geçen tebliğ kapsamındaki tehlikeli kimyasalları kontrol altında tutmanın yanı sıra, bu tür kimyasalların hangi şirketlerce, ne amaçla getirildiğini tespit etmek ve gelecekte yapılacak olan yasaklama ve kısıtlama çalışmalarına

altyapı oluşturmaktı. Ancak, amacı kimyasalların insan sağlığı ve çevre üzerinde yaratabileceği olumsuz etkilere karşı etkin koruma sağlamak üzere envanter oluşturulmasına ve kontrolüne ilişkin idari ve teknik usul ve esasları düzenlemek olan “Kimyasalların Envanteri ve Kontrolü Hakkında Yönetmeliğin” 26.12.2008 tarih ve 27092 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanması ile söz konusu DTS Tebliği’nin kapsamında bulunan “İthalat Belgesi” uygulamasından 2010 yılı başı itibari ile vazgeçilmiştir.

Kimyasalların Envanteri ve Kontrolü Hakkında Yönetmeliğe göre, bu yönetmeliğin yürürlüğe girdiği 26.12.2008 tarihten itibaren üç yıl öncesine kadar, mevcut maddeleri ve yeni maddeleri üretenler veya kendi halinde veya müstahzar içinde *ithal edenlerin*, maddenin adı, EC numarası ve KKS numarası, üretilen veya *ithal edilen maddenin miktarı*, “Tehlikeli Maddelerin ve Müstahzarların Sınıflandırılması, Etiketlenmesi ve Ambalajlanması Hakkında Yönetmeliğe” göre, tehlike sınıfı, tehlike sembolü, risk ibareleri ve güvenlik ibareleri de dahil olmak üzere, sınıflandırılması, maddenin öngörülen kullanım alanları hakkında bilgileri Çevre ve Orman Bakanlığına sağlaması gerekmektedir. Bu yönetmelikle elde edilen bilgiler, tehlikeli kimyasalların gelecekteki ithalat ve ihracatlarına ilişkin ulusal yasal düzenlemelere ışık tutacaktır.

2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 3. Maddesi’nin (i) bendinde belirtilen “*Bölgesel ve küresel çevre sorunlarının çözümüne yönelik olarak taraf olduğumuz uluslararası anlaşmalar sonucu ortaya çıkan ulusal hak ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi için gerekli teknik, idarî, malî ve hukukî düzenlemeler Bakanlığın koordinasyonunda yapılır*” hükmü gereğince Rotterdam Sözleşmesi’ne ilişkin çalışmalar Çevre ve Orman Bakanlığı koordinasyonunda yürütölmektedir. Bu kapsamda Rotterdam Sözleşmesi, Çevre Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Sn. Dr. İlker BAŐAYDIN tarafından 10 Eylül 1998 tarihinde Rotterdam Sözleşmesi Diplomatik Konferansı’nda imzalanmıştır. Sözleşme’nin Eylül 2004 tarihinde gerçekleştirilen Birinci Taraflar Konferansında, Sözleşme kapsamındaki maddelerin listelendiği Ek-III’üne 14 madde ile “Anlaşmazlıkların Halli” başlıklı Ek-IV’ün ilave edilmesi kararı alınarak Sözleşme bugüne kadar bir kez revize edilmiştir.

Türkiye'nin imzacısı olduğu Rotterdam Sözleşmesi'nin uygulanmasına yönelik olarak Tarım ve Köyişleri Bakanlığı pestisit ve bitki koruma ürünleri için Ulusal Yetkili Mercii, Sağlık Bakanlığı biyosidal ürünler için Ulusal Yetkili Mercii ve Çevre ve Orman Bakanlığı ise diğer iki Bakanlık ile koordinasyonun sağlanması ve sanayi kimyasalları için Ulusal Yetkili Mercii olarak belirlenmiştir.

Rotterdam Sözleşmesi'nin, ihraç edilecek kimyasallarla birlikte verilecek bilgiler başlıklı 13üncü maddesinin 2inci bendinde belirtilen etiket ve tehlikeler hakkında yeterli bilgi sağlanması hükmünün uygulanabilmesine yönelik olarak "Tehlikeli Maddelerin ve Müstahzarların Sınıflandırılması, Ambalajlanması ve Etiketlenmesi Hakkında Yönetmelik" ile "Tehlikeli Maddeler ve Müstahzarlara İlişkin Güvenlik Bilgi Formlarının Hazırlanması ve Dağıtılması Hakkında Yönetmelik" 26.12.2008 tarih ve 27092 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış olup 26.12.2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Buna ek olarak, 31 Aralık 2008 tarih ve 27097 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2008/14481 sayılı "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı ile Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar"ın 27nci Çevre Faslı başlığı kapsamında "Rotterdam Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun"un 2011 sonuna kadar yayımlanması öngörülmüştür. Bu kapsamda, Rotterdam Sözleşmesi'ne taraf olunmasına ilişkin olarak işlemlerin başlatılması için Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından 2009 yılı içerisinde yapılan Sözleşme'nin Türkçe çevirisi Dışişleri Bakanlığına gönderilmiştir.

Diğer yandan, Avrupa Birliği Çevre Faslı Açılış Kriterleri kapsamında, AB'nin taraf olduğu Çevresel Sözleşmelere de Ülkemizin üye olana kadar taraf olması gerektiği ve çalışmanın takvime bağlanması gerektiği belirtilmiştir. AB'de Rotterdam Sözleşmenin Uygulama Mevzuatı olan 689/2008/EC Tüzüğüne uyum çalışmalarımızın planlanması kapsamında Sözleşmeye 2012 yılına kadar taraf olmamız öngörülmüş olup, bu husus 21.12.2009 tarihinde açılan Çevre Faslına ilişkin hazırlanan Müzakere Pozisyon Belgesinde de beyan edilmiştir.

Ayrıca, amacı insan sağlığı ve çevreyi kalıcı organik kirletici kimyasalların olumsuz etkilerinden korumak olan Birleşmiş Milletler Çevre Programı kapsamında yürütülen “Kalıcı Organik Kirleticilere ilişkin Stockholm Sözleşmesi”ne taraf olmaya yönelik “5871 Sayılı Kalıcı Organik Kirleticilere ilişkin Stockholm Sözleşmesi (POPs Sözleşmesi)’nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun” 14 Nisan 2009 tarih ve 27200 Sayılı resmi Gazete’de yayımlanmış olup 15272 sayılı yürürlüğe giriş kararnamesi ile 30 Temmuz 2009 tarih ve 27304 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak iç hukukumuza dâhil edilmiştir. Ülkemiz Sözleşme’ye 12 Ocak 2010 tarihinde taraf olacaktır. Sözleşme kapsamındaki çok tehlikeli kimyasalların kullanımına devam edildiği sürece, uluslararası ticaretinde Rotterdam Sözleşmesi hükümleri uygulanmak durumundadır.

VIII. SONUÇ

Tehlikeli kimyasalların uluslararası ticaretine yönelik olarak, uluslar arası bağlayıcı mevcut tek uygulama 1998 yılında imzaya açılan ve 2004 yılında yürürlüğe giren, “*Bazı Tehlikeli Kimyasallar ve Pestisitlerin Uluslararası Ticaretinde Ön Bildirimli Kabul Usulüne Dair Rotterdam Sözleşmesi*”dir. Sözleşme’nin kimyasalların yönetimi konusunda ilave hükümlere ihtiyacı olduğu söylenebilir. Çünkü, başarılı bir Ön Bildirimli Kabul (ÖBK) sistemine ulaşılması ve usulün etkin uygulanabilmesi için gelişmekte olan ülkelerin teknik kapasitelerinin güçlendirilmesi, ülkelerin tehlikeli kimyasalların ithalatını reddederek bu tür kimyasalların alternatifleri, alternatif yönetim sistemleri ve temiz üretim teknolojileri ile tekniklerine yönelmelerinin sağlanması ve sözleşmeye taraf olmayan diğer ülkelerin de sisteme katılımının temin edilmesi yararlı olacaktır.

Bu çerçevede, tehlikeli kimyasallar ve pestisitlerin en büyük üreticilerinden olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 11 Eylül 1998’de imzaladığı Rotterdam Sözleşmesi’ne hala taraf değildir ve ABD’den ihraç edilmek istenen tehlikeli kimyasallar konusunda ithalatçı tarafa bildirim yapma zorunluluğu bulunmamaktadır. Ancak, her ne kadar ABD, Rotterdam Sözleşmesi’ne taraf değilse de, ABD Federal İsektisit, Fungisit ve Rodentisit Kanunu’na (FİFRK) göre bir pestisit ABD’de ruhsatlı olmaması halinde, ihracatı gerçekleştirecek olan kişi/firma, ürünü kargoya vermeden önce ithalatçı tarafı bu pestisit ABD’de ruhsatlı (izinli) olmadığına dair bir bildirim ile uyararak zorundadır.

Bu bilgiler ışığında, en önemli tehlikeli kimyasal ve pestisit üreticileri olan Avrupa Birliği (Rotterdam Sözleşmesi’ne Taraftır) ve ABD (Rotterdam Sözleşmesi’ne Taraf değildir) tehlikeli kimyasallar ve pestisitlerin ticaretinde ön bildirim mekanizmasını kullanmaktadır.

Bunun yanında, dünyadaki pestisitlerin %80'inden fazlasının sanayileşmiş ülkeler tarafından kullanılmasına rağmen, pestisit kullanımı kaynaklı zehirlenmelerin %99'unun gelişmekte olan ülkelerde görülmesi; pestisit kaynaklı zehirlenme olaylarının gelişmekte olan ülkelerdeki intihar, gaz zehirlenmesi ve boğulma olaylarından daha fazla sayıda olması, diğer yandan gelişmiş ülkelerde ise bu durumun tam tersi olması; gelişmekte olan ülkelerde pestisitlerin güvenli uygulama veya depolama hakkında sınırlı eğitim almış veya hiç eğitim almamış insanlar tarafından kullanılması gibi etkenler, tehlikeli kimyasallar ve pestisitlere ilişkin uluslararası bilgi alışverişinin kuvvetlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bu bakımdan, amacı kimyasalların özelliklerine ilişkin bilgi alışverişini kolaylaştırarak, ithalatı ve ihracatıyla ilgili ülkelerin kendi ulusal karar verme sürecini oluşturmayı sağlayarak ve bu kararları Taraflara duyurarak; bazı tehlikeli kimyasalların, insan sağlığına ve çevreye verebilecekleri olası zararlardan korunmayı ve bu tür kimyasalların çevreyle uyumlu bir biçimde kullanılmasını teminen uluslararası ticaretinde Taraflar arasında paylaşılmış sorumluluğu ve işbirliği çabalarını artırmak olan Rotterdam Sözleşmesi, uygun ve önemli bir hedefe odaklanmaktadır.

Ülkemizde ise konuya ilişkin mevcut duruma bakıldığında, Çevre ve Orman Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Gümrük Müsteşarlığı'nın sorumluluğu bulunmaktadır. Sanayi kimyasallarına ilişkin Ulusal Yetkili Mercii olarak belirlenmiş olan Çevre ve Orman Bakanlığı, Çevre Kanunu'nun verdiği yetki ile konuya ilişkin genel koordinasyonu yürütmektedir. Sağlık Bakanlığı ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ise Rotterdam Sözleşmesi'nin kapsamında bulunan pestisit ve büyük ölçüde tehlikeli olan pestisit formülasyonlarına ilişkin olarak Ulusal Yetkili Mercii olarak belirlenmiştir. Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın sorumluluğu, ilgili kurum ve kuruluşların kendi mevzuatları ile ithalatına/ihracatına yasaklama veya kısıtlama getirdiği tehlikeli kimyasalların ithalatını/ihracatını kontrol altına almayı teminen (DTS Tebliği gibi) yasal düzenlemeleri yayımlamaktır. Gümrük Müsteşarlığı'nın sorumluluğu ise, tehlikeli kimyasalların ithalat ve ihracatlarının belirlenmiş usullere uygun olarak yapılıp yapılmadığını denetleyerek, bu tür kimyasalların yasadışı trafiğini engellemektir.

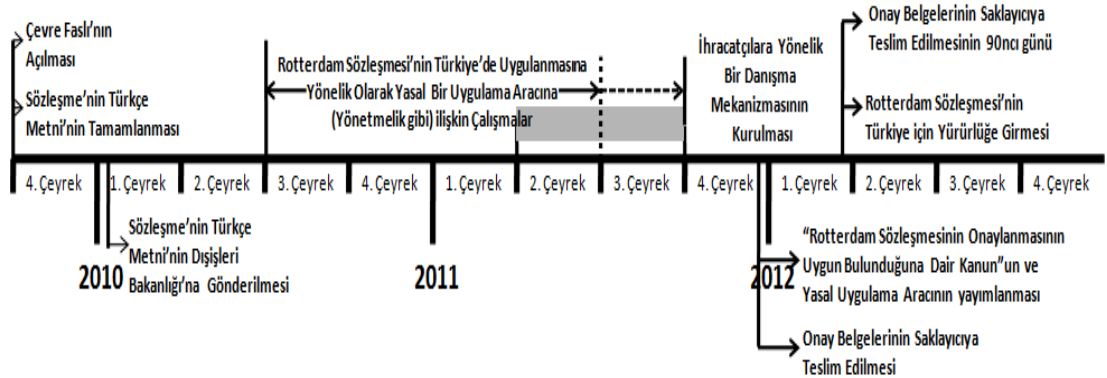
Ülkemizde, tehlikeli kimyasallar ve pestisitlerin üretimine, piyasaya arzına ve kullanımına ilişkin bir envanter bulunmamaktadır. Ancak, amacı kimyasalların insan sağlığı ve çevre üzerinde yaratabileceği olumsuz etkilere karşı etkin koruma sağlamak üzere envanter oluşturulmasına ve kontrolüne ilişkin idari ve teknik usul ve esasları düzenlemek olan “Kimyasalların Envanteri ve Kontrolü Hakkında Yönetmeliğin” 26.12.2008 tarih ve 27092 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanması ile ülkemizde üretilen, piyasaya arz edilen ve kullanılan kimyasallara ilişkin bir envanter Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından oluşturulacak olup, tehlikeli kimyasallara dair verilere bu çalışmanın sonucunda ulaşılabilecektir.

Diğer önemli bir husus ise, Rotterdam Sözleşmesi ile ilişkili olan ve ülkemizin taraf olduğu Basel ve Stockholm Sözleşmeleri’dir. Bilindiği üzere, Stockholm Sözleşmesi ekinde yer alan tehlikeli kimyasalların uluslararası ticareti Rotterdam Sözleşmesi hükümlerince gerçekleştirilmekte ve ithal edildikten sonra son kullanma tarihleri geçen ve böylece atık olarak nitelendirilen tehlikeli kimyasalların bertarafı ise Basel Sözleşmesi kapsamındaki hükümlere dayanarak yapılmaktadır. Bu nedenle, bu üç sözleşmenin kendi aralarında bir sinerjisi olduğu söylenebilir ve bu sözleşmelerin sekretaryalarının 2013 yılına kadar birleştirilmesi 22–24 Şubat 2010 tarihleri arasında Endonezya’nın Bali kentinde düzenlenen Basel, Rotterdam ve Stockholm Sözleşmeleri Olağanüstü Taraflar Konferansı’nda da kabul edilmiştir. Ülkemiz Basel Sözleşmesi’ne 22 Haziran 1994, Stockholm Sözleşmesi’ne ise 12 Ocak 2010 tarihinde Taraf olmuştur. Bu üç sözleşmenin her birini, sacayağının bir bileşeni olarak kabul edersek, Rotterdam Sözleşmesi’ne Taraf olunması, Türkiye adına bu yapıyı tamamlayacaktır.

Diğer yandan, 2008 yılında yayımlanan Türkiye Ulusal Programı kapsamında “Rotterdam Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun”un 2011 yılı sonuna kadar yayımlanması planlanmış olup, buna ek olarak Avrupa Birliği Çevre Faslı Açılış Kriterleri kapsamında söz konusu sözleşmeye 2012 yılına kadar taraf olmamız öngörülmüştür. Bu husus, 21 Aralık 2009 tarihinde açılan Çevre Faslına ilişkin hazırlanan Müzakere Pozisyon Belgesinde de beyan edilmiştir.

Tüm bu bilgiler ve gerekçeler ışığında, ülkemizin Rotterdam Sözleşmesi’ne Taraf olması büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Rotterdam Sözleşmesi’ne taraf

olunmasına ilişkin olarak işlemlerin başlatılması için Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından 2009 yılı içerisinde yapılan Sözleşme'nin Türkçe çevirisi 2010 yılı Ocak ayında Dışişleri Bakanlığına gönderilmiştir. Rotterdam Sözleşmesi'ne 2012 yılında taraf olunması durumunda, sözleşmenin uygulanmasına yönelik olarak yasal bir uygulama aracının (yönetmelik gibi) 2011 yılı ikinci veya üçüncü çeyreğine kadar tamamlanması ve "Rotterdam Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun"un yayımlanmasından hemen sonra yayımlanması yararlı olacaktır. Bu yasal aracın dayanakları ise 2872 sayılı "Çevre Kanunu" ve "Rotterdam Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun" olabilecektir. İhracatçılara yönelik bir danışma mekanizmasının kurulmasına yönelik çalışmaların ise 2011 yılının son çeyreğinden Rotterdam Sözleşmesi'nin ülkemiz için yürürlüğe girme tarihine kadar tamamlanması gerekmektedir (Şekil 8.1). Rotterdam Sözleşmesi'nin uygulanması ile birlikte Türkiye'de bir ihracat bildirim mekanizmasının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Aynı konuya yönelik olarak, Çevre Faslına ilişkin hazırlanan Müzakere Pozisyon Belgesinde belirtildiği üzere, Avrupa Birliği'nde Rotterdam Sözleşmesi'nin uygulama mevzuatı olan 689/2008/EC sayılı Tüzüğün de, Türkiye tarafından AB'ye katılım tarihi itibari ile uygulanması gerekmektedir. Bu nedenle, ülkemiz sözleşmeye taraf olduktan sonra ulusal mevzuatını bu tüzüğe yakınlaştırmalı ve yayımlanması muhtemel yasal uygulama aracını, tüzüğü temel alarak düzenlemelidir. Rotterdam Sözleşmesi'ne Taraf olma sürecinde, Türkiye'nin sözleşmenin yükümlülüklerini yerine getirmesi amacı ile belirlenen ulusal merciler, 689/2008/EC sayılı Tüzük kapsamında da görev yapacaklardır.

Şekil 8.1. Rotterdam Sözleşmesi'nin Ülkemiz için Yürürlüğe Girme Tarihinin Kadar Yapılacak Olan Çalışmalar

Rotterdam Sözleşmesi hükümlerine göre, ülkemizin sözleşmeye taraf olduğu tarihte, mümkün olan en kısa süre içinde (sözleşme metninde bu konuya ilişkin belli bir süre bulunmamaktadır), sözleşme ekinde yer alan ve kendi ulusal düzenleyici tedbirleri ile insan sağlığı ve çevrenin korunması amacına yönelik yasakladığı veya büyük ölçüde kısıtladığı tehlikeli kimyasallara dair aldığı ithalat kararlarına ilişkin olarak sözleşme sekreteryasına bildirim yapmak zorundadır. Ülkemiz bu bildirimleri, sözleşmenin web sitesinde bulunan elektronik formla sekreteryaya iletebilecektir.

Rotterdam Sözleşmesi'ne Taraf olunması sonucu ihracat bildirim mekanizmasının kurulması ve usulün oluşturulması ile birlikte, Türkiye'de 689/2008/EC sayılı Tüzüğün uygulanması daha etkin bir şekilde yapılabilecektir. Sözleşme ve Tüzük kapsamında gerekli görülen kurumsal kapasitenin güçlendirilmesine yönelik teknik destek AB mali yardım araçlarıyla (IPA, SEI, TAIEX gibi) veya Birleşmiş Milletler Çevre Programı ve/veya Gıda ve Tarım Örgütü'nün ilgili organlarından temin edilebilecektir.

Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından her yıl yeniden düzenlenen DTS Tebliğleri, ülkemize yapılan ve kontrol altına alınmak istenen tehlikeli kimyasal ithalatları için uygun bir araç olarak düşünülebilir. Ancak, ithalatın yanında ülkemizden yapılacak olan kontrollü ihracatlar için de yasal bir aracın kullanılması gerekmektedir. Bu kapsamda, yine Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından yayımlanan 96/31 sayılı "İhracı Yasak ve Ön İzne Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ" (19/9/1996 tarih ve 22762 sayılı Resmi Gazete) uygun bir araçtır. Söz konusu tebliğ kapsamında, kanun, kararname ve uluslararası anlaşmalarla ihracı yasaklanmış veya belli kamu kurum ve kuruluşlarının ön iznine bağlanmış olan mallar bulunmaktadır.

Türkiye'nin Rotterdam Sözleşmesi'ne muhtemel Taraf olma tarihi olan 2012 yılı ile Türkiye'nin AB'ye katılım tarihi arasında kalan süre içerisinde, hayata geçirilmesi düşünülen ihracat bildirim ve ithalat kabul sistemlerinin önemli bir ayağı olan gümrüklerdeki yapılacak olan işlemler de önem arz etmektedir. AB'de 689/2008/EC sayılı Tüzük altında kısıtlanmış olan kimyasalların ithalat/ihracat kayıtlarını tutmak ve gümrüklerdeki işlemleri kolaylaştırmak için EDEXIM (European Database of **EX**port and **IM**port of certain dangerous chemicals) yani "Bazı Tehlikeli Kimyasalların İthalatı ve İhracatı için Avrupa Veritabanı" geliştirilmiştir.

EDEXIM'in gümrük versiyonu sayesinde, ihracatçılar tarafından doldurulan ihracat bildirim formu vasıtası ile yapılan ihracat bildirimleri ve açık izin taleplerine, gümrük görevlileri rahat bir biçimde ulaşabilmektedir. Ülkemizde ise böyle bir veritabanı bulunmamakla birlikte, bu konuda çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Bu konu ile ilgili olarak, ülkemizin önünde iki seçenek bulunmaktadır. Türkiye AB'ye katılım tarihinden önceki geçiş döneminde, ya AB'deki EDEXIM veya İsviçre Çalışma Tarife Veritabanı "T@res" (bkz. Bölüm 6 Alt Bölüm "D") gibi kendi ulusal veritabanını kurmalı; ya da Gümrük Müsteşarlığı tarafından geliştirilmiş olan **Bilgisayarlı Gümrük Etkinlikleri (BİLGE)** veritabanına eklenebilecek olan bir araç geliştirmelidir.

AB'ye katılım tarihinden itibaren Türkiye EDEXIM'i kullanabilecektir. Söz konusu 689/2008/EC sayılı Tüzüğün katılım tarihi itibarıyla uygulanabilmesi için, Türkiye'nin, gerekli sistemi kurabilmesini teminen katılım tarihinden önce EDEXIM'e iştirak etmesi zaruridir. Ancak, Türkiye'nin AB'ye katılımından ne kadar süre önce EDEXIM'i kullanacağı konusu kesinlik kazanmamıştır. Diğer yandan, böyle yeni bir veritabanının kurulmasının Gümrük Müsteşarlığı'nca olumsuz karşılanabilme olasılığı bulunmaktadır. Çünkü hâlihazırda kullanılan BİLGE yazılımının yanında ikinci bir yazılım yeni yükler ve sorumluluklar getirecektir.

İkinci seçeneğe bakıldığında ise, BİLGE Yazılımı, 1998 yılından beri Gümrük İdarelerinde kullanılmakta olan ve eşyanın gümrük sahasına girişinden çıkışına kadar tüm gümrük işlemlerinin gerçek zamanlı olarak bilgisayar ortamında yürütülmesine ilişkin bir yazılımdır. Yükümlüler, BİLGE Sistemi aracılığıyla Gümrük beyannamelerini, Gümrük İdaresi'nde bulunan veri giriş salonlarındaki bilgisayarlardan elektronik ortamda düzenleyebildikleri gibi, Elektronik Veri Değişimi (EVD) aracılığıyla kendi bürolarından veya internet üzerinden de girebilmektedirler. BİLGE sisteminin geliştirilmesi, EVD sistemine Çevre ve Orman Bakanlığı'nın ilgili birimlerince kullanılacak olan yeni bir arayüzün kurulması ile mümkün olabilir. Böyle bir eklenti, sadece Rotterdam Sözleşmesi'nin uygulanması için değil, aynı zamanda ozon tabakasını incelten maddeler ve kontrole tabi yakıtlar gibi ithalatı ve ihracatı kontrol altında tutulmak istenen diğer maddeler için de kullanışlı olabilecektir.

Gümrüklerle ilgili bir diğer önemli husus ise, gümrüklerde gerçekleştirilecek olan denetimler ve kontrollerin yeterliliğidir. Gümrükler, şuan itibari ile bütün kontrollerini Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (GTİP) numaraları ile gerçekleştirmektedir. Bu numaraları kullanmak pratik gibi gözükse de bazı istenmeyen durumlara da sebebiyet verebilir. Bu gibi durumlara örnek olarak, polibromlu **b**ifeniller (PBB) gösterilebilir. PBB “Bazı Tehlikeli Maddelerin, Müstahzarların ve Eşyaların Üretimine, Piyasaya Arzına ve Kullanımına İlişkin Kısıtlamalar Hakkında Yönetmelik” ile yasaklanmış olan bir kimyasal maddedir. PBB’ler ayrıca literatürde polibromlu **d**ifeniller olarak da bilinmektedir. Ancak, bu kimyasal, “Çevrenin Korunması Yönünden Kontrol Altında Tutulan Kimyasalların İthalatına Dair Dış Ticarete Standardizasyon Tebliği” kapsamında “2903.69.90.00.15” ve “2903.69.90.00.19” olmak üzere iki farklı GTİP numarasına sahiptir ve polibromlu **d**ifenillerin bu listeye daha sonradan eklendiği düşünülürse PBB’lerin yasak olmasına rağmen ülkemize polibromlu difeniller adı ile girmiş olma olasılığı ihtimaller dâhilindedir. Halbuki, İsviçre gibi birçok ülke ve AB, tehlikeli kimyasalların ticaretine ilişkin gümrük kontrollerini, ithal edilen kimyasalın adı ile kimyasala ait “Kimyasal Kayıt Servis” (KKS) numarası ve “Birleşik Adlandırma” (BA) kodunun birlikte çapraz kontrolü ile gerçekleştirmektedir. Bu bakımdan, hayata geçirilmesi öngörülen ihracat bildirim ve ithalat kabul sistemlerinin planlaması yapılırken, gümrüklerde yapılacak olan kontroller de KKS, BA, kimyasal adı gibi ek bilgilerin kullanılması uygun olacaktır.

Bunun yanında, çevre ve insan sağlığı açısından önem arz eden maddelerin ithalatının daha etkin kontrolü için İhtisas Gümrükleri’nin hayata geçirilmesi de uygun olabilecektir. İhtisas Gümrükleri kavramı, ülkemiz için yeni bir kavram değildir. Hali hazırda, gıda, otomotiv, tekstil, petrokimya ve mobilya ürünleri ile ilgili birçok İhtisas Gümrük Müdürlükleri faaliyet göstermektedir. İhtisas Gümrükleri’nin kurulmasının amacı, ithalatta aranan zorunlu standartların korunması, tam kıymet tespitiyle vergi kaçakçılığının önlenmesi, belirlenen eşyada ithalatın denetim altına alınması, etkin gümrük denetlemelerinin yoğunlaştırılması, bu çerçevede önemli ithal kalemleri itibariyle, kıymet, tarife, menşe ve standartlar yönünden etkin bir denetim yapılmasının sağlanmasıdır. Tehlikeli kimyasalların ithalatı ve ihracatına yönelik bir İhtisas Gümrüğü’nün hayata geçirilmesi ile belirtilen konularda denetimlerin daha etkin yapılabilmesi sağlanabilecektir.

Konuya Türk Kimya Sanayicileri açısından bakıldığı zaman, Rotterdam Sözleşmesine taraf olunması halinde, Sözleşme kapsamındaki kimyasalları kullanan sanayiciler ve piyasaya arz edenlere, söz konusu kimyasallar hakkındaki tüm bilgilerin, kimyasalın ihracatçısı ve üreticisi tarafından temin edilecek olması, kimyasalın güvenli olarak kullanılmasını sağlayacaktır. Ayrıca, sözleşmenin ülkemizde uygulanması Türk Kimya Sanayicisine ilave bir mali yük getirmeyecektir.

Sonuç olarak, ilgili kurum ve kuruluşların bilgisi ve onayı olmadan çevre ve insan sağlığı için çok tehlikeli özelliğe sahip olan kimyasallar ve pestisitlerden, uluslararası ticarete yasaklı olanların sözleşmeye taraf diğer ülkelerden ihracatının gerçekleştirilemeyecek olması ve böylece bu tür kimyasalların yasadışı trafiğinin önlenmesi, ilgili kurum ve kuruluşların, yapılan bildirimler ve sözleşme kapsamında gerçekleştirilen diğer çalışmalardan elde edilen detaylı bilgiler sayesinde ithal edilecek tehlikeli kimyasallar ve pestisitlere ilişkin olarak güncel bilgiler elde edilecek olması ve bazı tehlikeli kimyasalların yasaklanması, kısıtlanmasına ilişkin sağlam temellere dayalı tedbirler alınabilecek olması nedeni ile Rotterdam Sözleşmesi'ne ülkemizin taraf olması, ülkemizin menfaatine olacaktır.

KAYNAKLAR

1. Tolba T., El-kholy O.A., 1992, "The World Environment 1972 - 1992: Two Decades of Challenge", 249.
2. Helmut F. Van Emden, David B. Peakall, 1996, "Beyond Silent Spring: Integrated Pest Management and Chemical Safety", 62.
3. Barrios P., 2003, "The Rotterdam Convention on Hazardous Chemicals: A Meaningful Step toward Environmental Protection?" University of British Columbia, Vancouver, Canada; University of Los Andes, Bogota, Colombia.
4. Blowers A., Glasbergen P., 1996, "Environmental Policy in an International Context: Prospects for Environmental Change", The Scope for North-South Co-operation.
5. FAO/CONF/RES, 1985, "Food and Agriculture Organization of the United Nations, International Code of Conduct for the Distribution and Use of Pesticides", at <http://www.fao.org/AG/AGP/AGPP/Pesticid/> (last visited Apr. 25, 2004).
6. UNEP/GC.15/9/Add.2/Supp.3, 1989, "London Guidelines for the Exchange of Information on Chemicals in International Trade", U.N. Environmental Programme, at <http://www.chem.unep.ch/ethics/english/longuien.htm>.
7. UNEP/FAO/PIC/CONF/2, 38 I.L.M. 1, 1999, "Rotterdam Convention on the Prior Informed Consent Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade", at <http://www.pic.int/en/ViewPage.asp?id=104> (last visited Apr. 5, 2004).
8. PIC, 2004, "What is PIC, Signatures & Ratifications", at <http://www.pic.int/en/ViewPage.asp?id=265> (last updated Mar. 19, 2004).
9. UNEP/FAO/PIC/CONF/5, 1998, "Resolution on Interim Arrangements, Conference of Plenipotentiaries on the Convention of the PIC Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade".
10. Laksham D., G., Brent R., H., 1997, "International Environmental Law in A Nutshell", 190.

11. "Persistent Organic Pollutants and the Stockholm Convention: A Resource Guide 2", 2001, Resource Futures International, at <http://Inweb18.worldbank.org/ESSD/envext.nsf/50ByDocName/PersistentOrganicPollutantsandtheStockholm>(last visited Apr. 5, 2004).
12. Swaminathan M., S., 1998, "World Resources Institute Et Al., World Resources 1998-1999", 42-45.
13. Helen Murphy H., 2001, "IPM and the Farmer's Health", Spider Web Newsletter, at <http://www.communityipm.org/Spiderweb/spider05p2.htm> (last visited Apr. 5, 2004)
14. EUROPAWORLD, 2002, "International Code on Pesticide Use Adopted in Rome", at <http://www.europaworld.org/week104/internationalcode81102.htm>
15. Jeyaratnama J., 1990, "Acute Pesticide Poisoning: A Major Global Health Problem", World Health Statistics Quarterly, Vol. 43, No. 3, pages 139-144.
16. WHO, 2004, "The Impact of Pesticides on Health: Preventing Intentional and Unintentional Deaths from Pesticide Poisoning".
17. Harris J., 2000, "Chemical Pesticide Market, Health Risks and Residues".
18. Richard R. T., 1995, "Eradicating the Pesticide Problem in Latin America", Bus&Soc. R. 55.
19. Madeley J., 2002, "Unsuitable for Use - Profile of Paraquat", Pesticide News 3, at <http://www.pan-uk.org/pestnews/pn56/pn56p3.htm> (last visited Apr. 5, 2004).
20. Wood A., 2004, "Compendium of Pesticide Common Names", Context Limited, at http://www.hclrss.demon.co.uk/summ_groups.html (last visited Apr. 5, 2004).
21. Dhaliwal G., S., Pathak M., D., 1993, "Pesticides: Their Ecological Impact in Developing Countries".
22. Reigart, Roberts J., R., 1999, "Recognition and Management Of Pesticide Poisonings", Office Of Pesticide Programs, U.S., ENVTL. Protection Agency, 34, 38.
23. Extension Toxicology Network, 2004,"Carbofuran: Pesticide Information Profiles", at <http://ace.orst.edu/info/extoxnet/pips/carbofur.htm> (last visited Apr. 5, 2004).
24. Carter T., 2002, "DDT: Malaria's Answer in Africa?", Wash Times.
25. Van Der Werf H., M., G., 1996, "Assessing the Impact of Pesticides in the Environment", Agric., Ecosystems & Env., pp. 81-82.

26. The Pesticides Trust, 1998, "The Pesticides Trust Review", at [http://www. Pan-uk.org/Reviews/review98.pdf](http://www.Pan-uk.org/Reviews/review98.pdf) (last visited Apr. 5, 2004).
27. Hough P., 1998, "The Global Politics of Pesticides Forging Consensus from Conflicting Interests", pp. 21.
28. Bedos C., 2002, "Mass Transfer of Pesticides into The Atmosphere by Volatilization from Soils and Plants: Overview", *Agronomie* 21, 22.
29. Agency for Toxic Substances & Disease Registry, 2004, "ToxFAQs for Aldrin/Dieldrin", U.S. Dep't of Health & Human Services, at <http://www.atsdr.cdc.gov/tfacts1.html> (last visited Apr. 5, 2004).
30. Forget G., 1993, "Impact of Pesticide Use On Health In Developing Countries"
31. Executive Summary of Environmental Working Group, 1995, "Forbidden Fruit: Illegal Pesticides in the U.S. Food Supply", at <http://www.ewg.org/reports/fruit/Contents.html>.
32. Robin L. Cowling R., L., 1999, "PIC, POPs and the MAI Apocalypse: Our Environmental Future as a Function of Investor's Rights and Chemical Management Initiatives".
33. Pesticide Export Policy, 1993, "EPA Export Policy", at <http://www.epa.gov/oppfeadI/international/archives/exportpolicy.pdf>
34. Colopy J., 1995, "Poisoning the Developing World: The Exportation of Unregistered and Severely Restricted Pesticides from the United States".
35. UNEP/POPS/CONF/2, 2001, "Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants", http://www.pops.int/documents/convtext/convtext_en.pdf (last visited Apr. 5, 2004).
36. FIFRA, 1996, "Federal Insecticide, Fungicide and Rodenticide Act", USEPA.
37. Kiely T., Donaldson D., Grube A., 2004, "Pesticides Industry Sales and Usage 2000 and 2001 Market Estimates", Biological and Economic Analysis Division Office of Pesticide Programs Office of Prevention, Pesticides, and Toxic Substances U.S. Environmental Protection Agency Washington, DC 20460.
38. Dinham B., 2001, "Pesticides News 12", *Corporate Change*, 12-14, at <http://www.pan-uk.org/pestnews/pn53/pn53p12.htm> (last visited Apr. 5, 2004).
39. Dinham B., 2000, "Pesticides News 10", *Corporate Change*, at [http://www. pan-uk.org/pestnews/pn49/pn49p10.htm](http://www.pan-uk.org/pestnews/pn49/pn49p10.htm) (last visited Apr. 5, 2004).
40. Statement of the Federal Council, 2002, "answer to the Motion of MP Joseph Zisyadis", at http://www.evb.ch/index.cfm?page_id=1832&archive=none.

41. Jon Cox J., 2002, "Swiss Want Big Syngenta Chemical on UN Control List", Reuters News Service, at <http://www.planetark.com/dailynewsstory.cfm/newsid/18904/newsDate/5-Dec-2002/story.htm> (last visited Apr. 5, 2004).
42. Dow Agrosciences, Organization, 2004, at <http://www.dowagro.com/specialtyeurope/organization/index.htm> (last visited Apr. 5, 2004).
43. Dow News Center - Corporate News, 2001, "Dow Closes on Acquisition of Rohm and Haas Company's Ag Chemicals Business", at http://www.dow.com/dow_news/corporate/2001/20010601a.html.
44. Dow AgroSciences, 2004, at <http://www.dowagro.com/india/about/> (last visted Apr. 5, 2004).
45. Pesticides News, 1998, "Insight on Booming Chinese Market", at <http://www.pan-uk.org/pestnews/pn39/pn39p14a.htm> (last visited Apr. 5, 2004).
46. Rallis India, 2003, "Pesticide", Agri-Business, at http://www.rallis.co.in/rallis/agri_pesticide.htm (last visited Aug. 2003).
47. United Phosphorus Ltd., 2004, "Products, Agrochemicals", UPL Online, at <http://www.uplonline.com/> (last visited Mar. 11, 2004).
48. Meirelles L., C., 2002, "The Brazilian Health Surveillance Agency (ANVISA)", at <http://e-legis.bvs.br/leisref/public/php/home.php> (last visited Mar. 21, 2004).
49. Dickenson J., P., 1983, "A Geography of The Third World", pp. 22-37.
50. Adams N., A., 1993, "Worlds Apart: The North-South Divide and The International System", pp. 6.
51. Montague P., 1989, "Dumping on the Developing World", Rachel Hazardous Waste News, at <http://www.monitor.net/rachel/r126.html> (last visited Apr. 5, 2004).
52. Puckett J., "The Basel Ban: A Triumph over Business-as-Usual", Basel Action Network, at http://www.ban.org/about_basel_ban/jims_article.html (last updated Oct. 1, 1997).
53. Jackson R., H., 1990, "Quasi-States: Sovereignty, International Relations, and The Third World", pp.4.
54. Rio Declaration on Environment and Development, 1992, at <http://www.unep.org/Documents/Default.asp?DocumentID=78&ArticleID=1163> (last visited Apr. 5, 2004)
55. Agenda 21, 2004, UNEP, at <http://www.unep.org/Documents/Default.asp?DocumentID=52> (last visited Apr. 5, 2004).

56. WSSD Plan of Implementation, 2004, "Report of the World Summit on Sustainable Development", at http://www.johannesburgsummit.org/html/documents/summit_docs/2309_planfinal.htm (last visited Apr. 5, 2004).
57. Taylor A., Thomas C., 1999, "The Trade and Environment Debate", in *Global Trade and Global Social Issues* and Marc Williams, 1994, "International Trade and the Environment: Issues, Perspectives and Challenges", in *Rio: Unraveling The Consequences* 80 (Caroline Thomas ed., 1994).
58. Jayadevappa R., Chhatre S., 2000, "International Trade and Environmental Quality: A Survey", *Ecological Economics* 175-94.
59. Esty D., C., 1994, "Greening the Gatt: Trade, Environment and The Future", 186-87.
60. Clapp J., 2001, "Toxic Exports: The Transfer of Hazardous Wastes from Rich to Poor Countries" pp. 6-12.
61. Spitzer S., 2000, "The WTO and Pesticide Reform", *Global Pesticide Campaigner*, at http://www.panna.org/resources/gpc/gpc_200004.10.1.pdf (last visited Apr. 5, 2004).
62. Robert G. Bellinger R., G., 1996, "Pesticide Resistance to Pesticides", *Clemson University*, at <http://ipm.ncsu.edu/safety/factsheets/resistan.pdf> (last visited Apr. 25, 2004).
63. Global IPM Facility, 2005, "Four Essential Elements of IPM Programmes", at http://www.fao.org/WAICENT/FAOINFO/AGRICULT/AGP/AGPP/IPM/gipmf/02_programmes/02b.htm (last visited Apr. 5, 2005).
64. Christine Lee C., 2001, "All Pain, No Gain: How Structural Adjustment Hurts Farmers and the Environment", *Global Pesticide Campaigner*, at http://www.panna.org/resources/gpc/gpc_200104.11.1.pdf (last visited Apr. 5, 2005).
65. World Bank Operational Manual, 1998, "Operational Policy 4.09, Pest Management" at <http://wbln0018.worldbank.org/Institutional/Manuals/OpManual.nsf/0/665DA6CA847982168525672C007D07A3?Open-Document> (last visited Apr. 5, 2005).
66. Ishii-Eiteman M., 2001, "Monitoring the World Bank's Pest Management Policy: A Guide for Communities", pp. 6, 13, 14; at <http://www.panna.org/resources/documents/monitoringWB.pdf> (last visited Apr. 5, 2004)

67. Tozun N., 2001, "New Policy, Old Patterns: A Survey of IPM in World Bank Projects", Global Pesticide Campaigner, at http://www.panna.org/resources/gpc/gpc_200104.11.1.pdf (last visited Apr. 5, 2004).
68. Hough P., 2000, "Institutions for Controlling the Global Trade in Hazardous Chemicals: The 1998 Rotterdam Convention", Global Environmental Change, pp. 161-162.
69. Victor D., 1998, "Learning by Doing in the Nonbinding International Regime to Manage and Trade in Hazardous Chemicals and Pesticides", The Implementation and Effectiveness of International Environmental Commitments: Theory And Practice 221-234.
70. Nanda V., P., Bailey B., C., 1989, "Nature and Scope of the Problem", Transferring Hazardous Technology and Substances: The International Legal Challenge 3, 3-19
71. Greenpeace International, 2004, "Bhopal: The Ongoing Disaster 1984-2001", at <http://archive.greenpeace.org/toxics/html/content/bhopalbriefing.html> (last visited Mar. 31, 2004).
72. Sand P., H., 1992, "The Effectiveness of International Environmental Agreements: A Survey of Existing Legal Instruments", pp. 326.
73. Pallemarts M., 1988, "Developments in International Pesticide Regulation", pp. 62-65.
74. UN Doc. A/37/51, 1982, "Protection Against Products Harmful to Health and the Environment", at <http://www.un.org/documents/ga/res/37/a37r137.htm> .
75. Robert A. Wynman R., A., 1980, "Control of Toxic Substances: The Attempt to Harmonise the Notification Requirements of the U.S. TSCA and the EC Sixth Amendment".
76. OECD, 1984, "Recommendation Concerning Information Exchange related to Export of Banned or Severely Restricted Chemicals", at <http://webdominol.oecd.org/horizontal/oecdacts.nsf/0/2ceddf03192a959dc1256e6a0069da66?OpenDocument&Click=>, (last visited Apr. 5, 2004).
77. Pesticide Management Unit of the FAO, 1991, "Report of the Third FAO/UNEP Joint Meeting on PIC", Rome, Italy June 3-7, Plan Protection Service.
78. Cyrus Mehri C., 1988, "PIC: An Emerging Compromise for Hazardous Exports", pp. 379-380.

79. Kummer K., 1999, "Prior Informed Consent in International Trade: The 1998 Rotterdam Convention", pp. 323-324.
80. Nancy S. Zahedi N., S., 1999, "Implementing the Rotterdam Convention: The Challenges of Transforming Aspirational Goals into Effective Controls on Hazardous Pesticide Exports to Developing Countries", pp. 707-715.
81. Wright A., 1991, "From Pesticide Trade to Production: New Reform Strategies", Global Pesticide Campaigner, June.
82. Jennifer Clapp J., 2002, "What the Pollution Haven Debate Overlooks", pp. 12-16.
83. Regulation (EC) No 689/2008 of The European Parliament and of The Council of 17 June 2008 "Concerning The Export and Import of Dangerous Chemicals".
84. Rotterdam Convention Website, at <http://www.pic.int/home.php?type=t&id=63&sid=17>, (last visited March 9, 2010).
85. People's Republic of China Regulations for Environmental Management on the First Import of Chemicals and the Import and Export of Toxic Chemicals, 1994.
86. Swiss, 2010, "Switzerland's experience with the customs-related implementation of the Rotterdam Convention".
87. Canada, 1995, "Pesticide Export Guidelines", Information Division, Pest Management Regulatory Agency Health Canada
88. FAO/UNEP Secretariat, 1995, "Experience in the Implementation of the PIC Procedure".
89. Basel Convention, 1989, "Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal", Mar. 22, 1989, art. 11, UN Doc. I.G.80/3, 28 I.L.M. 649 (entered into force June 5, 1992)
90. Basel, 2002, "Progress Report on the Activities carried out by the Basel Convention Regional Centres for Training and Technology Transfer", at <http://www.basel.int/meetings/cop/cop6/english/5e.pdf?meetingId=2> (last visited Apr. 5, 2004).
91. UNEP, 2002, "Option of the Establishment of Basel Convention Regional Centres and the Implications of Various Options", pp. 7-8.
92. Stockholm Convention, 2001, "Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants", at: http://www.pops.int/documents/convtext/convtext_en.pdf (last visited Apr. 5, 2004).

93. Montreal Protocol, 1987, "Montreal Protocol on Substances That Deplete the Ozone Layer", (entered into force Jan. 1, 1989) [hereinafter Montreal Protocol], available at <http://www.unep.ch/ozone/montreal.shtml> (last visited Apr. 25, 2004).
94. Patlis J., M., 1992, "The Multilateral Fund of the Montreal Protocol: A Prototype for Financial Mechanisms in Protecting the Global Environment", pp. 181, 200-202 (1992).
95. O'Reilly J., Cuzze B., 1997, "Trash or Treasure? Industrial Recycling and International Barriers to the Movement of Hazardous Wastes", pp. 507, 521-24.
96. Lipman Z., 2002, "Dirty Dilemma: The Hazardous Waste Trade", pp. 67, 70-71, at <http://www.hir.harvard.edu/articles/?id=958>.
97. Muthu S. Sundram M., S., 1997, "Basel Convention on Transboundary Movement of Hazardous Wastes: Total Ban Amendment", pp. 1, 23-24.
98. Krueger J., 1999, "International Trade And The Basel Convention", pp. 21.
99. Young O., R., 2001, "Environmental Ethics in International Society", *Ethics and International Affairs: Extents and Limits*, pp. 167.
100. Harris P., G., 2001, "International Equity and Global Environmental Politics: Powers and Principles in U.S. Foreign Policy", pp. 27-28.
101. Coughlin S., S., 1996, "Environmental Justice: The Role of Epidemiology in Protecting Unempowered Communities from Environmental Hazards", pp. 67-69.
102. Lavelle M., Coyle M., A., 1993, "Unequal Protection: The Racial Divide in Environmental Law", in *Toxic Struggles*, pp. 136-43
103. BRS, 2010, "The simultaneous extraordinary meetings of the Conferences of the Parties to the Basel, Rotterdam and Stockholm conventions", Bali, Indonesia, at the Bali International Convention Centre in, Nusa Dua, from 22 to 24 February 2010.
104. Gonzalez C., G., 2001, "Beyond Eco-Imperialism: An Environmental Justice Critique of Free Trade", pp. 979-793.
105. Report from the Commission to the Council and the European Parliament on the operation of Regulation (EC) No 304/2003 concerning the export and import of dangerous chemicals, Brussels, 30.11.2006.

EKLER

EK-1

ROTTERDAM SÖZLEŞMESİNİN EKLERİ

Rotterdam Sözleşmesi

Ek I

5NCİ MADDEYE UYGUN OLARAK YAPILAN BİLDİRİMLER İÇİN GEREKLİ OLAN BİLGİLER

Bildirimler aşağıdakileri içerecektir:

1. Özellikler, tanım ve kullanımları

- (a) Ortak ismi;
- (b) Uluslararası kabul edilen isimlendirmeye göre kimyasal ismi (örneğin, Uluslararası Temel ve Uygulamalı Kimya Birliği (UTUKB)), böyle bir isimlendirme mevcut ise;
- (c) Ticari isimleri ve müstahzar isimleri;
- (d) Kod numaraları: Kimyasal Kayıt Servis (KKS) numarası ve Uyumu Sağlanmış (Armonize) Gümrük Sistemi kodu ve diğer numaralar;
- (e) Kimyasal sınıflandırma gerekliliklerine konu ise tehlike sınıflandırması bilgileri;
- (f) Kimyasalın kullanım veya kullanımları;
- (g) Fiziko-kimyasal, toksikolojik ve ekotoksikolojik özellikleri.

2. Nihai düzenleyici eylem

(a) Nihai düzenleyici eyleme dair özel bilgiler:

- (i) Nihai düzenleyici eylemin özeti;
- (ii) Düzenleyici dokümana atıf;
- (iii) Nihai düzenleyici eylemin yürürlüğe giriş tarihi;
- (iv) Nihai düzenleyici eylem bir risk veya tehlike değerlendirmesi bazında düzenlenmişse, atıf yapılan ilgili dokümanı da kapsayan bu tür değerlendirme bilgilerinin kanıtı;
- (v) Tüketicilerin ve işçilerin sağlığını da kapsayan insan sağlığı veya çevre ile ilgili nihai düzenleyici eylem için sebepler;
- (vi) Kimyasalın, tüketicilerin ve işçilerin sağlığını da kapsayan insan sağlığı veya çevre üzerine olan tehlikelerinin ve risklerinin özeti ve nihai düzenleyici eylemin beklenen etkisi;

(b) Nihai düzenleyici eylemin düzenlendiği kategori veya kategoriler ve her bir kategori için:

- (i) Nihai düzenleyici eylem tarafından yasaklanan kullanımı veya kullanımları;
- (ii) Müsaade edilen kullanım veya kullanımları;
- (iii) Mümkün ise, üretilen, ithal edilen, ihraç edilen ve kullanılan kimyasalın miktarı hakkında tahmin;

(c) İhtimal dahilinde, diğer Devletler ve bölgelerdeki nihai düzenleyici eylemle muhtemel bir uygunluğu bulunduğu ilişkin gösterge;

(d) Aşağıdakileri kapsayabilecek ilgili diğer bilgiler:

- (i) Nihai düzenleyici eylemin sosyo-ekonomik etkilerinin değerlendirmesi;
- (ii) Mevcut ise, alternatifleri ve onların göreceli risklerine ilişkin bilgiler:
 - Entegre haşere yönetim stratejileri;
 - Temiz teknoloji de dahil olmak üzere, endüstriyel uygulama ve işlemler.

Rotterdam Sözleşmesi

Ek II

YASAKLANMIŞ VEYA BÜYÜK ÖLÇÜDE KISITLANMIŞ KİMYASALLARIN EK III'TE LİSTELENMESİ İÇİN KRİTERLER

5nci Madde'nin 5nci paragrafına uygun olarak Sekretarya'dan gönderilen bildirimleri incelerken, Kimyasal Gözden Geçirme Komitesi:

(a) Nihai düzenleyici eylemin insan sağlığı ve çevrenin korunması amacıyla alındığını teyit edecek;

(b) Nihai düzenleyici eylemin bir risk değerlendirmesinin sonucunda alındığını onaylayacaktır. Bu değerlendirme, söz konusu Taraf'ta etkili olan şartların bilimsel verilerinin bir incelemesine dayanacaktır. Bu amaç için sunulan dokümanlar:

(i) Verilerin bilimsel olarak kabul edilmiş yöntemlere göre üretildiğini;

(ii) Verilerin gözden geçirilmesini, genel olarak kabul edilmiş bilimsel ilkeler ve usullere göre gerçekleştirildiği ve belgelendirildiğini;

(iii) Nihai düzenleyici eylemin, eylemi gerçekleştiren ilgili Taraf'ta etkili olan şartları içeren bir risk değerlendirmesine dayandığını; gösterecektir.

(c) Nihai düzenleyici eylemin, kimyasalın Ek III'te listelenmesine degecek yeterli bir temeli sağlayıp sağlamadığını, aşağıdakileri de hesaba katarak değerlendirecektir:

(i) Nihai düzenleyici eylemin, kullanılan kimyasal miktarda veya kimyasalın kullanım sayısında belirgin bir düşüşe neden olup olmayacağı veya belirgin bir düşüşün beklenip beklenmeyeceği;

(ii) Nihai düzenleyici eylemin, gerçek bir risk azalmasına neden olup olmayacağı veya bildirim yapan Taraf'ta insan sağlığı veya çevre için riskin belirgin bir düşüşü ile sonuçlanacağını beklenip beklenmeyeceği;

- (iii) Nihai düzenleyici eylemin alınmasına neden olan hususların sadece sınırlı bir coğrafik alan veya diğer sınırlı koşullarda uygulanabilir olup olmadığı;
- (iv) Kimyasalın uluslararası ticaretinin devam ettiğine ilişkin kanıtının olup olmadığı.
- (d) Kasten yanlış kullanımın, bir kimyasalın Ek III'te listelenmesi için kendi başına yeterli bir neden olmadığını dikkate alacaktır.

Rotterdam Sözleşmesi

Ek III¹

ÖN BİLDİRİMLİ KABUL USULÜNE TABİ KİMYASALLAR

KİMYASAL	İLGİLİ CAS NUMARA(LARI)	KATEGORİ
2,4,5-T ve onun tuzları ve esterleri	93-76-5*	Pestisit
Aldrin	309-00-2	Pestisit
Binapakril	485-31-4	Pestisit
Kaptafol	2425-06-1	Pestisit
Klordan	57-74-9	Pestisit
Klordimeform	6164-98-3	Pestisit
Klorobenzilat	510-15-6	Pestisit
DDT	50-29-3	Pestisit
Dieldrin	60-57-1	Pestisit
Dinitro-orto-kresol (DNOC) ve onun tuzları (amonyum tuzu, potasyum tuzu ve sodyum tuzu gibi)	534-52-1 2980-64-5 5787-96-2 2312-76-7	Pestisit
Dinoseb ve onun tuzları ve esterleri	88-85-7*	Pestisit
1,2-dibromoetan (EDB)	106-93-4	Pestisit
Etilen diklorür	107-06-2	Pestisit
Etilenoksit	75-21-8	Pestisit
Florasetamid	640-19-7	Pestisit
HCH (karışık izomerleri)	608-73-1	Pestisit
Heptaklor	76-44-8	Pestisit
Hekzaklorobenzen	118-74-1	Pestisit
Lindan	58-89-9	Pestisit
İnorganik civa bileşikleri, alkil civa bileşikleri ve alkiloksialkil ve aril civa bileşikleri dahil olmak üzere civa bileşikleri,		Pestisit

¹ 24 Eylül 2004 tarihli Taraflar Konferansı'nın İlk Toplantısı'nda alınan RC 1/3 sayılı karar ve 31 Ekim 2008 tarihli Taraflar Konferansı'nın 4ncü Toplantısı'nda alınan RC 4/5 sayılı karar ile değiştirilmiştir.

KİMYASAL	İLGİLİ CAS NUMARA/NUMARALARI	KATEGORİ
Monokrotofos	6923-22-4	Pestisit
Paratiyon	56-38-2	Pestisit
Pentaklorofenol ve onun tuzları ve esterleri	87-86-5*	Pestisit
Toksafen	8001-35-2	Pestisit
Aşağıdakileri içeren tüm Tribütilkalay bileşikleri. - Tribütilkalay oksit - Tribütilkalay florür - Tribütilkalay metakrilat - Tribütilkalay benzoat - Tribütilkalay klorür - Tribütilkalay linolelat - Tribütilkalay naflenat	56-35-9 1983-10-4 2155-70-6 4342-36-3 1461-22-9 24124-25-2 85409-17-2	Pestisit
- Benomil %7 veya üzeri - Karbofuran %10 veya üzeri - Tiram %15 veya üzeri Bir kombinasyonunu içeren toz formülasyonlar	17804-35-2 1563-66-2 137-26-8	Büyük ölçüde tehlikeli pestisit formülasyonu
Metamidofos (600 g aktif madde/l'yi aşan maddenin çözünebilir sıvı formülasyonları)	10265-92-6	Büyük ölçüde tehlikeli pestisit formülasyonu
Fosfamidon (1000 g aktif madde/l'yi aşan maddenin çözünebilir sıvı formülasyonları)	13171-21-6(karışım, (E)&(Z) izomerleri) 23783-98-4((Z)-izomer) 297-99-4((E)-izomer)	Büyük ölçüde tehlikeli pestisit formülasyonu
Metil-paratiyon (emülsiyon edilebilir konsantrasyonu %19,5 aktif madde veya üzeri ve tozları %1,5 aktif madde veya üzeri)	298-00-0	Büyük ölçüde tehlikeli pestisit formülasyonu
Asbest: - Aktinolit - Antofillit - Amozit - Krosidolit - Tremolit	77536-66-4 77536-67-5 12172-73-5 12001-28-4 77536-68-6	Sanayi Sanayi Sanayi Sanayi Sanayi

Polibromlu bifeniller (PBB)	36355-01-8 (hekza-) 27858-07-7 (okta-) 13654-09-6 (deka-)	Sanayi
Poliklorlu bifeniller (PCB)	1336-36-3	Sanayi
Poliklorlu terfeniller (PCT)	61788-33-8	Sanayi
Tetraetil kurşun	78-00-2	Sanayi
Tetrametil kurşun	75-74-1	Sanayi
Tris (2,3-dibromopropil) fosfat	126-72-7	Sanayi

* Yalnızca temel bileşiklerin CAS numaraları listelenmiştir. Diğer ilgili CAS numaralarının listeleri için, ilgili karar rehber dokümanına referans yapılabilir.

Rotterdam Sözcüşmesi

Ek IV

BÜYÜK ÖLÇÜDE TEHLİKELİ PESTİSİT FORMÜLASYONLARININ EK III'TE LİSTELENMESİ İÇİN BİLGİ VE KRİTERLER

Bölüm 1. Teklif yapan Taraf'tan istenen belgeler

6ncı Madde'nin 1nci paragrafına uygun olarak sunulan teklifler aşğıdaki bilgileri içeren yeterli belgeleri kapsayacaktır:

- (a) Tehlikeli pestisit formülasyonunun adı;
- (b) Formülasyondaki aktif bileşen veya bileşenlerin adı;
- (c) Formülasyondaki her bir aktif bileşenin nispi (bağıl) miktarı;
- (d) Formülasyonun türü;
- (e) Mevcut ise, ticari adları ve üreticilerin adları;
- (f) Teklifi yapan Taraf'ta formülasyonun genel ve kabul görmüş kullanım şekilleri;
- (g) Olumsuz etkileri ve formülasyonun kullanıldığı yöntem de dahil olmak üzere, problemle ilgili olayların açık bir tanımını;
- (h) Bu tür olaylara karşı teklif yapan Taraf'ça alınan veya alınması istenilen herhangi bir düzenleyici, idari veya diğcr önlem.

Bölüm 2. Sekretarya tarafından toplanan bilgiler

6ncı Madde'nin 3ncü paragrafına uygun olarak, Sekretarya aşğıdakileri de içeren formülasyona dair ilgili bilgileri toplayacaktır:

- (a) Formülasyonun, fiziko-kimyasal, toksikolojik ve ekotoksikolojik özellikleri;
- (b) Diğcr Devletlerdeki elleçleme veya uygulama araçlarına ilişkin kısıtlamaların varlığı;
- (c) Diğcr Devletlerdeki formülasyon ile ilgili olaylara dair bilgiler;

- (d) Diğer Taraflar, uluslararası örgütler, sivil toplum örgütleri, ulusal veya uluslararası olsun olmasın diğer ilgili kaynaklar tarafından sunulan bilgiler;
- (e) Mevcut ise, risk ve/veya tehlike değerlendirmeleri;
- (f) Mevcut olması halinde, formülasyonun kayıtlarının sayısı veya üretim veya satış miktarları gibi kullanım alanına ilişkin göstergeler;
- (g) Mevcut ise, söz konusu diğer pestisit formülasyonları ve bu formülasyonlarla ilgili olaylar;
- (h) Alternatif pestisit kontrol uygulamaları;
- (i) Kimyasal Gözden Geçirme Komitesi'nin ilgili olduğunu tespit ettiği diğer bilgiler.

Bölüm 3. Büyük ölçüde zararlı pestisit formülasyonlarının Ek III'te listelenmesi için kriterler

6ncı Madde'nin 5nci paragrafına uygun olarak Sekretarya tarafından gönderilen tekliflerin incelenmesi sırasında, Kimyasal Gözden Geçirme Komitesi aşağıdakileri dikkate alacaktır:

- (a) Teklif yapan Taraftaki genel veya kabul edilmiş uygulamalara göre, formülasyonun kullanımını gösteren, olayların raporlanması ile sonuçlanmış olan kanıtların güvenilirliği;
- (b) Benzer iklime, şartlara ve formülasyonun kullanım şekline sahip olan diğer Devletlerdeki bu tür olaylarla uygunluğu;
- (c) Gerekli altyapı eksikliği olan Devletlerdeki kabul edilebilir olmayan veya yaygın olarak uygulanmayan teknoloji veya tekniğin dahil olduğu elleçleme veya kısıtlama için kullanılan araçların varlığı;
- (d) Kullanılan formülasyonun miktarı ile ilgili raporlanmış etkilerin önemi;
- (e) Kasten yanlış kullanımın, bir kimyasalın Ek III'te listelenmesi için kendi başına yeterli bir neden olmadığı.

Rotterdam Sözcüşmesi

Ek V

İHRACAT BİLDİRİMİ İÇİN GEREKLİ OLAN BİLGİLER

1. İhracat bildirimleri aşğıdaki bilgileri içerecektir:

- (a) İhracat ve ithalat yapan Tarafların ilgili belirlenmiş ulusal mercilerinin adları ve adresleri;
- (b) İthalat yapan Tarafa yapılacak ihracatın tahmini tarihi;
- (c) 5nci Madde'ye uygun olarak Sekreteryaya'ya temin edilen Ek I'de belirlenmiş bilgilerin özeti ve yasaklanmış veya büyük ölçüde kısıtlanmış kimyasalın adı. Birden fazla bu tür kimyasalın bir karışım veya müstahzar içerisinde yer alması halinde, bu tür bilgiler her bir kimyasal için temin edilecektir;
- (d) Biliniyorsa, İthalat yapan Taraf'taki kimyasalın öngörölmüş kategorisi ve bu kategori içinde öngörölmüş kullanımını gösteren bir açıklama;
- (e) Kimyasalın emisyonunu ve kimyasala maruz kalmayı azaltmak için kullanılan ihtiyati tedbirlere ilişkin bilgiler;
- (f) Bir karışım veya müstahzarın bildirim durumu, söz konusu yasaklanmış veya büyük ölçüde kısıtlanmış kimyasal veya kimyasalların konsantrasyonları;
- (g) İthalatçının adı ve adresi;
- (h) İthalat yapan Tarafın belirlenmiş ulusal merciine yardımcı olabilecek, ihracat yapan Tarafın belirlenmiş ulusal merciinde mevcut olan herhangi bir ilave bilgi.

2. İnci paragrafta bahsedilen bilgilere ilave olarak, ihracat yapan Taraf, ithalat yapan Taraf'ca talep edilebilecek Ek I'de belirlenmiş ilave bilgileri de sağlayacaktır.

Rotterdam Sözcüşmesi

Ek VI²

ANLAŞMAZLIKLARIN HALLİ

A. Tahkim kuralları

Bazı Tehlikeli Kimyasallar ve Pestisitlerin Uluslararası Ticaretinde Ön Bildirimli Kabul Usulüne dair Rotterdam Sözcüşmesi'nin 20nci Maddesi'nin 2(a) paragrafında yer alan amaçlar bakımından tahkim usulü aşağıdaki gibi olacaktır:

MADDE 1

1. Bir Taraf, Sözcüşme'nin 20nci Maddesi'ne göre, anlaşmazlığın tahkim yoluyla çözülmesi için diğcr bir Tarafa göndereceği yazılı bildirimle başvuruyu başlatabilir. Bildirim, destekleyici dokümanlar ile birlikte dava dilekçesini içerecek ve özellikle dava konusu ile ilgili olan Sözcüşme Maddeleri'nin yorumu veya uygulaması da dahil olmak üzere anlaşmazlığın tahkim yoluyla çözümüne ilişkin hususu ifade edecektir.

2. Davacı Taraf, Tarafların 20nci Madde gereğince anlaşmazlığın tahkim yoluyla çözümü için başvurduklarına ilişkin olarak Sekretarya'ya bildirimde bulunacaktır. Davacı Tarafın yazılı bildirimi, yukarıdaki 1nci paragrafta belirtilen dava dilekçesi ve destekleyici dokümanları içerecektir. Sekretarya bu konuda aldığı bilgileri tüm Taraflara iletacaktır.

MADDE 2

1. İki Taraf arasındaki anlaşmazlıklarda, bir Tahkim Mahkemesi kurulacaktır. Mahkeme üç üyeden meydana gelecektir.

2. Anlaşmazlık halinde bulunan Taraflardan her biri bir hakem atayacak ve bu iki hakem ortak bir kararla Mahkemenin Başkanlığını yapacak olan üçüncü hakemi belirleyeceklerdir.

(2) Taraflar Konferansının İlk Toplantısındaki Taraflarca RC 1/11 sayılı kararla 24 Eylül 2004 tarihinde kabul edilmiştir.

Mahkeme Başkanı anlaşmazlık halinde bulunan Taraflardan birinin ne vatandaşı olacak, ne bu Tarafların sınırları içinde ikamet ediyor olacak, ne bunların herhangi biri tarafından çalıştırılıyor olacak, ne de bu dava ile ilişkili herhangi bir başka yetkiye sahip olacaktır.

3. İki den fazla Taraf'ın anlaşmazlıklarında, menfaati aynı yönde olan Taraflar ortak kararlar bir hakem belirleyecektir.

4. Herhangi bir mevki, ilk atama için belirlenmiş usulde doldurulacaktır.

5. Tarafların, Tahkim Mahkemesi Başkanı belirlenmeden önce, anlaşmazlık konusu hakkında hem fikir olmamaları halinde, Tahkim Mahkemesi anlaşmazlık konusunu kararlaştıracaktır.

MADDE 3

1. Anlaşmazlık halinde olan Taraflardan biri, Davalı Tarafın anlaşmazlığa ilişkin bildirimini almasından sonraki iki ay içinde hakem atamamışsa, diğer Taraf bu atamayı ileriki iki ay içinde yapacak olan Birleşmiş Milletler Genel Sekreterini bilgilendirebilir.

2. Tahkim Mahkemesi Başkanı, ikinci Hakemin atanma tarihinden sonraki iki ay içinde belirlenmemişse, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bir Taraf'ın isteği üzerine, ileriki iki aylık süre içinde Başkanı belirleyecektir.

MADDE 4

Tahkim Mahkemesi, Sözleşme hükümlerine ve uluslararası hukuka uygun olarak kararını verecektir.

MADDE 5

Tahkim Mahkemesinin usul kuralları konusunda anlaşmazlık içindeki Taraflar aksine bir anlaşmaya varmamışlarsa, Mahkeme kendi çalışma kurallarını belirleyecektir.

MADDE 6

Tahkim Mahkemesi, Taraflardan birinin talebi üzerine, gerekli geçici koruma tedbirleri önerebilir.

MADDE 7

Anlaşmazlık içindeki Taraflar, Tahkim Mahkemesi'nin çalışmasını kolaylaştıracak ve özellikle ellerindeki tüm araçları kullanarak:

- (a) İlgili tüm dokümanları, bilgileri ve olanakları sağlayacak ve
- (b) Gerektiğinde, tanıkların veya uzmanların Mahkeme'ye çağırılmasını ve onların şahitlik yapmasını sağlayacaktır.

MADDE 8

Taraflar ve hakemler, Tahkim Mahkemesi'nin dava sürecinde, aldıkları gizli bilgilerin gizliliğini muhafaza etmekle yükümlüdürler.

MADDE 9

Mahkeme masrafları, Tahkim Mahkemesince davanın özel şartları nedeniyle başka şekilde belirlenmemişse, anlaşmazlık içindeki Taraflarca eşit olarak karşılanacaktır. Mahkeme tüm masraflarının kaydını tutacak ve Taraflara bu konuda nihai bir rapor verecektir.

MADDE 10

Anlaşmazlık ile ilgili konu hakkında hukukun doğası gereği dava sonucundaki karardan etkilenebilecek başka bir Taraf, Tahkim Mahkemesi'nin izni ile dava sürecine müdahil olabilir.

MADDE 11

Tahkim Mahkemesi, anlaşmazlık konusunda doğrudan gündeme getirilen karşı talepleri dinleyebilir ve karara bağlayabilir.

MADDE 12

Tahkim Mahkemesi'nin usul ve esasla ilgili kararları üyelerinin oy çokluğuyla alınacaktır.

MADDE 13

1. Anlaşmazlık içindeki Taraflardan biri Tahkim Mahkemesine gelmez veya davada kendini savunamazsa, diğer Taraf dava sürecine devam edilmesi ve kararın verilmesi hususunda Mahkemeye talepte bulunabilir. Bir Taraf'ın mahkemede bulunmaması veya davada kendini savunamaması, dava süreci için bir engel oluşturmayacaktır.

2. Nihai kararın verilmesinden önce, Tahkim Mahkemesi iddianın maddi delil ve hukuk temeline dayandığına kanaat getirmelidir

MADDE 14

Tahkim Mahkemesi, mahkemenin tam olarak oluşturulduğu tarihten itibaren beş ay içerisinde nihai kararını verecektir. Mahkeme gerekli gördüğü takdirde beş ayı geçmeyecek şekilde bu süreyi uzatabilir.

MADDE 15

Tahkim Mahkemesi'nin nihai kararı anlaşmazlık konusuyla sınırlandırılacak ve kararın dayandırıldığı gerekçeler belirtilecektir. Nihai karar, Mahkemeye katılan üyelerin adlarını ve kararın tarihini içerecektir. Mahkemenin herhangi bir üyesi, farklı veya muhalif fikrini nihai karara ekleyebilir.

MADDE 16

Hüküm, anlaşmazlık içindeki Taraflar için bağlayıcıdır. Sözleşme'nin hüküm ile verilmiş yorumu, 10ncu Madde kapsamında müdahalede bulunan Taraf için, müdahalede bulunduğu husus nispetinde bağlayıcıdır. Hüküm, anlaşmazlık içindeki Tarafların temyiz usulünde önceden mutabık kalmamaları durumunda, temyiz edilmeyecektir.

MADDE 17

Yukarıdaki 16ncı Madde'ye uygun olarak nihai kararın bağladığı Taraflar arasında kararın yorumu veya uygulanış şekli ile ilgili olarak doğabilecek herhangi bir ihtilaf, Taraflardan herhangi birince kararı veren Tahkim Mahkemesine, karara bağlamak üzere götürülebilir.

B. Uzlaştırma Kuralları

Sözleşme'nin 20nci Maddesi'nin 6ncı paragrafının amaçları bakımından uzlaştırma usulü aşağıdaki gibi olacaktır.

MADDE 1

1. Anlaşmazlık içindeki bir Taraf'ın 20nci Madde'nin 6ncı paragrafının neticesinde bir uzlaştırma komisyon kurma teklifi Sekreterliğe yazılı bir talep olarak gönderilecektir. Buna göre, Sekreterlik tüm Tarafları gecikmeksizin bilgilendirecektir.

2. Taraflar aksine bir anlaşmaya varmamışlarsa, uzlaştırma komisyonu her bir Taraf'ca atanmış ikişer üye ve o üyeler tarafından seçilmiş bir Başkan olmak üzere toplam beş üyeden meydana gelecektir.

MADDE 2

İkiden fazla Taraf arasındaki anlaşmazlıklarda, aynı görüşü paylaşan Taraflar komisyon üyelerini birlikte karar vererek atayacaklardır.

MADDE 3

İnci Madde'de belirtilen yazılı teklifin Sekretarya tarafından alınmasını takip eden iki ay içinde Taraflarca herhangi bir atama yapılmamışsa, bir Taraf'ın talebi üzerine Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri takip eden iki aylık süre içinde bu atamaları yapacaktır.

MADDE 4

Komitenin dördüncü üyesinin atanmasını takip eden iki ay içinde uzlaştırma komisyonu Başkanı seçilmemişse, bir Taraf'ın talebi üzerine Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri takip eden iki aylık süre içinde Başkanı belirleyecektir.

MADDE 5

1. Anlaşmazlık içindeki Taraflar aksine bir anlaşmaya varmamışlarsa, uzlaştırma komisyonu kendi usul kurallarını belirleyecektir.

2. Taraflar ve komisyon üyeleri, komisyonun dava sürecinde, aldıkları gizli bilgilerin gizliliğini muhafaza etmekle yükümlüdürler.

MADDE 6

Uzlaştırma komisyonu kararlarını, üyelerinin oy çokluğuyla alacaktır.

MADDE 7

Uzlaştırma komisyonu, kurulduktan sonra on iki ay içerisinde, anlaşmazlığın çözümüne yönelik tavsiyeler içeren, Taraflarca iyi niyetle incelenecek nihai bir rapor verecektir.

MADDE 8

Uzlaştırma komisyonu herhangi bir görüş ayrılığında, konuyu ele alma yetkisine sahip olup olmadığına kendisi karar verecektir.

MADDE 9

Komisyonun masrafları, anlaşmazlık içindeki Taraflarca, Tarafların kararlaştırdıkları pay oranında karşılanacaktır. Komisyon tüm masraflarının kaydını tutacak ve Taraflara bu konuda nihai bir rapor verecektir.